

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การเสนอผลการศึกษาเรื่อง“การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หมู่บ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงพัฒนาการ การดำเนินงาน ผลการดำเนินงานและปัญหา อุปสรรค ในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ภายในหมู่บ้านป่าสักงาม ตามแนวทางของหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาสามารถนำเสนอได้ดังนี้

4.1 บริบทของสภาพแหล่งท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน

ชุมชนบ้านป่าสักงามในอดีตเป็นชาวลัวะหรือละว้า ที่อพยพแยกตัวออกมาจากตำบล ป่าแป๋ และ ตำบล ผาตั้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (เมืองแกน) ในสมัยโบราณที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน ระบบการผลิตเกือบทั้งหมดของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับทำนา ทำไร่ไม่มีการค้าขายกับภายนอกจึงมีระบบเศรษฐกิจแบบปิด การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจึงมีลักษณะที่ผูกพันแบบเครือญาติเป็นเครื่องประกันความมั่นคงจากสิทธิการใช้ประโยชน์ ลักษณะการผลิตเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรจึงอุดมสมบูรณ์

ต่อมาในช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2500 รัฐได้ให้สัมปทานป่าไม้แก่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ช่วงเวลานี้จึงมีคนเมืองพื้นราบได้เข้ามาเป็นแรงงานและอาศัยภายในหมู่บ้านเกิดการสืบเชื้อสายต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นชนพื้นเมืองล้านนา ภายหลังเกิดการสัมปทานป่าไม้ขึ้นมีการใช้ประโยชน์พื้นที่รอบชุมชน มีการทำไม้ เลื่อยไม้และแปรรูปไม้ รวมถึงการปลูกสร้างสวนป่าชุมชนได้เรียนรู้และซึมซับการจัดการทรัพยากรเชิงเศรษฐกิจ รู้จักแปลงต้นไม้เป็นสินค้าที่สร้างรายได้อย่างมากต่อชุมชน การแปรรูปทำไม้เดือนเริ่มแผ่ขยายออกไป ต้นไม้ในป่าถูกลักลอบตัดฟันล้มหายไปเรื่อยๆ ก่อให้เกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม ต้นน้ำลำธารแห้งเหือด ภัยแล้งเริ่มคุกคามชุมชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มขาดแคลนน้ำในการอุปโภค บริโภค

ในปี พ.ศ. 2536 โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้เล็งเห็นความจำเป็นเร่งด่วน ในการวางแผนจากโครงการเพื่อการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนา ชุมชนป่าสักงาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนแหล่งต้นน้ำ ที่จะเก็บกักน้ำไว้ให้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ราบของเมืองเชียงใหม่มีน้ำกินน้ำใช้และไม่เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ รัฐได้เข้ามามีบทบาทในการ พัฒนาชุมชนด้านต่างๆ โดยคาดหวังว่าชุมชนบ้านป่าสักงามจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตกลับไปสู่ภาค เกษตรกรรม เป็นช่วงระยะเวลาที่องค์การรัฐมีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำแม่กวางอุดมธาราซึ่งชุมชน ต้องตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิมหรือจะอพยพย้ายไปอยู่ที่อื่นที่โครงการจัดให้ และด้วยความรัก ถิ่นฐานบ้านอยู่ที่เดิม โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้เริ่มกีดกัน ชุมชนในการควบคุมทำไม้เถื่อนโดยจัดตั้งจุดปฏิบัติการเฉพาะกิจของทหารเข้ามาควบคุมชุมชน มี การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าโดยการปลูกป่า และมีโครงการพัฒนาโครงการพื้นฐานเพื่อการเกษตร เช่น การสร้างอ่างเก็บกักน้ำ การเปิดพื้นที่จัดสรรให้ที่ทำกินสนับสนุนกล้าพันธุ์พืช อบรมอาชีพเสริม ต่างๆ ให้แก่ชุมชน ชุมชนเริ่มปรับตัวเข้าสู่ระบบการเกษตร แต่เนื่องจากชุมชนเคยอยู่อาศัยและยังชีพ โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่ามาตลอด ไม่เคยประกอบอาชีพด้านการเกษตร ไม่มีแม้แต่ ประสิทธิภาพและความชำนาญในด้านการเกษตร ชาวบ้านป่าสักงามต้องพยายามต่อสู้ดิ้นรน เรียนรู้ และปรับวิถีชีวิตตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาชุมชนได้รับผลกระทบจากสภาพป่าที่เสื่อมโทรม เกิดปัญหาภัยแล้งต้นน้ำลำธารที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนบ้านป่าสักงาม เริ่มเหือดแห้ง การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ามาทำการเกษตรในระยะ เริ่มแรกยังไม่ค่อยเห็นผล พื้นที่ทำกินยังไม่สามารถตอบสนองต่อการเพาะปลูกได้อย่างมี ประสิทธิภาพ สภาพภูมิอากาศยังคงแห้งแล้ง แหล่งน้ำอัดคักขาดแคลน ชาวบ้านส่วนใหญ่ออกไป เป็นแรงงานตามที่ต่างๆ เนื่องจากเป็นการสร้างรายได้ที่ได้เงินทันที เมื่อมีการลักลอบตัดไม้ลดลง ทำให้ป่าเริ่มฟื้นตัว ป่าซับน้ำ ป่าประจำหมู่บ้านกลับมาทำหน้าที่เป็นแหล่งซับน้ำและมีความ อุดมสมบูรณ์ขึ้น

ปัจจุบันนี้หมู่บ้านป่าสักงามมีเนื้อที่บริเวณที่ตั้งชุมชนประมาณ 400 กว่าไร่ มี จำนวน 103 ครอบครั้ว ประชากรทั้งหมด 346 คน มีวัฒนธรรมและประเพณีที่หมู่บ้านสืบทอด กันมา ชาวบ้านอยู่กันแบบเครือญาติและมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น เห็นได้จากการที่รัฐได้จัดสรร พื้นที่ทำกินโดยการออกเอกสารสิทธิ์ นส.3 ก. ไปรวมกับแปลงใหญ่ทั้งหมดหมู่บ้าน โดยมีการจัดสรร พื้นที่การทำกินเองให้ครัวเรือนที่ต้องการใช้ประโยชน์ครัวเรือนละประมาณ 3 ไร่ ไร่ใช้เป็นพื้นที่ทำกิน บางครอบครัวมีพื้นที่ทำกินอยู่แล้ว 4-5 ไร่ ก็เสียสละไม่เอาพื้นที่ที่จัดสรรกัน ชุมชนมีการบริหารจัดการกันเองในชุมชนเป็นอย่างดี หากพื้นที่ทำกินที่แบ่งให้แต่ละครอบครัวถูกปล่อยทิ้งไว้ไม่ทำ ประโยชน์จะมีการเข้าไปกระตุ้นเตือนก่อน หากยังไม่ทำกินก็จะเอากลับคืนมาเป็นแปลงกลางของ หมู่บ้านเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวาง พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้านประมาณ 70,000 ไร่ ยอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 984 เมตร เป็นเขตต้นน้ำลำธารพื้นที่ลุ่มน้ำค้างซึ่งมีน้ำไหลออกตลอดทั้งปี มีลำธารสายรองอีกหลายสาย คือ ห้วยช้างก๊วะ ห้วยผาปูน ห้วยกลางบ้าน ทุกสายจะไหลมารวมกันสู่เขื่อนแม่กวางอุดมธารา สภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย ประมาณ 25 องศาเซลเซียส การที่ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า โดยวางกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวางรากฐานการพัฒนาชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน และปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อการทำลายป่า ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เป็นการส่งเสริมกิจการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยมีการบริการบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home Stay) โดยมีจริยธรรมตามประเพณีวัฒนธรรมสังคมดั้งเดิมที่ดั้งงามเป็นฐานแห่งความริเริ่มในการจัดทำกิจกรรม

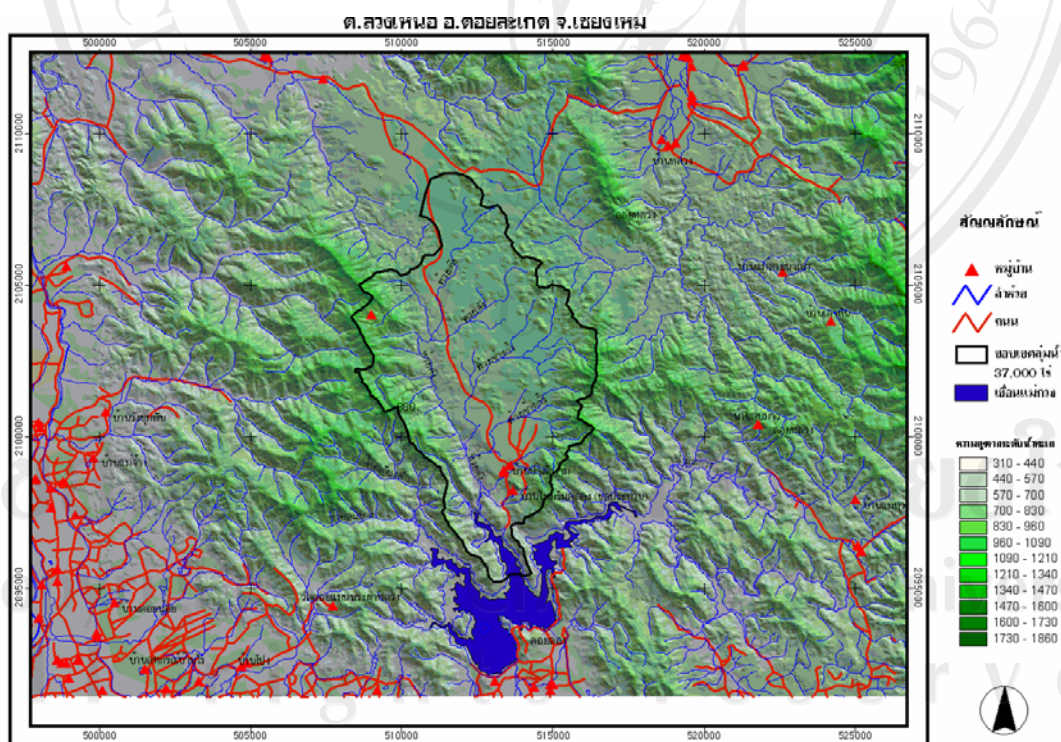
หมู่บ้านป่าสักงามเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นป่าซับน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งกึ่งกุลสำหรับชุมชนเพื่อการบริโภค โดยชุมชนจะให้ความร่วมมือในการดูแลรักษาด้วยความรักและหวงแหน ป่าคุณภาพชีวิต เป็นแหล่งพืชอาหารและสมุนไพรมากมาย หลายชนิด ป่าเสริมอาชีพ โดยการเก็บหาของป่าเพื่อบริโภคและจำหน่ายหรือการปลูกขายเสริมเพิ่มคุณค่าของป่า เพื่อการใช้สอยและเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน และคุณค่าของธรรมชาติต่อพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน นอกจากนั้นหมู่บ้านป่าสักงามยังมีทัศนียภาพหลายแห่งสวยงามตระการตาอยู่ในธรรมชาติ สายน้ำตกที่สาดกระเซ็นเป็นละออง น้ำใสจนเห็นฝูงปลาที่แหวกว่ายและคุ้นเคยกับผู้คน เช่น น้ำตกเหมือนฝัน น้ำตกบ้านพักรับรอง น้ำตกวังวารี จะเป็นสิ่งดึงดูดใจผู้ที่ต้องการสัมผัสธรรมชาติเข้ามายังสถานที่แห่งนี้เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ยังมีสถานที่ประวัติศาสตร์อีกหลายแห่ง เช่น แผ่นดินหวัด ถ้ำหลวง กาดผี รวมถึงวัดร้าง และโบสถ์เก่าแก่อีกหลายแห่งที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์แก่ผู้ที่สนใจ

สภาพภูมิประเทศและการตั้งถิ่นฐาน

ลักษณะที่ตั้งและการคมนาคม บ้านป่าสักงาม ตั้งอยู่ในท้องที่หมู่ที่ 1 ตำบลหลวงเหนือ อำเภอคอกยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ พิกัดที่ 47 QNA 134-988 ของแผนที่ภูมิประเทศกรมแผนที่ทหาร มาตรฐาน 1: 50,000 ชื่อ แผนที่อำเภอสันทราย มีขอบเขตการปกครองประมาณ 112 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 70,000 ไร่โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	อำเภอแม่แตง และอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้		ติดต่ออ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา ตำบลลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	อำเภอพร้าวและตำบลป่าเมี่ยง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ทางคมนาคมของชุมชนในการเดินทางติดต่อภายนอกมี 2 เส้นทางคือ เส้นทางจากหมู่บ้านไปทางทิศเหนือเป็นถนนลาดยาง ระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร เชื่อมติดกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1001 ถนนเชียงใหม่-พร้าว บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 50.5 บ้านป่าไม้แม่หอพระหรือสวนป่าองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ อีกเส้นทางหนึ่งคือ เส้นทางจากหมู่บ้านไปทางทิศใต้ เป็นถนนลาดยาง ระยะทางประมาณ 2.8 กิโลเมตร ถึงท่าเรือชั่วคราวอ่างเก็บน้ำแม่กวงอุดมธารา แล้วเดินทางโดยเรือข้ามน้ำไปยังสันอ่างเก็บน้ำ ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร หรือใช้เวลาประมาณ 30 นาที แล้วเดินทางออกโดยรถยนต์ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร ผ่านหมู่บ้านวังธาร เดินทางออกสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่-เชียงราย

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่หมู่บ้านป่าสักงาม

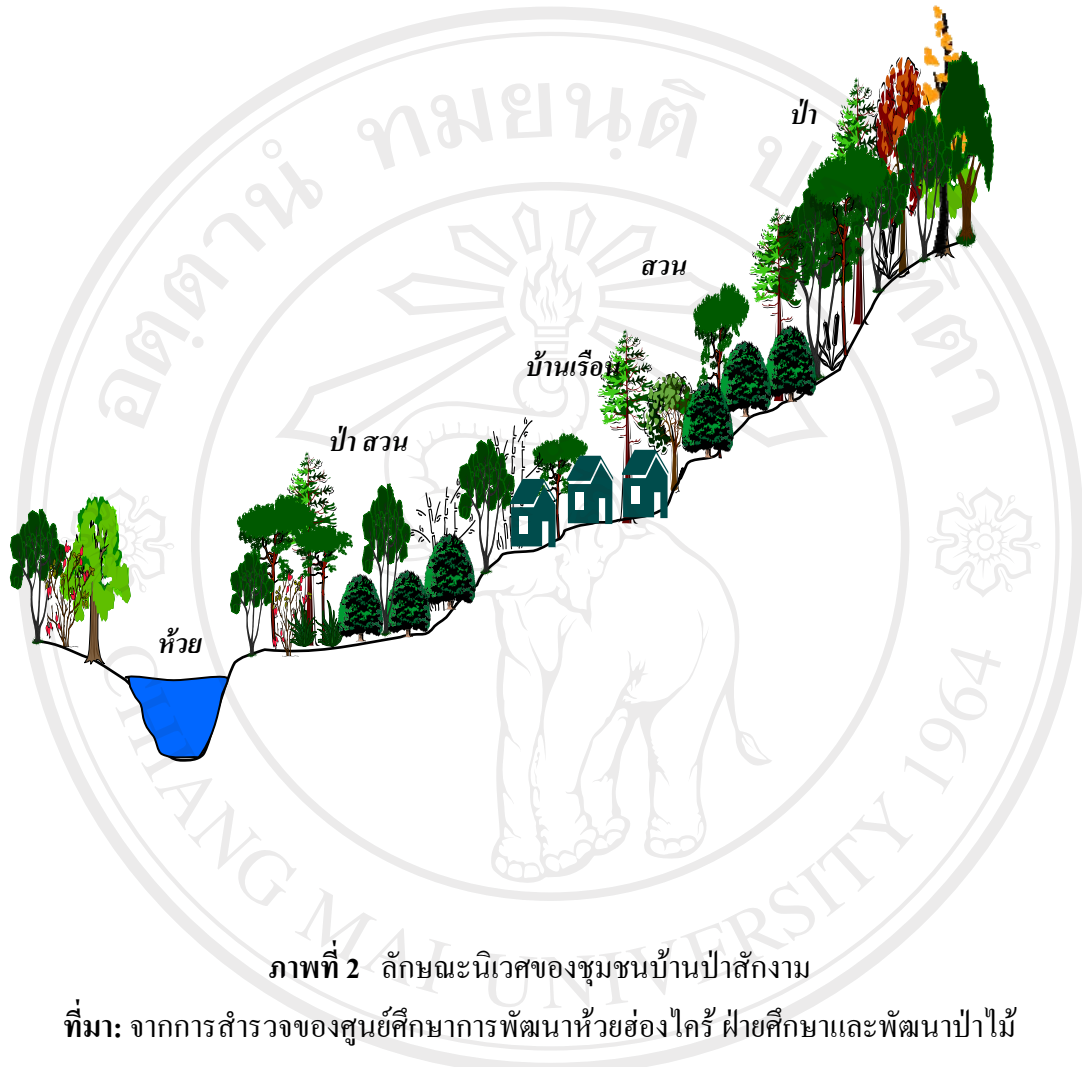
ที่มา: จากการสำรวจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้

4.1.2 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ก. ลักษณะภูมิประเทศ

หมู่บ้านป่าสักงามมีอาณาเขตประมาณ 70,000 ไร่ เป็นเขตพื้นที่ต้นน้ำลำธารในพื้นที่ลุ่มน้ำค้ำที่อยู่ระหว่างแนวเขาด้านตะวันออกคือเขาห้วยบวกเต่า มียอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 984 เมตร และทางด้านตะวันตกของหมู่บ้านคือเขาห้วยปลาตุก มียอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 848 เมตร โดยแนวเขามีลักษณะทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ ลักษณะป่าเป็นป่าดิบเขาที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ และในช่วงความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 400-600 เมตร เป็นป่าเบญจพรรณผสมป่าเต็งรัง มีหน้าผาหิน (ผาจ้อ) และหน้าผาดิน(แผ่นดินหวัด)เกิดขึ้น ในช่วงความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 400 เมตร เป็นบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชุมชนบ้านป่าสักงามมีเนื้อที่ประมาณ 250 ไร่บนที่ราบกึ่งพื้นที่ลาดเอียงเล็กน้อย สำหรับทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นที่ลาดเชิงเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ทำกิน มีการปลูกพืชเกษตรลาดลงสู่ลำน้ำห้วยค้ำซึ่งเป็นลำห้วยธรรมชาติห้วยหลักของชุมชน มีน้ำไหลตลอดทั้งปี และมีลำน้ำสายรองทั้งสองฝั่ง ฝั่งซ้าย 12 สายจากขุนค้งแห่ง คือ ห้วยน้ำฮาก ห้วยบวกเต่า ห้วยเมียงน้อย ห้วยวังลึก ห้วยเมียงหลวง ห้วยคำสิบ ห้วยข้าวหลาม ห้วยวังเตน ห้วยคอก ห้วยมะแฮ ห้วยวังตะเหิน และห้วยปลาตุก ฝั่งขวา 9 สาย คือ ห้วยค้ง 1 ห้วยค้ง 2 ห้วยบง ห้วยทุ่งบวกฮ้อ ห้วยทุ่งป่าแหม ห้วยโบสถ ห้วยหินแก้ว ห้วยน้ำจาง และห้วยบ้าน ลำน้ำสายรองจะไหลมารวมกันเป็นน้ำห้วยค้ำไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำแม่กวังอุดมธารา

ภาพที่ 2 ลักษณะนิเวศของชุมชนบ้านป่าสักงาม

ที่มา: จากการสำรวจของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ฝายศึกษาและพัฒนาป่าไม้

ข. ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศชุมชน

องค์ประกอบสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าขุนแม่กวง ในพื้นที่ลุ่มน้ำคั้ง ซึ่งสามารถจำแนกชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่

28 พฤษภาคม 2528 และตามลักษณะการใช้ประโยชน์ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 มีนาคม

2535 คือ

จำแนกตามชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตามมติคณะรัฐมนตรี 28 พฤษภาคม 2528

- ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1 เอ หมายถึง พื้นที่ที่ยังคงมีสภาพป่าสมบูรณ์ เนื้อที่ 7,187.50

(11.5ตารางกิโลเมตร)

- ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3 หมายถึง พื้นที่ที่ลักษณะโดยทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้ เนื้อที่ 2,062.50 ไร่ (3.30 ตารางกิโลเมตร)
- ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 4 หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะโดยทั่วไปถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจการพืชไร่เป็นส่วนมาก เนื้อที่ 22,625.00 ไร่ (36.2 ตารางกิโลเมตร)
จำแนกตามการใช้ประโยชน์ตามมติคณะรัฐมนตรี 17 มีนาคม 2535
- Zone C. หมายถึง บริเวณพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ เนื้อที่ 7,187.50 (11.50 ตารางกิโลเมตร)
- Zone E. หมายถึง บริเวณพื้นที่ที่มีอากาศเหมาะสมเพื่อการใช้ประโยชน์ได้ เนื้อที่ 24,062.50 ไร่ (38.50 ตารางกิโลเมตร)
- พื้นที่กันออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติเป็นบริเวณหมู่บ้าน เนื้อที่ 625.00 ไร่ (1.00 ตารางกิโลเมตร)

ค. ทรัพยากรดิน

พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 400-800 เมตร โดยทั่วไปจะมีสีน้ำตาลแดงความชื้นปานกลาง มีการระบายน้ำปานกลางมีการชะล้างหน้าดินปานกลาง ผิวดินเป็นดินทรายที่มีก้อนกรวดและเม็ดดินลูกรังที่มีดินร่วนปนอยู่น้อยมาก ดินลึกประมาณ 0.50 เมตร ด้านล่างจะเป็นดินหินปูนและบางส่วนเป็นดินจากป่าชั้นที่ 2 หรือป่าพื้นต่ำ จึงไม่ค่อยเหมาะสมกับการเกษตร สำหรับพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรคือ บริเวณพื้นที่ลาดริมห้วยคัง ที่มีความลาดชันไม่เกิน 15 องศาอยู่ทางฝั่งขวาของริมห้วย ทอดยาวตามลำน้ำห้วยคัง ขนาดพื้นที่ประมาณ 1,200 ไร่ ดินมีระดับความเป็นกรด-ด่าง ประมาณ 5.2-7.9 มีความเหมาะสมในการปลูกพืชไร่

ง. ทรัพยากรน้ำ

ทรัพยากรน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อการกักเก็บน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติหลักของชุมชนคือน้ำห้วยคัง มีความยาวประมาณ 11 กิโลเมตร มีน้ำไหลตลอดปี มีลำน้ำสาขารองทั้งสองฝั่งประมาณ 21 สาย แบ่งเป็นฝั่งซ้ายที่ไหลลงมาจากเทือกเขาห้วยบวกเต่า 12 สาย คือ ห้วยน้ำฮาก ห้วยบวกเต่า ห้วยเมียงน้อย ห้วยวังสัก ห้วยเมียงหลวง ห้วยคำสิบ ห้วยข้าวหลาม ห้วยวังเตน ห้วยคอก ห้วยมะเส ห้วยวังตาเหิน และห้วยปลาตุก น้ำสาขารองฝั่งขวาที่ไหลลงมาจากเทือกเขาห้วยปลาตุก 9 สาย คือ ห้วยคัง 1 ห้วยคัง 2 ห้วยบง ห้วยทุ่งบวกอ้อ ห้วยทุ่งป่าแหม ห้วยโบสถ ห้วยหินแก้ว ห้วยน้ำจากจากที่มาจากลำน้ำสายย่อย 2 สายคือ ห้วยบ้านและห้วยน้ำซับ (ห้วยบ้าน) และท้ายบ้าน แต่ละสายจะไหลมารวมกันเป็นห้วยน้ำคังและไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำแม่กวอดุมธรา สำหรับแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเองคือ อ่างเก็บน้ำป่าสักงามที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บกักน้ำจากห้วยไม้หอม ห้วยตองแตง ห้วยเตย ห้วยหมี และ

ห้วยผาจันทร์ ซึ่งมีขนาดความจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร อยู่ในบริเวณทิศเหนือของพื้นที่หมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ในการใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนและการเกษตร น้ำจากอ่างเก็บน้ำนี้จะไหลลาดผ่านพื้นที่ทำกินแล้วลงสู่ห้วยค้างค่อ ไป

จ. ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน โดยฤดูฝนประมาณกลางเดือน พฤษภาคม-กันยายน และจะมีฝนตกชุกในเดือนมิถุนายน-สิงหาคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 32.5 องศาเซลเซียส ฤดูหนาวตั้งแต่เดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ สภาพภูมิอากาศค่อนข้างเย็น อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 11-20 องศาเซลเซียส และฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคม-พฤษภาคม โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 37.3 องศาเซลเซียส

ปริมาณฝนที่ตกในพื้นที่ชุมชนเกิดจากอิทธิพลของมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และอิทธิพลของพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้ ภูมิอากาศของพื้นที่ลุ่มน้ำมีลักษณะอากาศค่อนข้างชื้น โดยปริมาณฝนเฉลี่ยประมาณ 1,300 มิลลิเมตร โดยมีฝนตกเฉลี่ย 120 วัน น้อยกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของประเทศไทย ซึ่งมีค่า 1,500 มิลลิเมตร อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 5 องศาเซลเซียส สูงสุดเฉลี่ยประมาณ 38 องศาเซลเซียส

4.1.3 สภาพแวดล้อมทางชีวภาพ

ก. ความหลากหลายทางชีวภาพพันธุ์พืช

บริเวณโดยรอบของชุมชนหมู่บ้านป่าสักงาม ซึ่งหากพิจารณาเนื้อที่ตามขอบเขตการปกครองหมู่บ้านแล้ว มีเนื้อที่ประมาณ 112 ตารางกิโลเมตร หรือ 70,000 ไร่ สภาพป่าโดยทั่วไปจากการศึกษาของคณะผู้วิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการการศึกษาคุณภาพน้ำและระบบนิเวศธรรมชาติ โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่าบริเวณพื้นที่ป่าของชุมชนบ้านป่าสักงามจะมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 400-600 เมตร สภาพป่าเป็นป่าเต็งรังผสมป่าเบญจพรรณ พันธุ์ไม้เด่นคือ ไม้สัก ไม้พลวง ไม้ปอ พันธุ์ไม้รองคือ ไม้เต็ง ไม้เหียง ไม้แดง ไม้เหว มีขนาดความสูงโดยเฉลี่ย 20-25 เมตร ไม้ชั้นกลางขนาดสูง 15 เมตร เรือนยอดชิดติดกันต่อเนื่องกัน ไม้พุ่มสูงไม่เกิน 1 เมตร และพื้นไม้ล่างประกอบด้วย เครือ กวาว ดอกตง ดอกกระเจียว จิงเตา จิงแมงดา หล้าและบริเวณที่มีพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางมากกว่า 600 เมตรขึ้นไป สภาพป่าเป็นป่าดิบชื้น ไม้พุ่มรองรอยการเกิดไฟป่า ดินมีความชื้นสูง มีเศษใบไม้ปกคลุมพื้นดินหนา พันธุ์พืชเด่นได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้สัก ไม้เปา ไม้ปอ ไม้ก่อ ไม้จ้าว ไม้รักฟ้า มีเรือนยอดไม้หนาแน่น กิ่งและลำต้นไม่มีมอสส์ปกคลุม ขนาดความสูงไม้ชั้นบนสูงประมาณ 25-30 เมตร ไม้ชั้นสองสูงประมาณ 20-22 เมตร ชั้นพืชคลุมดิน ไม้พุ่มและไม้ล้มลุก

หนาแน่นประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด ในการจำแนกลักษณะทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน จากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้มีการจำแนกป่าตามคุณค่าของป่าที่มีความสำคัญต่อชุมชนคือ

1. ป่าชันน้ำ คือ ป่าต้นน้ำที่เกือกูลน้ำสำหรับชุมชนเพื่อการอุปโภคบริโภค และเพาะปลูกพืชผักสวนครัว ชุมชนร่วมมือกันดูแลรักษาอย่างรักและหวงแหน ป่าชันน้ำของชุมชน มีพื้นที่ 2 แห่งคือ ป่าบริเวณทางทิศเหนือของชุมชน เป็นป่าที่ที่มีความชื้นสูงและมีความอุดมสมบูรณ์ ดินเปียกชุ่มอยู่ตลอดเวลา แสงแดดส่องได้น้อยมาก และมีน้ำซึมซับออกมากักขังเป็นลักษณะหนองน้ำ แล้วไหลเป็นลำธารเล็กๆ พืชพรรณที่มีในบริเวณนั้นส่วนใหญ่คือ กัลยป่า มีใหญ่ อื่นๆ บ้างเล็กน้อย เช่น มะเดื่อ ตีมี ไม้เต็ง ตองเต้า ไม้คุ่มค่า ไม้ยมหอม แต่จะมีพืชน้ำหลากหลายชนิด ได้แก่ บอน ผักหนาม ผักกูด หัวกะปิ เครือหน่อเนื้ และบริเวณป่าชันน้ำอีกแห่งคือ ป่าซึ่งในพื้นที่ที่ต่อเนื่องขึ้นไปทางด้านบนจากป่าชันน้ำเหนือบ้านจนถึงบริเวณหน้าถ้ำหลวง ชาวบ้านเรียกว่า “สระ” เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำที่มีน้ำไหลผุดออกจากพื้นผิวดินหรือไหลออกจากรู น้ำที่ผุดออกมา มีปริมาณมากกว่า น้ำซับเหนือบ้านจะเป็นป่าที่มีบริเวณค่อนข้างชื้น แต่ปัจจุบันไม่มีน้ำไหลผุดออกมาจากรูแล้ว

2. ป่าคุณภาพชีวิต คือ แหล่งพืชอาหาร ไม้สอย และสมุนไพร ชุมชนดำเนินกิจกรรมพัฒนาป่าบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน โดยการนำพืชผักและสมุนไพรปลูกเสริมในบริเวณป่า เพื่อให้เป็นพื้นที่สำหรับชุมชนใช้เป็นแหล่งสำหรับคนและสัตว์หากิน รวมทั้งการนำไม้มาใช้สอยเพื่อการการสร้างบ้านเรือนและเป็นเชื้อเพลิง พืชที่นำมาปลูกเสริมได้แก่ ลูกหว้า มะละกอ ไม้ไผ่ พริกไทย สะเดา เพกา มะขาม มะนาว มะลอด มะขามป้อม มะแฟน มะโสด จะค่าน ดิปลี หวาย กัลย ข่า ขมิ้น จิง เปรี้ยว โปรงฟ้า เปม มะรุม จิงเต้า เพ็ลี่ยพาน ลิงราว เป็นต้น

3. ป่าสร้างเสริมอาชีพ คือ แหล่งเก็บหาและสร้างอาชีพเสริม ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ในการเก็บหาของป่า เมล็ด ผล ฯลฯ เพื่อเป็นสินค้าท้องถิ่น และนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายอีกทางหนึ่งด้วย เช่น การนำใบไม้แห้งที่ได้จากการทำแนวกันไฟป่ามาใช้เป็นส่วนประกอบปุ๋ยธรรมชาติ

4. ป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว คือ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 70,000 ไร่ ทางชุมชนจัดให้เป็นแหล่งศึกษาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวสามารถแบ่งย่อยป่าออกได้เป็น 5 ลักษณะคือ

4.1 สวนป่าไม้สัก เป็นพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าไม้สักเสริมในป่าตั้งรังของอุตสาหกรรมป่าไม้ ในบริเวณจากทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงามใกล้หมู่บ้านป่าไม้แม่หอพระข้ามาจนถึงหลักกิโลเมตรที่ 6 ของถนนเข้าหมู่บ้าน ปลูกในลักษณะจับต้น ไม้มาเข้าแถว ป่าบริเวณนี้จะมีไม้

ใหญ่คือ ไม้สัก มีไม้พลวงขึ้นบ้างระปราย ไม้พื้นล่างมีน้อยเพราะมีการเข้ามาแผ้วถางบ่อยครั้ง แต่ยังมีพืชกินได้ขึ้นบ้าง ได้แก่ เห็ดโคน เห็ดหล่ม หญ้าสาปเสื่อ จิงเต่า เป็นต้น

4.2 ป่าเต็งรัง จะแยกได้ 2 ลักษณะคือ

4.2.1 ป่าเต็งรังรุ่นที่ 1 เป็นป่าเต็งรังตามธรรมชาติ ลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ห่าง ๆ กัน ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้รักฟ้า ไม้เหียง ไม้เปา ไม้พื้นล่าง ได้แก่ เครือกวาว หญ้าคมบาง ลูกไม้ก่อ ดอกตง เป็นต้น

4.2.2 ป่าเต็งรังรุ่นที่ 2 เป็นป่าเต็งรังที่มีการฟื้นตัวจากป่าสมบูรณ์เดิม ที่ผ่านการใช้ประโยชน์ในลักษณะการทำไม้นอกระบบมาก่อน อายุประมาณ 10 ปี มีไม้ขนาดเล็ก ขึ้นอยู่กระจัดกระจาย ใบไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้พลวง ไม้กราด แสลงใจ มะขามป้อม พื้นป่าไม้ไม่รกทึบ มีหญ้าชนิดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะหญ้าคมบาง หญ้าแพ็ด และไม้ไผ่ชนิดต่างๆ เป็นต้น

4.3 ป่าเบญจพรรณ แยกได้ 2 ลักษณะคือ

4.3.1 ป่าเบญจพรรณตามธรรมชาติ ป่าชนิดนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ เป็นป่าโปร่ง ประกอบด้วยต้นไม้ขนาดกลางเป็นส่วนมาก พื้นป่าไม่รกทึบ มีไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก ในฤดูแล้งต้นไม้ทั้งหมดจะพากันผลัดใบ มีพันธุ์ไม้ขึ้นคละปะปนกันมากชนิด เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้มะค่าโมง ไม้เก็ดแดง ไม้ตะแบก ไม้พฤกษ์ ไม้ยมหิน ไม้มะเกลือ ไม้ซ้อ ไม้จิวป่า ไม้มะกอก ไม้สมอไทย ไม้โมกมัน ไม้ชิงชัน เป็นต้น ไม้พื้นล่าง เช่นพวกหญ้า ไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว จิงเต่า จิงแมงดา เป็นต้น

4.3.2 ป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนป่าไม้สัก บริเวณป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนไม้สักเดิมนี เป็นพื้นที่ขอใช้ประโยชน์จากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เข้ามาทำสวนป่าสักเป็นระยะเวลาหลายปี เมื่อต้นไม้เริ่มโตขึ้นมากชาวบ้านได้ขอร้องให้ทางองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้สักเลิกล้มโครงการที่จะตัดไม้บริเวณนี้ออกเพราะ เป็นพื้นที่เหนือป่าชุ่มน้ำของชุมชน และได้ทำการบวชป่าเฉลิมพระเกียรติ สภาพป่าจากสวนไม้สักก็ได้กลายเป็นป่าเบญจพรรณที่สมบูรณ์ มีไม้หลากหลายชนิด เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ มะค่าโมง เก็ดแดง ตะแบก พฤกษ์ ยมหิน มะเกลือ ซ้อ จิวป่า มะกอก สมอไทย โมกมัน ชิงชัน เป็นต้น ขึ้นปะปนกับไม้สักปลูกไม้พื้นล่าง ได้แก่ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว จิงเต่า จิงแมงดา เป็นต้น

4.4 ป่าไม้สัก เป็นป่าไม้สักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านเรียกว่า “ผาจอขุนไม้สัก” ป่าบริเวณนี้จะมีแต่ไม้สักเท่านั้น ลำต้นมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางโดยเฉลี่ยประมาณ 4 นิ้ว สูงโดยเฉลี่ยประมาณ 15 เมตร ความหนาแน่นประมาณ 800 ต้นต่อพื้นที่ 1 ไร่ ไม้พื้นล่าง ได้แก่ ดอกกระเจียว เป็นต้น

4.5 ป่าดิบชื้น ลักษณะป่าเป็นป่ารกทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้มากมายหลายชนิด ไม้ที่พบได้แก่ ไม้ยางนา ไม้ยางแดง ไม้กระบากดำ ไม้กระบากโคก ไม้ตีนเป็ด ไม้รัก ไม้ก่อ ไม้ป้อ ไม้สัก ไม้เหียง ไม้แดง ไม้ตะเคียน ไม้จิว ไม้รักฟ้า ไม้มะแฟน เป็นต้น มีลำต้นสูงใหญ่ มีไม้ปกคลุมรกทึบ ประกอบด้วย ไม้พุ่ม ปาล์ม หวาย ไม้ไผ่ เถาวัลย์ชนิดต่างๆ เครือกวาว มะลิค ไม้เถื่อนหมายนา เป็นต้น

5. ป่าต้นน้ำลำธาร เป็นป่าที่สร้างความชุ่มชื้น เก็บกักน้ำตามธรรมชาติไว้เพื่อเกื้อกูลในระบบธรรมชาติ ทั้งลำห้วย บริเวณพื้นที่ซับน้ำ และแหล่งน้ำธรรมชาติ ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับประโยชน์จากป่าต้นน้ำลำธารในการเกื้อกูลจากระบบนิเวศ ถ้าป่าต้นน้ำลำธารนี้ไม่สมบูรณ์ป่าซับน้ำของชุมชนก็จะไม่สมบูรณ์ตามไปด้วย ชุมชนจึงได้สร้างฝายต้นน้ำขึ้นในลำห้วยเพื่อชะลอและกักเก็บน้ำ

จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับตัวแทนชุมชนที่เป็นผู้ได้ใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะของการระดมความคิดพบว่ามีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในหลายลักษณะ โดยชุมชนมีการเก็บหาพืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภคจำนวน 64 ชนิดพรรณ เช่น ผักหวาน ผักหนาม ผักกูด หน่อไม้ เห็ดชนิดต่าง ๆ ผักพ้อคำ ดอกลิงลาว ไข่มดแดง น้ำผึ้งป่า หนอนไม้ไผ่แมงมัน กบห้วย เป็นต้น มีการเข้าป่าเพื่อนำมาไม้มาใช้สอย เป็น ไม้ฟืน เป็นเชื้อเพลิง ซ่อมแซมบ้านเรือน และนำมาทำเครื่องจักสาน จำนวน 12 ชนิดพรรณ เช่น ไม้สัก ไม้พลวง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้แดง ไม้รักฟ้าและไม้ไผ่ชนิดต่างๆ เป็นต้น มีการเก็บหาพืชสมุนไพรและนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค จำนวน 108 ชนิดพรรณ เช่น แก่นฝาง มะเขือแจ้เครือ ฮ่อสะพานควาย เครือก่องแกลบ อบเชย กำลั้งไก่แจ้ ขางต้นเดียว สาบเสือ นมนาง หย่อมตีนหมา ไม้ปอบ ดีหมี เป็นต้น รวมถึงมีการเก็บหาของป่าและพืชอาหารในป่าเพื่อเป็นสินค้าจำนวน 31 ชนิดคือ เห็ด 9 ชนิด ได้แก่ เห็ดดอบ เห็ดไข่ห่าน เห็ดแดงก่อ เห็ดโคน เห็ดหัว เห็ดหอมเห็ดลม เห็ดหูหนู เห็ดถ่านดำ พืชผักอีก 13 ชนิด คือ ผักหวาน ผักกูด ผักหนาม ผักพ้อคำ ผักปอนเมี้ย ดอกลิงลาว ขมิ้น มะเขือพวง ชะอม กระชาย มะลิค ไม้ หน่อไม้ ใบพลวง พืชผล 3 ชนิด คือ มะขามป้อม มะแฟน มะกอก พืชสมุนไพร 6 ชนิด คือ เป้าตองแตก เป้าหลวง แก่นฝาง เครือก่องแกลบ มะเขือแจ้เครือ และฮ่อสะพานควาย โดยเก็บจากป่าบริเวณรอบๆหมู่บ้านทั้ง 70,000 ไร่ แต่จะเก็บในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคเท่านั้นส่วนการนำไปเป็นสินค้าจะนำออกไปขายในปริมาณที่จะหาได้ตามกำลังแรงของส่วนบุคคล

ข. ทรัพยากรสัตว์ป่า

ในเขตพื้นที่หมู่บ้านป่าสักงามสำหรับทรัพยากรสัตว์ป่าพบว่า ปัจจุบันจำนวนของสัตว์ป่าเหลืออยู่ค่อนข้างน้อยทั้งในจำนวนชนิดพันธุ์ สืบเนื่องมาจากเดิมสัตว์ถูกคุกคามและถูก

ล่ามาเป็นอาหารมาเป็นระยะเวลานานและต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามในเขตพื้นที่ของหมู่บ้านป่าสักงาม ยังมีสัตว์ป่าที่หายาก ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. ประเภทสัตว์บก

- หมีควาย เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ อาศัยอยู่ในป่าดิบอันอุดมสมบูรณ์ในอดีต มีผู้พบเห็นจำนวนมากว่าหนึ่งตัว แต่ในปัจจุบันเห็นเพียงตัวหนึ่ง อยู่บนป่าเขาหินปูนและถ้ำต่างๆ โดยออกหากินในเวลากลางคืน อาหารที่กินได้แก่ รังผึ้ง ผลไม้ ใบไม้ หน่อไม้ เนื้อสัตว์

- วัวแดง พบได้ในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณ มักอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นฝูงในช่วงฤดูฝน ผู้นำฝูงที่เป็นตัวเมียจะพาฝูงเดินทางหาอาหารกินรอบบริเวณป่า ประมาณ 10-15 กิโลเมตร กินพืชตระกูลหญ้าเป็นหลัก

- ไก่ฟ้าพญาลอ พบได้ในป่าดงดิบแล้ง ที่ราบต่ำและโปร่งซึ่งมีไม้ไผ่ขึ้นหนา ที่ระดับความสูงไม่เกิน 800 เมตรจากระดับน้ำทะเล ตัวผู้ชอบอยู่โดดเดี่ยว ส่วนตัวเมียอาจพบเป็นคู่หรือครอบครัว กินอาหารประเภทแมลงขนาดเล็ก จำพวก หนอน และปลวก โดยคุ้ยเขี่ยบนดิน และเพียงส่วนน้อยที่กินพืช เมล็ดหญ้า และผลไม้ เป็นต้น

- นกยูง พบได้ในบริเวณแหล่งน้ำ ตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้งบริเวณลำห้วยช่วงเช้าและบ่ายจะออกหากินตามพุ่มไม้ นกยูงกินอาหารทั้งพืชและสัตว์ เช่น เมล็ดหญ้า ผลไม้ ยอดอ่อนหญ้า งู ไล่เดือน แมลงและตัวหนอนทั่วไป มีนิสัยคุ้ยเขี่ยดินเช่นเดียวกับไก่ฟ้าและไก่ป่า

- นอกจากนี้ยังพบว่าในบริเวณหมู่บ้านป่าสักงามยังมีสัตว์ป่า จำพวก เก้ง ไก่ป่า ลิง ชะนี นกเค้าแมว ชะมด กระรอก กระต่าย งู อาศัยอยู่บริเวณป่าทั่วไป แต่ส่วนใหญ่จะพบในแหล่งดินโป่งตอนกลางคืน เพื่อหาอาหาร

2. ประเภทสัตว์น้ำ

จากการศึกษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาในแหล่งน้ำ ศึกษาโดยวิธีการสำรวจสัตว์น้ำเพื่อชี้ให้เห็นถึงถึงคุณภาพน้ำ ตามดัชนีคุณภาพวัดน้ำตามดัชนีคุณภาพวัดน้ำ พบว่าประเภทของสัตว์น้ำ สามารถจำแนกแหล่งที่พบออกได้เป็นจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่

- แหล่งบริเวณต้นน้ำ มีจำนวนตัวอ่อนซีปะขาวตัวแบน ตัวอ่อนซีปะขาว เหงือกแฉก กุ้งน้ำตก หอยเจดีย์ มวนวน มวนกรรเชียง มวนอื่นๆ และกุ้งฝอย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงคุณภาพของแหล่งน้ำ ของพื้นที่บริเวณต้นน้ำมีคุณภาพในระดับที่สะอาดมาก

- แหล่งบริเวณท้ายน้ำ สัตว์ที่พบ ได้แก่ ตัวอ่อนแมลงเกาะหิน ตัวอ่อนซีปะขาว เหงือกบนหลัง ตัวอ่อนซีปะขาวว่ายน้ำ ตัวอ่อนแมลงหนอนปลอกน้ำไม่อยู่ในปลอก มวนจากปากยาว ตัวอ่อนแมลงปอ หอยเจดีย์ มวนวน มวนกรรเชียง กุ้งฝอย ปูลำห้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคุณภาพน้ำในบริเวณท้ายน้ำค่อนข้างสะอาด

4.1.4 ลักษณะทางสังคม

ก. ประชากร

ประชากรชุมชนบ้านป่าสักงามเดิมเป็นชาวลัวะ สืบเชื้อสายต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นชนพื้นเมืองล้านนา มีประเพณีความเชื่อเป็นแบบแผนเอกลักษณ์ วิถีชีวิตแบบชนบท เพาะปลูกพืชไร่ พืชสวนและรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพหลัก มีประชากรรวมทั้งสิ้น 346 คน เป็นชาย 168 คน หญิง 178 คน 97 ครัวเรือน 103 ครอบครัว ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ในบางบ้านอาจจะมีบิดามารดาของท้าวฝ่ายหญิงที่มีอายุมากและไม่สามารถทำการเกษตรเลี้ยงตัวเองได้มาอาศัยรวมอยู่ด้วย ในแต่ละครัวเรือนจะมีสมาชิกในครัวเรือนไม่มากนักและเป็นครอบครัวเล็กๆ เท่านั้น เฉลี่ยประชากรต่อครัวเรือน ประมาณ 3-4 คนต่อครอบครัว โครงสร้างประชากร ประกอบด้วยวัยเด็กและเยาวชน 22.30 เปอร์เซ็นต์ วัยผู้ใหญ่หรือวัยในแรงงาน 68.10 เปอร์เซ็นต์ และอยู่ในวัยผู้สูงอายุ 9.60 เปอร์เซ็นต์ การอพยพโยกย้ายของคนในชุมชนมีน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย ที่ปรากฏเป็นการออกไปทำงานและอาศัยอยู่ในเมืองเมื่อถึงวันหยุดหรือวันว่างก็จะกลับมาเยี่ยมญาติที่นั้งในชุมชน ประชากรนับถือศาสนาพุทธและนับถือผี มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่ไม่เห็น ซึ่งเรียกว่า “ผี” ผีสามารถที่จะให้คุณให้โทษแก่ชาวบ้านที่กระทำผิดจารีตต่างๆ ที่บรรพบุรุษเคยกำหนดไว้ ผู้กระทำผิดอาจเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้

จากการสำรวจสมาชิกในครัวเรือนของชุมชนบ้านป่าสักงามพบว่า บ้านป่าสักงามมีจำนวนครัวเรือน 97 ครัวเรือน มีจำนวนครอบครัว 103 ครอบครัว ชาย 168 คน หญิง 178 คน

ข. การศึกษา

ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ สำหรับประชากรวัยกลางคนนั้นมีจำนวนน้อยมากที่สามารถอ่านออกเขียนได้ ชุมชนมีโรงเรียนประจำหมู่บ้านคือ โรงเรียนบ้านป่าสักงาม สังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2503 เปิดทำการสอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่6 มีครูจำนวน 2 คน มีนักเรียนจำนวน 29 คน ภารโรงจำนวน 1 คน นอกจากนี้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทำหน้าที่ดูแลเด็กเล็กในชุมชน จำนวน 17 คน มีครูเด็กเล็ก 1 คน และครูผู้ช่วยอีก 1 คน มีห้องสมุดเด็กและเยาวชนบ้านป่าสักงามจำนวน1แห่ง มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้เยาวชนมีจิตสำนึกทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการบูรณาการวิชาเรียนให้ฝึกจากของจริง เช่น วิชาวิทยาศาสตร์นักเรียนทำการทดลองโดยการผลิตยาหม่องตะไคร้หอม จนสามารถนำมาขายเพื่อเข้ากองทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในโรงเรียนได้ เพื่อให้เยาวชนเห็นประโยชน์และให้ความสำคัญแก่พืชพรรณธรรมชาติที่มีอยู่ทั่วไป รวมทั้งส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาบ้านป่าสักงาม และสนับสนุนให้เรียนรู้ด้านการเป็นวิทยากรร่วมกับวิทยากรชุมชน นอกจากนั้นทางโรงเรียนได้จัด

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเกษตรกรรม มีการจัดทำแปลงเกษตรและบ่อเลี้ยงกบของโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง

นักเรียนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วจะไปศึกษาต่อที่โรงเรียนในตัวอำเภอคอยสะเกิดและโรงเรียนแม่หอพระ อำเภอแม่แตง โดยการเดินทางไปกลับระยะทางประมาณ 48 กิโลเมตร สำหรับผู้ที่ไม่มีโอกาสออกไปเรียนต่อนอกชุมชนก็สามารถเรียนต่อจากการบริการของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนได้อีกทางหนึ่ง โดยจำแนกระดับการศึกษาของชุมชนได้ดังนี้

ผู้ไม่สำเร็จการศึกษา	จำนวน	126	คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา	จำนวน	120	คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	จำนวน	65	คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	จำนวน	22	คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ	จำนวน	3	คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา	จำนวน	4	คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี	จำนวน	6	คน
รวม		346	คน

โครงสร้างนักเรียนระดับประถมศึกษาในชุมชน จำนวน 29 คน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1	จำนวน	7	คน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2	จำนวน	9	คน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3	จำนวน	2	คน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4	จำนวน	5	คน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5	จำนวน	2	คน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	จำนวน	4	คน

ค. อาชีพหลักของชุมชน

ประชากรบ้านป่าสักงามประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง โดยเป็นการรับจ้างแรงงานในหน่วยงานใกล้เคียง มีประชากรในวัยแรงงาน 234 คน เป็นแรงงานภายในชุมชนจำนวน 153 คน และแรงงานทำงานอยู่นอกชุมชน จำนวน 81 คน โดยประชากรที่ทำงานภายในชุมชนแยกเป็นรับจ้างและมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรม 65 ครัวเรือน เพาะปลูก 13 ครัวเรือน ค้าขาย 4 ครัวเรือน หาของป่าและอื่นๆ 3 ครัวเรือน และอยู่ในวัยเกษียณแรงงาน 6 ครัวเรือน ในระหว่างการศึกษาคพบว่า มีแรงงานทำงานอยู่ภายนอกชุมชน 81 คน โดยทำงานรับจ้างทั่วไปและลูกจ้างรัฐหน่วยงานของรัฐ จำนวน 60 คน แยกเป็น ไป-กลับ 43 คน อยู่นอกชุมชน 17 คน ก่อสร้างจำนวน 9

คน ไป-กลับชุมชนตลอด ทำงานร้านอาหาร 2 คน และรักษาความปลอดภัยจำนวน 10 คน ซึ่งอยู่นอกชุมชน มีร้านค้าของชำในหมู่บ้านเพียง 2 ร้าน

1. การเกษตร

ปัจจุบันเลิกทำนาข้าวเนื่องจากปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์และที่นาไม่สามารถเก็บกักน้ำได้ดีเท่าที่ควร ชุมชนบ้านป่าสักงามได้ทำการผลิตพืชไร่-พืชสวน ในลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกพืชอาหาร มีการคัดเลือกชนิดพรรณพืชคือ

1) พืชที่ให้ผลผลิตในระยะสั้น คือ ให้ผลผลิตประมาณ 3 เดือน ได้แก่ พริก มะเขือยาว กระเพรา โหระพา ถั่วฝักยาว ต้นหอม ผักบุ้ง ผักชี กระน้ำ บวบ กะหล่ำ แดงกวา แดงไทย

2) พืชที่ให้ผลผลิตในระยะกลาง คือ ให้ผลผลิตประมาณ 6-9 เดือน ได้แก่ เผือก ถั่วฝักยาว ข้าวโพด มะละกอ ถั่วลิสง แดงโม

3) พืชที่ให้ผลผลิตในระยะยาว คือ ให้ผลผลิตประมาณ 3-5 ปี ได้แก่ ฝรั่ง ขนุน ลำไย มะม่วง มะขาม ส้มโอ

ปลูกบริเวณพื้นที่ทำกินที่ลาดริมห้วยตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของริมห้วยทอดยาวตามลำน้ำห้วยตั้งระหว่างห้วยกลางบ้านถึงห้วยผาปูน มีพื้นที่ทั้งหมด 170 ไร่ แบ่งออกเป็นแปลงย่อยๆ เท่าๆ กัน แปลงละ 2 ไร่มี 85 แปลง ชุมชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อการปลูกพืชอาหาร 79 ราย หรือ ประมาณ 158 ไร่ ซึ่งหนึ่งครัวเรือนมีพื้นที่ทำกินประมาณ 3-6 ไร่ ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จะนำไปใช้สำหรับการบริโภคในครัวเรือนและแจกจ่ายแบ่งปันญาติพี่น้อง เมื่อเหลือจึงจำหน่าย พืชผักต่างๆ จะเก็บขายเองในชุมชนและพืชที่ให้ผลผลิตระยะกลาง เช่น เผือก ถั่วฝักยาว ข้าวโพด มะละกอ ถั่วลิสง แดงโม ชุมชนจะเก็บผลผลิตแล้วนำมาขายให้แก่ผู้รับซื้อของชุมชนเพื่อนำไปขายยังตลาดในตัวเมือง

2. การเก็บหาของป่า

การเก็บหาของป่าเพื่อเสริมสร้างรายได้ตามฤดูกาล รวมถึงเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ผัก หน่อไม้ เห็ด ปลา กบ ฯลฯ รวมทั้งพืชสมุนไพรเพื่อการรักษาตามรูปแบบหมอพื้นบ้านดั้งเดิม พบว่าชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้หลายลักษณะโดยชุมชนมีการไปเก็บหาพืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภค จำนวน 64 ชนิดพรรณ เช่น ผักหวาน ผักหนาม ผักกูด หน่อไม้ เห็ดชนิดต่างๆ ผักพ้อค้ำ ดอกกลิงลาว ไช้ผดแดง น้ำผึ้งป่า หนอนไม้ไผ่ แมงมัน กบห้วย เป็นต้น มีการเข้าป่าเพื่อนำมาใช้สอยเป็นไม้ฟืน เป็นเชื้อเพลิง ซ่อมแซมบ้านเรือนและนำมาทำเครื่องจักสาน จำนวน 12 ชนิดพรรณ เช่น ไม้สัก ไม้พลวง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ติง ไม้แดง ไม้รักฟ้า และไม้ไผ่ชนิดต่างๆ เป็นต้น มีการเก็บหาพืชสมุนไพรและนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษา

โรค จำนวน 108 ชนิดพรรณ เช่น แก่นฝาง มะเขือ แจ้เครือ ฮ้อสะพานควาย เครือก่องแกลบ อบเชย กำลังไ้แจ้ ขางต้นเดียว สาบเสือ นมนาง ห่อมดินหมา ไม้ปอบ ดิหมี เป็นต้น และมีการเก็บหาของป่าและพืชอาหารในป่าเพื่อเป็นสินค้า จำนวน 31 ชนิด คือ เห็ด 9 ชนิด ได้แก่ เห็ดถอบ เห็ดไข่ห่าน เห็ดแดงก่อ เห็ดโคน เห็ดห้า เห็ดหอม เห็ดลม เห็ดหนู เห็ดถ่านดำ พืชผัก 13 ชนิด คือ ผักหวาน ผักกูด ผักหนาม ผักพ้อคำ ผักปอนเมีย ดอกลิงลาว ขมิ้น มะเขือพวง ชะอม กระจायมะลิค ไม้หน่อไม้ ใบพลวง พืชผล 3 ชนิดคือ มะขามป้อม มะแฟน มะกอก พืชสมุนไพร 6 ชนิด คือ เป้าตองแตก เป้าหลวง แก่นฝาง เครือก่องแกลบ มะเขือแจ้เครือ และฮ้อสะพานควาย โดยเก็บหาจากป่าบริเวณรอบๆ หมู่บ้านทั้ง 70,000 ไร่ แต่จะเก็บในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคการใช้สอยเท่านั้น ส่วนการนำไปเป็นสินค้าจะนำออกไปขายในปริมาณที่จะหาได้ตามกำลังแรงของส่วนบุคคล

3. การปศุสัตว์และเลี้ยงสัตว์

ชุมชนบ้านป่าสักงาม มีการเลี้ยง ควาย วัว โดยการปล่อยให้หากินในพื้นป่าธรรมชาติ วัว ควายที่เลี้ยงไว้เสมือนเป็นการออมทรัพย์ของชุมชน ชุมชนจะขายวัว ควายก็ต่อเมื่อต้องการใช้เงินจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีการปศุสัตว์เป็นอาชีพเสริม เช่น การเลี้ยงไก่พื้นเมือง การเลี้ยงกบบลูฟร็อก การเลี้ยงหมูป่า การเลี้ยงปลาในบ่อดิน เช่น ปลานิล ปลาไน ปลายี่สก ปลาตะเพียนขาว ปลากาดำ และปลาคูกอย

ง. การรับจ้าง

ชุมชนบ้านป่าสักงามมีผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้างในลักษณะรับจ้างแรงงานทั่วไปและลูกจ้างรัฐ จำนวน 60 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะรับจ้างแรงงานภายในท้องถิ่น เช่น รับจ้างทั่วไป กรรมกรก่อสร้าง เป็นลูกจ้างรัฐ จะทำงานในลักษณะไป-กลับ พักอาศัยอยู่ในชุมชน ส่วนผู้ที่ออกไปรับจ้างนอกท้องถิ่นหรือในเมืองมีอยู่บ้าง โดยแบ่งเป็นกรรมกรก่อสร้าง จำนวน 5 คน รับจ้างในร้านอาหาร 2 คน และรักษาความปลอดภัย 10 คน รวม 17 คน ผู้ที่ทำงานรับจ้างส่วนใหญ่เป็นคนที่ไม่มืที่ดินทำกิน ฐานะยากจน และเป็นช่วงที่ผลิตผลยังไม่ตอบสนอง

อาชีพอื่นๆ ในชุมชน

1. ค้าขายของชำ เป็นการค้าขายภายในชุมชนโดยการไปซื้อสินค้าจากบ้านซ้อแล่อำเภอแม่แตงมาขายให้แก่สมาชิกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเกี่ยวกับของกินของใช้เล็กน้อย ซึ่งมีอยู่ในชุมชนจำนวน 2 ร้าน นอกจากนี้ยังมีสมาชิกชุมชนจำนวน 2 ราย ที่ทำหน้าที่ในการรับซื้อผลผลิตได้แล้วนำไปขายยังตลาดนอกชุมชน

2. ร้านอาหาร ในชุมชนมีการทำร้านอาหารใน 3 ลักษณะ คือ ร้านอาหารที่มุ่งขายอาหารให้แก่บุคคลในชุมชน มี 1 ร้าน เป็นร้านก๋วยเตี้ยวเล็กๆ มีโต๊ะประมาณ 3-4 โต๊ะ อีกลักษณะหนึ่งคือ ร้านอาหารที่มุ่งขายอาหารให้แก่บุคคลภายนอกชุมชน ได้แก่ นักท่องเที่ยว นักทัศน

ศึกษา ที่เดินทางมาเยี่ยมชมอ่างเก็บน้ำแม่กวังอุมธราและน้ำตก ทำเป็นซุ้มอยู่บริเวณริมอ่างเก็บน้ำ และบริเวณด้านนอกน้ำตก มีจำนวนที่ละ 3 ร้าน

จ. การสาธารณสุข

ชุมชนบ้านป่าสักงามไม่มีหน่วยงานสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นตัวแทนสาธารณสุขในการให้ความช่วยเหลือดูแลสุขภาพชุมชน ปัจจุบันทุกคนมีบัตร 30 บาทรักษาทุกโรคตามโครงการรัฐบาล สถานพยาบาลที่สะดวกต่อการไปรับบริการคือ โรงพยาบาลอำเภอ แม่แตง สำหรับการรักษาพยาบาลแบบหมอเมืองโดยใช้สมุนไพรและตามความเชื่อยังคงมีอยู่ และพื้นที่ชุมชนบ้านป่าสักงามยังเป็นแหล่งสมุนไพรตามธรรมชาติที่มีความหลากหลาย

ฉ. การปกครอง

โดยวัฒนธรรมการจัดระเบียบชุมชนของชาวลัวะในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำหมู่บ้านที่ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยๆ หลายกลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะเป็นการรวมกันของกลุ่มเครือญาติ และจะมีผู้นำของกลุ่ม คือ ผู้อาวุโสในตระกูลซึ่งเป็นผู้เป็นที่แต่ละตระกูลเชื่อฟัง นอกจากนี้ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาหรือหมอผีเป็นบุคคลอีกคนหนึ่งที่ชาวลัวะเชื่อฟังและเป็นบุคคลสำคัญที่ตัดสินใจการกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งผิดจารีตประเพณีหรือไม่ แต่ในระยะหลังทางราชการได้มีการจัดตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นเป็นทางการในหมู่บ้าน จึงทำให้การปกครองเปลี่ยนแปลงไป ชุมชนบ้านป่าสักงามก็เช่นกัน มีการกำหนดเขตการปกครองเป็นหมู่ที่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอคอดยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ มีนายคำปิง ดวงดี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยเหลือการปฏิบัติการในด้านต่างๆ โดยจัดแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ คือ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกันความสงบ ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายการคลัง ฝ่ายวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการสังคม และฝ่ายสตรี

โดยฝ่ายต่างๆ มีหน้าที่ดังนี้

- ฝ่ายปกครอง ทำหน้าที่ให้ข้อแนะนำหรือคำปรึกษาและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนและดูแลหมู่บ้านให้เป็นไปตามกฎหมายขนบธรรมเนียมประเพณี ส่งเสริมการปกครองในระบบประชาธิปไตย และส่งเสริมความสามัคคีของส่วนร่วม

- ฝ่ายพัฒนา ทำหน้าที่ให้ข้อแนะนำหรือให้คำปรึกษาและปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการทำแผนและโครงการเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน สร้าง ซ่อมแซม และปรับปรุงสาธารณสมบัติของหมู่บ้าน พัฒนาและส่งเสริมอาชีพของราษฎร จัดตั้งกลุ่มต่างๆ และดำเนินโครงการต่างๆ

- ฝ่ายป้องกัน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน การรณรงค์ ลดละเลิกอบายมุข การป้องกันยาเสพติด และจัดการป้องกันบรรเทาสาธารณภัย

- ฝ่ายการคลัง ทำหน้าที่การวางแผนในการจัดหาและรักษา การใช้จ่ายเงินของหมู่บ้าน ช่วยเหลือราชการเร่งรัด จัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน จัดทำทะเบียนทรัพย์สินของหมู่บ้าน ส่งเสริมการตัดตั้งออมทรัพย์และกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน

- ฝ่ายสาธารณสุข ทำหน้าที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ทำงานในหมู่บ้าน ระวังและป้องกันโรคระบาด การวางแผนครอบครัว การจัดตั้งกองทุนเวชภัณฑ์และสุขภาพอื่น ๆ

- ฝ่ายวัฒนธรรม ทำหน้าที่เกี่ยวกับความช่วยเหลือโรงเรียน การจัดการศึกษา นอกโรงเรียน ส่งเสริมรักษาศิลปกรรมและประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มเยาวชนและลูกเสือชาวบ้าน ส่งเสริมการกีฬาและการพักผ่อนหย่อนใจ

- ฝ่ายสตรี ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดทำแผนและโครงการเพื่อพัฒนาสตรีและเด็ก ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม จัดทำระเบียบข้อมูลสตรีและเด็กในหมู่บ้าน ประสานงาน และให้ความร่วมมือในโครงการพัฒนาสตรีและเด็กของภาครัฐและเอกชน

จะเห็นว่ากลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเป็นกลุ่มที่เป็นทางการ การเลือกผู้นำกลุ่มเลือกตามความสามารถไม่ได้เลือกผู้อาวุโสเหมือนแต่ก่อน จะพิจารณาผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้นำตามธรรมชาติเป็นคนหนุ่มที่ชุมชนยอมรับให้ความไว้วางใจ เรียนรู้ได้มากกว่าคนอื่น ๆ แต่ไม่เคยเอาเปรียบใคร ทำงานเพื่อชุมชน มีความสนใจ มุ่งมั่น เป็นนักคิดของหมู่บ้าน สถานที่ในการชุมนุมแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารของชาวบ้าน โดยเฉพาะการจัดประชุม โดยผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันจะมีขึ้นอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อการถ่ายทอดข้อมูลที่ผู้ใหญ่บ้านไปรับฟังมาจากการประชุมประจำเดือนที่อำเภอในตอนต้นเดือนของทุกเดือน การแลกเปลี่ยนข้อมูลจึงได้เปลี่ยนจากบ้านไปเป็นที่ศาลาประชาคม ซึ่งได้จัดสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมการประชุม การอบรม เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร แต่ยังคงมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะพูดคุยกันแบบไม่เป็นทางการของกลุ่มแกนนำในช่วงเย็น ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือบ้านแกนนำคนใดคนหนึ่ง สัปดาห์ละ 2-3 ครั้ง

ข. กลุ่มหรือองค์กร บทบาท หน้าที่ ระเบียบในชุมชน

จากวิถีชีวิตที่เคยตัดไม้ทำลายป่า กลายมาเป็นชุมชนที่ดูแลรักษาป่าถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนบ้านป่าสักงาม ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า โดยวางกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษา

และพัฒนาป่าไม้ ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวางรากฐานการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน และปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อการทำลายป่า ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เป็นการส่งเสริมกิจการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยมีบริการบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน(Home stay) และได้มีการวางระบบใหม่ในชุมชน โดยมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

1. กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนา มีนาย วันชัย ปันใจ เป็นประธานกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มจำนวน 10 คน มีสมาชิกบ้านป่าสักงามจัดตั้งรวมกลุ่มกันเมื่อประมาณ พ.ศ. 2540 โดยได้รับแรงกระตุ้นจากเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีบทบาทในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นภายในชุมชน โดยให้ชาวบ้านได้ร่วมกันช่วยกันคิดช่วยกันทำ มาตรการป้องกัน ควบคุม และวิธีการแก้ไขปรับปรุงพิทักษ์รักษาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะในบริเวณหมู่บ้าน ซึ่งได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาไว้เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามแนวพระราชดำริและเพื่อการพึ่งพิงของชาวบ้าน โดยดำเนินกิจกรรมด้านการปกป้อง คุ้มครอง ดูแล รักษา ฟื้นฟูป่าโดยรอบของชุมชน รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากป่าด้วย มีการสำรวจป่าของชุมชนว่าป่าตรงบริเวณใดมีพืช และ สัตว์ชนิดใดบ้าง มากน้อยเพียงใด มีลักษณะพิเศษอย่างไร มีการลาดตระเวนตรวจสอบพื้นที่ให้รู้ว่าทรัพยากรได้รับผลกระทบอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร จัดคนประจำด้านตรวจของชุมชนเพื่อป้องกันและควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างไม่ถูกวิธี มีควบคุม ดูแล ดำเนินการตามกติกาที่ตั้งไว้อย่างหลวมๆ และประสานขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ รวมทั้งมีการพูดคุยใช้เวทีวิเคราะห์แก้ไขปัญหาให้ชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำ และรับรู้สถานการณ์ข่าวสารที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรของหมู่บ้านทำงานร่วมกับกลุ่มอื่นๆ ภายในหมู่บ้านด้วย แนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มได้กำหนดว่า ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อใช้สอย ปลูกบ้าน ซ่อมแซมบ้านภายในชุมชน หรือเพื่อเสริมอาชีพในการทำเครื่องมือการเกษตร แต่ต้องได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการ ต้องมีการประชาสัมพันธ์รณรงค์แจ้งข่าวให้ให้แก่ทุกคนในชุมชนรวมทั้งเยาวชนให้ทราบด้วย และเพื่อให้เจ้าหน้าที่และชาวบ้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน จึงได้กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ประกาศในหมู่บ้านเพื่อให้บังเกิดผลในทางควบคุม รวม 4 ข้อ คือ

1) ต้องประชุมทำความเข้าใจคณะกรรมการอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง
ประชุมแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิกในชุมชนเดือนละ 1 ครั้ง

2) ถ้าพบการกระทำผิด ในครั้งแรกกล่าวตักเตือนและทำบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ครั้งที่ 2 ตัดสวัสดิการภายในหมู่บ้านและยึดของกลางไว้ส่วนรวมเพื่อใช้ประโยชน์ของ

ส่วนรวมโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการหมู่บ้าน ครั้งต่อไปถ้ามีการกระทำผิดให้ดำเนินการตามกฎหมาย กรณีผู้กระทำความผิดเป็นคนนอกหมู่บ้านให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

3) สมาชิกในชุมชนทุกคนจะต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และพัฒนา ถ้าไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ให้แจ้งคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาพิจารณาตามความจำเป็น และถ้าไม่ให้ความร่วมมือ ปรับครั้งละ 100 บาท

4) เงื่อนไขการใช้ประโยชน์

- ให้ใช้ประโยชน์ได้เฉพาะไม้ล้มลุกหมอนนอนไฟ
- ผู้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ต้องแจ้งความต้องการให้คณะกรรมการ

ทราบและคณะกรรมการจะพิจารณาตามเหตุผลอันสมควร

2. กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต – มีนาย ชูศักดิ์ ปันใจ เป็นประธานกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มจำนวน 16 คน มีสมาชิกบ้านป่าสักงามจัดตั้งรวมกลุ่มเมื่อประมาณ พ.ศ. 2540 เป็นรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาการดำเนินกิจกรรมและแนวคิดที่สำคัญ ฟังหาเพียงเพื่อความพอเพียง โดยชาวบ้านได้ร่วมกันคิดช่วยกันทำหามาตรการดูแล รักษา ป้องกัน ควบคุม และวิธีการแก้ไขปรับปรุงพิทักษ์รักษาสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในบริเวณหมู่บ้าน แนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มคือ ฟื้นฟู เพิ่มคุณภาพและคุณค่าของป่า กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ

1) เพาะและจัดเตรียมกล้าเพื่อปลูกเสริมป่า

2) บำรุงสภาพป่า

3) ปลูกเสริมป่าด้วยไม้ 3 อย่าง คือ ไม้เพื่อการใช้สอย ไม้พิน และไม้ที่สามารถเป็นอาหารได้ เพื่อฟื้นฟูและเพิ่มคุณค่าป่าให้เป็นแหล่งพืชอาหารและสมุนไพรในพื้นที่ 70,000 ไร่

ไม้ที่ใช้ปลูกเสริมได้แก่ ลูกหว้า ไม้ไผ่ หวาย ข่า จิง เต่า ขมิ้นจิง มะละกอ พริกไทย เพกา มะขาม มะนาว มะลอลด มะขามป้อม มะแฟน มะโชด จะค่าน ดิปลี กล้วย ลิ้ง ราว แยม สะเดา ชุมชนได้ใช้เพื่อใช้สอยในครัวเรือน มีพืชบางชนิด เช่น หวาย ลูกหว้า ไม้ไผ่ สามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการส่งเสริมหัตถกรรมในครัวเรือนและนำมาเป็นอาหารสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว

3. กลุ่มจัดสรรน้ำ – มีนาย สมคิด บัวแผ่น เป็นประธานกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มทั้งหมด 10คน มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2541 แนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มคือ จัดสรรและดูแลน้ำในชุมชน กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ

1) พัฒนาแหล่งน้ำโดยการจัดทำฝายต้นน้ำลำธาร เป็นการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ เช่น ไม้ไผ่ หิน ดิน มาทำฝายต้นน้ำลำธารเพื่อลดการชะล้างของหน้าดินและสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ผืนป่า ในช่วงก่อนฤดูฝนสมาชิกจะมาร่วมกันซ่อมแซมปรับปรุงและขุดลอกเหมืองฝาย เพื่อให้เก็บกักน้ำไว้ได้ในลำห้วยและแข็งแรงพอที่จะชะลอการไหลของน้ำในลำห้วยที่ไม่มีน้ำ แต่น้ำจะไหลบ่าแรงในช่วงฝน รวมทั้งขุดดินตะกอนหน้าฝายมาทำส่วนผสมของปุ๋ยธรรมชาติเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนอีกอย่างหนึ่ง

2) คูแลจระบบน้ำในพื้นที่ทำกิน ชุมชนบ้านป่าสักงามมีพื้นที่ทำกินในบริเวณที่ลาดริมห้วยคัง โดยอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำป่าสักงามมาใช้ในการเพาะปลูก โดยส่งน้ำลงมาตามท่อไปยังบ่อพักน้ำที่กระจายอยู่ตามหัวแปลงทั้งหมด 4 บ่อ แล้วจัดสรรโดยการเปิด-ปิดน้ำเป็นเวลา สลับกันเปิดระบายน้ำจากบ่อพักน้ำลงแปลงครั้งละ 2 บ่อ เช่น ช่วงเช้าเปิดน้ำจากจากบ่อพักน้ำที่ 1 และบ่อพักน้ำที่ 3 ปิดบ่อพักน้ำที่ 2 และบ่อพักน้ำที่ 4 ช่วงบ่าย ก็จะปิดบ่อพักน้ำที่ 1 และบ่อพักน้ำที่ 3 เปิดบ่อพักน้ำที่ 2 และบ่อพักน้ำที่ 4 แทน สลับกันไปอย่างนี้ เป็นการจัดระบบน้ำใช้อย่าง ประนีประนอม เอื้ออาทร มีการแบ่งปันน้ำกันอย่างยุติธรรม

4. กลุ่มปุ๋ยธรรมชาติ- มีนาย ประพันธ์ บัวหลง เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 22 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มย่อย รวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2538 แนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มคือ แบ่งเป็นกลุ่มย่อยเพื่อทำปุ๋ยกระจายเป็นจุดตามพื้นที่ป่า แล้วนำมารวมกันจำหน่ายในรูปของกลุ่มปุ๋ยธรรมชาติ กิจกรรมที่ดำเนินการคือ ร่วมกันทำปุ๋ยธรรมชาติจากใบไม้แห้งในป่าที่เก็บกวาดได้จากการทำแนวกันไฟในป่า นำใบไม้มาเก็บไว้ยังจุดทำปุ๋ยของกลุ่มแล้วทำการหมัก โดยจะไม่ให้ละเอียดผสมกับดินตะกอนหน้าฝายและมูลหมูที่ผ่านการดูแก๊สชีวภาพออก นำมาผสมในอัตรา 3:2:1 ตามลำดับ คลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วบรรจุใส่กระสอบเพื่อจำหน่าย

5. กลุ่มเกษตร – มีนาย คำปิง ดวงดี เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 21 คน มีการรวมกลุ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2541 แนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มคือ คูแล รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ

1) เลือกใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์โดยไม่เสียหายต่อสภาพแหล่งน้ำและระบบนิเวศโดยการ

1.1) คัดเลือกพื้นที่ทำกินแบบมีส่วนร่วม จากการสำรวจประเมินประสิทธิภาพที่ดินเพื่อการพัฒนาและจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ทำกิน เสริมสร้างรายได้ชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นตัวแทนชุมชนร่วมกันคณะทำงาน โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดำเนินการสำรวจพื้นที่จุดต่างๆ รวม 3 จุดคือ

(1) บริเวณทุ่งป่าแฉม เป็นที่นาเดิมของชุมชน ปัจจุบันเป็นทุ่งหญ้าอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชน เป็นที่ราบแต่ไม่มีแหล่งน้ำเพียงพอ อยู่ห่างจากชุมชน ต้องใช้เวลานานในการเดินทาง

(2) ป่าที่ผ่านการใช้ประโยชน์มาก่อน อยู่ทางทิศเหนือของชุมชน มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ ซึ่งในปัจจุบัน ได้กลายสภาพเป็นป่าชั้นที่ 2 ถ้ามีการใช้พื้นที่บริเวณนี้ต้องมีการล้มไม้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งต้องมีการพัฒนาแหล่งน้ำควบคู่ไปด้วย

(3) พื้นที่บริเวณห้วยคัง เนื้อที่ประมาณ 170 ไร่ เมื่อได้ทำการสรุปวิเคราะห์ ได้คัดเลือกพื้นที่บริเวณห้วยคังโดยใช้เกณฑ์คัดเลือกพื้นที่อย่างกว้างๆ ในเบื้องต้น คือ

- ขนาดพื้นที่ ควรจะมีปริมาณที่เพียงพอแก่การพัฒนาเพื่อทำกินตอบสนองความต้องการชุมชนได้

- ระยะทางจากชุมชนหรือที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย ไม่ควรที่จะอยู่ห่างไกลบ้านเรือนซึ่งจะส่งผลถึงการเดินทางไปดูแลเอาใจใส่พืชผลและรวมทั้งอาจจะสูญเสียค่าใช้จ่ายเชื้อเพลิงรถยนต์ในการเดินทางมากขึ้น อันจะทำให้เกิดรายจ่ายที่เป็นต้นทุนสูงขึ้น

- ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำและความเป็นไปได้ในการพัฒนาแหล่งน้ำที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกได้

- คุณสมบัติและความอุดมสมบูรณ์ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก

- ผลกระทบที่จะก่อเกิดกับสภาพป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนและสังคม

- ความเป็นไปได้ในการส่งเสริมพัฒนาโดยการสลับเปลี่ยนค่าใช้จ่ายต่ำสุด สามารถเข้าถึงพื้นที่ไม่ยากลำบากจนเกินควร

- มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชนและสามารถประสานประโยชน์ให้ก่อเกิดแผนงานรวมที่มีประสิทธิภาพ เอื้อปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันได้ได้อย่างผสมผสานกลมกลืน เช่น แผนงานพัฒนาที่ดินทำกิน พื้นที่ทำกินอาจใช้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนได้ในลักษณะที่มีการจัดการพื้นที่ได้อย่างเชื่อมโยงต่อกัน

รูปแบบการเพาะปลูกแบบเกษตรผสมผสานจะมาเป็นแนวขั้นบันไดเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการชะล้างหน้าดิน ใช้แรงงานของครัวเรือนเป็นสำคัญ ไม่ใช้เครื่องจักรซึ่งจะทำให้จุลินทรีย์ในดินเสื่อมโทรม อาศัยปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุดเช่น ไม่ใช้สารเคมี ปุ๋ยวิทยาศาสตร์

มีการจัดระบบน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ คือ ใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติได้แก่ น้ำห้วยคังและน้ำฝน รวมทั้งน้ำจากการชลประทาน คือ น้ำจากอ่างเก็บน้ำป่าสักงามที่ปล่อยผ่านห้วยกลางบ้านมาสู่พื้นที่ทำกินมีการต่อท่อมาสู่ที่ปักน้ำประจำจุดทั้ง 4 บ่อ แล้วเปิดน้ำเข้าสู่แปลงทีละ 2 บ่อ จัดแบ่งตามเวลาเพื่อให้มีน้ำใช้อย่างเพียงพอและทั่วถึงทุกแปลง มีการคัดเลือกชนิดพรรณพืชคือ พืชที่ให้ผลผลิตในระยะสั้น พืชที่ให้ผลในระยะกลาง และพืชที่ให้ผลผลิตในระยะยาว

2) แบ่งแปลงพื้นที่ทำกินและร่วมกันจัดสรร

สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ร่วมกันจัดแบ่งพื้นที่ทำกินทั้งหมด 170 ไร่ ออกเป็นแปลงย่อยๆ เท่ากัน แปลงละ 2 ไร่ได้ประมาณ 85 แปลง พื้นที่ส่วนที่เหลือได้ตกลงร่วมกับชุมชนว่าจะใช้ในการจัดทำแปลงสาธิตป่าเพื่อชีวิตและสวนสมุนไพร ซึ่งหนึ่งครัวเรือนจะได้รับพื้นที่ทำกินประมาณ 4-6 ไร่ หรือประมาณ 2-4 แปลง เพื่อให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการบริโภค เมื่อผลผลิตที่ได้มากกว่าการบริโภคแล้วจึงนำไปจำหน่ายเป็นรายได้แก่ครอบครัว พื้นที่ทำกินนี้มีลักษณะดินที่แตกต่างกัน แต่ละแปลงจะมีความอุดมสมบูรณ์ของดินต่างกันไป ทางกลุ่มจึงได้ใช้วิธีการจับสลากเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกคน

3) กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทำกินได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ทำกินคือ

- (1) มีกำลังแรงงาน ที่สามารถทำกินได้
- (2) มีความขยันขันแข็ง
- (3) มีความตั้งใจในการในการทำกิน มีการดูแลพืชผลอย่างสม่ำเสมอ
- (4) ใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินเพื่อตนเอง
- (5) เป็นผู้ที่ตั้งถิ่นฐาน มีทะเบียนบ้านถูกต้องในชุมชน
- (6) เป็นผู้ที่ไม่มียี่ที่ดินทำกินเป็นของตัวเองหรือมีอยู่แล้วแต่ไม่

เพียงพอต่อการดำรงชีพในครอบครัว

- (7) เป็นผู้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการ

4) กำหนดระเบียบการใช้ที่ดินทำกินได้กำหนดระเบียบการใช้ที่ดินทำกินไว้ คือ

- (1) ใช้สิทธิทำกิน ไม่ให้เป็นกรรมสิทธิ์
- (2) ห้ามซื้อขาย
- (3) ห้ามทิ้งไว้รกร้างว่างเปล่า คณะกรรมการมีสิทธิ์ยึดคืน
- (4) ต้องเข้าทำกิจอย่างจริงจังด้วยตนเองภายใน 3 เดือน

(5) หากปล่อยทิ้งเป็นเวลา 3 เดือน คณะกรรมการจะตัดเดือนและต้องเร่งรัดเข้าทำกินภายใน 3 เดือนหลังจากได้รับคำเตือน

(6) เป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลาน

(7) การใช้ประโยชน์ในที่ดินต้องทำอย่างน้อยร้อยละ 50 ของพื้นที่

- พื้นที่ที่ยึดคืนให้นำมาใช้เป็นแปลงสาธิตหรือใช้ประโยชน์ตามความเห็นของคณะกรรมการ

- ให้ยึดถือระเบียบของคณะกรรมการเป็นหลักและเด็ดขาด

5) ประชาสัมพันธ์ในเรื่องของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ที่ดิน ทำการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกเกษตรกรบ้านป่าสักงามไม่ใช้สารเคมี และปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และขอความร่วมมือในการใช้ปุ๋ยธรรมชาติของชุมชนด้วย

6) ประสานงานกับนักวิชาการ

จากการที่ชุมชนได้ละทิ้งการเกษตรไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทำให้ขาดความรู้ทางการเกษตร จึงต้องมีการประสานงานกับนักวิชาการเพื่อให้เกษตรกรบ้านป่าสักงามได้ความรู้ทางการเกษตรที่เหมาะสมต่อไป

6. กลุ่มแม่บ้าน – มีนางวันเพ็ญ มีมานะ เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน 35 คน มีคณะกรรมการ 15 คน ความเป็นมาของกลุ่มแม่บ้านรวมตัวกันเพื่อความสามัคคีในกลุ่มร่วมคิดรับผิดชอบงานเดียวกัน ร่วมกันแสดงความคิดเห็นการทำงานกันเป็นกลุ่มแม่บ้านแรกเริ่มแม่บ้านนี้ยังไม่มีใครรับผิดชอบ ได้แต่งตั้งกันรับผิดชอบโดยการมีคัดเลือกคณะกรรมการ โดยการรวมกลุ่มกันจะมีงานที่รับผิดชอบคือ รับทำอาหารที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาที่ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อเก็บเงินซื้อของที่อยากได้เป็นของกลุ่มแม่บ้าน ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านสามารถมีของใช้ภายในกลุ่มของตนเองตั้งขึ้นได้ในปี พ.ศ. 2542 เริ่มทำอาหารตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 ในเดือนธันวาคมต่อมาเริ่มมีเงินและของใช้ของกลุ่มเอง ในแต่ละครั้งในการทำอาหารจะมีเงินส่วนหนึ่งไว้เป็นกองกลางแม่บ้าน แม่บ้านจะมีรายรับรายจ่ายของกลุ่ม จะมีบิลเงินเป็นหลักฐานทุกครั้ง เป้าหมายของกลุ่มเพื่อแม่บ้านภายในชุมชนจะได้มีงานทำและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมีอาชีพเสริมภายในกลุ่มแม่บ้าน เช่น นำพริกข่ากบ นำสมุนไพร พิมเสนน้ำ น้ำมันเขียว น้ำมันเหลือง ยาหม่อง เป็นต้น

ข. ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ

เดิมชุมชนหมู่บ้านป่าสักงามเป็นชาวลัวะ และยังมีกลุ่มชนที่อพยพมาอยู่ภายหลังเช่น คนเผ่าไทยวนหรือคนเมือง ดังนั้น ประเพณีและวัฒนธรรมจึงถูกคนส่วนใหญ่กลืนไปบ้าง วัฒนธรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ให้เห็นได้ที่สำคัญ คือ

1. วัฒนธรรมทางภาษา

ภาษาพูด ของกลุ่มชนบ้านป่าสักงามในสมัยก่อนใช้ภาษาลัวะ แต่ในปัจจุบันไม่มีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นลูกรุ่นหลานภาษาลัวะได้หายไปและใช้ภาษาคำเมืองหรือภาษาไทยโยนกแทน

2. วัฒนธรรมการแต่งกาย

การแต่งกายของชุมชนบ้านป่าสักงามในอดีตนั้น ผู้ชายมักนุ่งผ้าด้ายเพื่อเป็นการโชว์แข่งขานที่สักหมึกไว้ ผ้าด้ายเป็นผ้าฝ้ายทอมือมีลักษณะเป็นผืนสี่เหลี่ยมลายคำสลับขาว เรียกว่า “ผ้าตาโค้ง” หรือ “ผ้าตาตอบ” ผ้าด้ายมี 2 ขนาด คือ ขนาดสั้นและขนาดยาว ขนาดสั้นนิยมนุ่งแบบ “เค็ดหม้าม” หรือ “เก็นหม้าม” คือ ม้วนชายผ้าเป็นเกลียวสอดระหว่างขาให้รัดกุม ถ้าเป็นผ้าขนาดยาวก็นุ่งแบบ โจงกระเบน ช่วงบนร่างกายเปลือยอก แต่จะใช้ผ้าพาดไหล่ในโอกาสพิเศษ ส่วนในเวลาหน้าหนาวก็จะมี “ผ้าตุ้ม” คือ ผ้าฝ้ายทอเส้นใหญ่หนาๆ ใช้คลุมตัวทั้งชายและหญิง

ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงจะนุ่งซิ่นที่ทอด้วยมือ ลักษณะของผ้าซิ่นจะเป็นลายขวาง ต่อเชิงและเอาด้วยผ้าฝ้ายสีดำ ไม่สวมเสื้อแต่ใช้ผ้าผืนยาวพันรอบอกหรือพับเฉียง ลำตัวพับชายไป ด้านหลังเรียกว่า “สะห้วยแลง” ต่อมานิยมนุ่งผ้าซิ่นสีดำต่อเชิงที่ทอสลับสีแดงแต่ไม่ต่อเอว เรียกว่า “ซิ่นก่านคอกควาย”

วัฒนธรรมการแต่งกายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากการเป็นประเทศราชาเป็นมณฑลพายัพ การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลต่อวัฒนธรรมการแต่งกายนั้นคือ การสวมเสื้อและกางเกง ลักษณะเสื้อของผู้ชายและผู้หญิงจะคล้ายกันคือเป็นเสื้อคอกลมผ่าหน้าตลอด ผูกเชือก แขนสั้นหรือแขนยาว ถ้าเป็นผู้หญิงจะเป็นแขนกระบอกต่อแขนต่ำเช่นกัน มีกระเป๋าทิ้งสองข้าง และอีกแบบหนึ่งเป็นเสื้อผ่าครึ่งอกติดกระดุม 2 เม็ด ส่วนกางเกงมีลักษณะคล้ายกางเกงจีน คือเป็นกางเกงเป๋ายาวทรงหลวม เรียกว่า “เตี้ยวสะดอ” มีขายาวถึงข้อเท้าและยาวแค่ง่า ผ้าที่ใช้ตัดเย็บกางเกงและเสื้อทั้งของผู้หญิงและของผู้ชายจะเป็นผ้าฝ้ายสีตุ่น บางทีก็ย้อมด้วยหอมหรือมะเกลือ

ลักษณะทรงผมคือ ผู้ชายจะตัดผมสั้น ส่วนผู้หญิงจะไว้ผมยาวแล้วเกล้าเป็นมวยต่ำไว้ที่ท้ายทอย สำหรับคนที่ผมบางก็มักจะเสริมผมด้วย “จ้อง” หรือ “หย่อง” ที่ตัดผมเก็บเอาไว้เสริมผมให้ผมมวยโต ประดับมวยผมด้วยปิ่นที่ทำด้วยเงินหรือทองคำแล้วแต่ฐานะ บางครั้งจะเหน็บหรือทัดด้วยดอกไม้รอบมวยหรือข้างๆ มวยผม ดอกไม้ที่นิยมกันมากคือ ดอกเอื้อง (ดอกกล้วยไม้) หรือดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม

3. ความเชื่อเรื่องผี

ชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หรือสิ่งที่ไม่เห็นตัวซึ่งเรียกว่า “ผี” ผีสามารถที่จะให้คุ้มหรือให้โทษแก่ชาวบ้านที่ทำผิดจารีตต่างๆ ที่บรรพบุรุษเคยกำหนดไว้

ผู้กระทำผิดอาจจะเกิดการเจ็บป่วยหรืออาจถึงตายได้ ในวิถีชีวิตจึงผูกพันอยู่กับเรื่องเหล่านี้ตลอดเวลา นาง บัวเรียว อุ่มนาง นางศรีพรรณ ปันใจ นายสมคิด บัวแผ่น ได้พูดถึงผีที่สำคัญของชาวบ้านบ้านป่าสักงามมี 4 ชนิด คือ

3.1 ผีเจ้าบ้าน เป็นผีที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านที่สามารถจะให้คุณให้โทษกับชาวบ้านทั้งหมู่บ้านได้ ทุกๆปีจะต้องมีการเช่นสรวงเพื่อให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขและทำมาหากินได้ผลดี ซึ่งศาลเจ้าบ้านของหมู่บ้านป่าสักงามได้ตั้งศาลไว้ที่บ้านของ นาย ดวงฤทธิ์ ตาใจคำ

3.2 ผีบ้านผีเรือน เป็นผีประจำแต่ละครัวเรือน ผีบ้านผีเรือนนี้คือ ผีบรรพบุรุษของแต่ละหลังคาเรือนหรือผีบรรพบุรุษของแต่ละตระกูล ชาวบ้านเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ในหมู่บ้านอาจจะมีหลายตระกูล ผีในบ้านแต่บ้านจึงแตกต่างกัน ผีบ้านผีเรือนก็เช่นเดียวกับผีหมู่บ้านคือ สามารถให้คุณให้โทษได้เช่นกันถ้าทำผิดจารีตประเพณีของตระกูลแต่การให้คุณให้โทษนี้จะเกิดเฉพาะบุคคลในเรือนหลังนั้นหรือหลังคาเรือนแต่ละหลังเท่านั้น แต่ไม่สามารถให้คุณให้โทษกับบุคคลภายนอกได้ ดังนั้นชาวบ้านจึงไม่ค่อยจะเชื่อเชิญคนแปลกหน้าขึ้นบนบ้านเท่าใดนัก เพราะถ้าคนภายนอกทำอะไรไม่ดีไม่งามขึ้นมาบุคคลที่จะได้รับผลกระทบคือบุคคลในบ้านนั่นเอง

3.3 ผีไร่ การเพาะปลูกผลผลิตจะดีหรือไม่ดีนั้นนอกจากสภาพพื้นที่และสภาพดินฟ้าอากาศแล้ว การเช่นและการเลี้ยงผีไร่ที่ถูกต้องตามกำหนดเวลาและความถูกต้องในระเบียบพิธีต่างๆมีส่วนสำคัญตามความเชื่อเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การทำผิดจารีตประเพณีต่างๆในไร่อาจจะส่งผลให้ผู้กระทำหรือเจ้าของไร่เกิดการเจ็บป่วยได้ ชาวบ้านป่าสักงามก่อนที่จะทำการเพาะปลูกต้องบอกผีไร่ให้รับทราบโดยการนำข้าวตอกดอกไม้ใส่กรวย มีข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงตามแต่ฐานะของเจ้าของที่ เช่น บางบ้านเลี้ยงไก่ต้ม บางบ้านเลี้ยงจิ้งจอก แกงอ่อม บางบ้านเลี้ยงหัวหมูเป็นต้น นอกจากนี้ยังกระทำตามความเชื่อนี้ในการเลี้ยงสัตว์ด้วยเช่นกัน

3.4 ผีเจ้าที่ ชาวบ้านเชื่อว่าผีเจ้าที่เป็นผีที่สิงสถิตอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะมีการตั้งหมู่บ้าน เมื่อจะตั้งหมู่บ้านจึงต้องมีพิธีตามหรือขอผีเจ้าที่ก่อน หลังจากนั้นจะทำศาลเพื่อให้ผีเจ้าที่ได้สิงสถิตอยู่ ประจำและในแต่ละปีจะต้องมีการเลี้ยงผีเจ้าที่เพื่อให้ผีเจ้าที่คุ้มครองหมู่บ้านหรือคนในหมู่บ้านพ้นจากภัยพิบัติต่างๆ ในบางครั้งถ้าเกิดวิกฤตการณ์ที่ไม่ดีในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะมาบนบานผีเจ้าที่ให้ช่วยแก้ไขหรือคุ้มครอง เมื่อผ่านพ้นวิกฤตการณ์นั้นไปแล้วทั้งหมู่บ้านก็จะมาทำการแก้บน การเลี้ยงผีหมู่บ้านนี้จะป็นงานของส่วนรวมทั้งหมู่บ้านที่จะต้องมาร่วมกัน การร่วมกันก็จะร่วมกันตั้งแต่การช่วยกันออกค่าเครื่องเช่นสรวงบูชาและการเข้าร่วมในพิธี โดยแต่ละหลังคาเรือนจะส่งตัวแทนมาหลังคาเรือนละ 1 คนแต่จะต้องเป็นผู้ชายทั้งหมด บ้านป่าสักงามมีผีเจ้าที่คือศาลเจ้าพ่อหลวงคำแดง

นอกจากนี้ยังเชื่อว่ามีผีอีกหลายๆ ชนิดที่ทำให้ชาวบ้านเกิดการป่วยได้ เช่น ป่า ผีโป่ง ผีโปกกะโหลง ผีมาบ้อง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามยังเชื่อว่าถ้าเรือนคุ้มครองดีแล้ว ผีอื่นๆ ก็ไม่สามารถทำอันตรายใดๆ ได้ ดังนั้นสำหรับชาวบ้านผีเรือนจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

4. ประเพณีเผาไฟให้พระเจ้า

ตรงกับเดือน 4 เป็งของทุกปี (กุมภาพันธ์) เป็นช่วงหน้าหนาว ชาวบ้านจะไปเอาไม้จี้กันตา(ต้นจะเป็นหนามแหลมเหมือนเกศาพระเจ้าคือพระพุทธรูป) เลือกอเอาหรือเครือที่แตกออกมา ขนาดประมาณ 2-3 นิ้ว นำมาปอกเปลือกออกแล้วไปตากแดด 1 วัน ตอนเช้าประมาณตี 4 นำไม้จี้กันตานั้นมาจุดหน้าวิหารและอัญเชิญพระพุทธรูปมาฝังไฟโดยพระสงฆ์เป็นผู้ทำพิธี ขอให้พระพุทธรูปและชาวบ้านได้อยู่กันอย่างอบอุ่น อุดมสมบูรณ์ต่อไปภายหน้า และในช่วงเย็นชาวบ้านจะร่วมกันเก็บกวาดขี้เถ้าบริเวณที่เผาไม้ให้สะอาดเรียบร้อย

5. ประเพณีสงกรานต์

- ตรงกับช่วงระยะเวลาระหว่างวันที่ 13-17 เมษายน ของทุกปี โดยมีการทำพิธีกรรมและกิจกรรมดังนี้

- วันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะทำความสะอาดบ้านเรือนของตน

- วันที่ 14 เมษายน ชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนจะทำขนมเทียนเพื่อนำไปถวายพระสงฆ์ในวันที่ 15 และในวันนี้ก็จะมีการขนทรายเข้าวัดป่าสักงาม

- วันที่ 15 เมษายนถือเป็นวัน “พญาวัน” ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดและมีพิธีเวียนเทียนในตอนหัวค่ำ

- วันที่ 16 เมษายน เป็นวันทำพิธีสะเดาะเคราะห์แก่คนทั้งชุมชน โดยที่ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจะนำเสื้อผ้าของตนมาคนละ 1 ชุด รวมทั้งเชือกที่ใช้ผูกวัว ควาย มาวางกองรวมกันแล้วนำกรวยดอกไม้ใส่ข้าวตอก ดอกไม้ พร้อมทั้งดินเหนียวที่ปั้นเป็นรูปสัตว์ตามปีเกิดของแต่ละคนมากองรวมกันและมีการประกอบพิธีทางสงฆ์ พิธีกรรมเริ่มในช่วงเวลา 8.00-9.00น. หลังจากนั้นจะเป็นพิธีรดน้ำคำหัวหน้าหมู่บ้าน

- วันที่ 17 เมษายน เป็นวันรดน้ำคำหัวบุคคลที่นับถือของแต่ละคน รวมทั้งญาติผู้ใหญ่ของแต่ละครัวเรือน

6. ประเพณีเลี้ยงหอ

ชาวบ้านเรียกว่าพิธีเลี้ยงผีเจ้านาย เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง จะมีพิธีในช่วงเดือน 5 แรม 9 ค่ำและ เดือน 9 แรม 9 ค่ำทำปีละ 2 ครั้ง คือ เดือนมีนาคมและเดือนพฤษภาคมของทุกปีจะมีการทำเลี้ยงศาลเจ้าพ่อคำแดง แต่ละบ้านจะนำไป

มาต้มรวมกันบ้านละ 1 ตัว (นำไปต้มมาแล้วต้มรวมกันในกระทะหรือปิ้งที่ห่อไม้ต้มมาจากบ้าน) โดยรวมทั้งข้าวต้มมัดและขนมหวานต่างๆ มาถวายรวมกันที่ศาลเจ้าพ่อคำแดง ซึ่งจะมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ทำพิธีโดยอัญเชิญเจ้าพ่อหลวงแดงมารับไป มีการนำเทียนขี้ผึ้งมาจุด 2-3 เล่ม พร้อมรูป 9 ดอก ข้าวตอก ดอกไม้ใส่ในกรวยดอกไม้ เริ่มพิธีตั้งแต่ 8.00-11.00น. เมื่อเสร็จพิธีก็จะนำของเหล่านั้นกลับไปบ้านของตน

7. ประเพณีเดือน 9 เป็ง

จะถือเอาวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 9 ของทุกปี (วันวิสาขบูชา) เป็นวันสงกรานต์ พระธาตุ ในตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายฟังเทศน์ฟังธรรมเสร็จแล้วออกมาสงกรานต์ พระธาตุ ในช่วงกลางคืนมีการเวียนเทียนและการละเล่นต่างๆ ที่วัดป่าสักงาม เช่น มีบั้งไฟ ดนตรีพื้นเมือง และฉายภาพยนตร์

8. การตานก๋วยสลาก

ประเพณีการตานก๋วยสลาก หมายถึง ประเพณีทานสลากภัตอันเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานแล้ว การตานก๋วยสลากเริ่มในราว วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (ตรงกับเดือนกันยายนและสิ้นสุดเอาในเดือนเก็งคับ) ส่วนใหญ่จะมีในช่วงเดือนเก็ง แรม 8 ค่ำ หรือเดือนตุลาคม

การตานก๋วยสลากต้องมีการเตรียมสิ่งของเครื่องไทยทานก่อนล่วงหน้า 1 วัน เรียกวันเตรียมสิ่งของนี้ว่า “วันดา” ในวันดาพวกผู้ชายจะจักตอกสาน “ก๋วย” (ตระกร้า) ส่วนทางฝ่ายหญิงจะเตรียมห่อของกระจุกกระจิก เช่น เกลือ ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม ขนม หมาก เมี่ยง บุหรี่ขี้โย เทียน ตลอดจนจัดเตรียมอาหารต่างๆ เช่น หมูทอด ห่อหนึ่ง และผลไม้ต่างๆ เพื่อจะบรรจุในก๋วยที่กรุด้วยใบตองหรือกระดาษสีสวยๆ สิ่งที่จะลืมไม่ได้ก็คือ “ยอดสลาก” อันหมายถึง เงินที่จะทำบุญ วิธีการที่ใส่เงินลงในก๋วย เงินยอดสลากจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฐานะของครอบครัว ในวันดาจะมีญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทที่อยู่ต่างบ้านมาร่วมทำบุญด้วย เรียกว่า “หอมสลาก” และมีการต้อนรับด้วยอาหาร ขนม ตลอดจนเครื่องดื่มของมีนเมาเป็นที่สนุกสนาน

ต่อมาในวันรุ่งขึ้นเป็นตานก๋วยสลาก ก็จะนำ “ก๋วยสลาก” ไปวางเรียงไว้ตามลานวัดหรือศาลา เด็กๆหรือหนุ่มสาวก็จะนำเสื้อไปปูนั่งไถ่ๆ กับก๋วยสลากของตนเอง ในวันตานก๋วยสลากนี้ ทุกก๋วยจะต้องติดเส้นสลากซึ่งในสมัยก่อนจะทำด้วยใบบานตัดเป็นแผ่นยาวๆ ปัจจุบันจะใช้กระดาษแทนและจารึกชื่อเจ้าของไม้พร้อมกับบอกว่าอุทิศส่วนกุศลนั้นไปให้ใคร “เส้นสลาก” จะเขียนเหมือนกัน 2 ชุด ใช้ติดก๋วย 1 ชุด อีก 1 ชุดนำไปรวมกันที่หน้าพระประธานในวิหาร รวบรวมได้เท่าไรแบ่งออกเป็นสามสี่ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นส่วนของ “พระเจ้า” เพื่อนำเงินไว้ใช้บำรุงวัด อีก 3 ส่วนหารด้วยจำนวนพระภิกษุที่นิมนต์มาจากวัดต่างๆ และพระในวัด พอได้เวลาก็จะ

นำ “เส้นสลาก” ไปเรียกหาเจ้าของถ้วยสลาก เจ้าของถ้วยสลากก็นำถ้วยสลากไปถวายพระ พระท่านก็จะให้พร

ถ้วยสลาก นอกจากจะมี “ถ้วยเล็ก” แล้วก็อาจจะมี “ถ้วยพิเศษ” เรียกว่า “สลากโชค” ซึ่งจะทำพิเศษกว่าถ้วยเล็กหรือถ้วยธรรมดา นั่นคือ อาจจะมีข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่มีราคา เช่น หม้อ ถ้วย ชาม เครื่องนอน การตกแต่งก็จะประณีตกว่าถ้วยธรรมดา ประเพณีการทานถ้วยสลาก มีจุดประสงค์ 2 อย่างคือ เพื่ออุทิศส่วนกุศลผลบุญให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และอีกประการหนึ่งก็เพื่อเป็นการสะสมบุญกุศลผลบุญให้แก่ตัวเอง เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ว หากไปเกิดในภพอื่นก็จะได้รับสิ่งของที่ตนอุทิศถวายไว้

9. ประเพณีปอยหลวง

ปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือหรือสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันทำเพื่อขึ้นเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน การจัดงานปอยหลวงจัดเพื่อที่จะอุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนตลอดถึงอุทิศเป็นกุศลไว้ถวายหน้าแก่ตนเอง

เนื่องจากการปอยหลวงเป็นงานใหญ่ต้องมีการเตรียมการล่วงหน้าเพื่อคอยต้อนรับ เลี้ยงดูหัววัดต่างๆ ที่จะมาร่วมทำบุญโดยพวกศรัทธาจะช่วยกันบริจาคเครื่องบริโภคน้ำ เช่น ข้าวสาร อาหาร ไร่ค้อยเลี้ยงดูตามควรแก่ฐานะ ดังนั้น การจะจัดงานปอยหลวงได้ทางคณะสงฆ์จึงกำหนดให้เหมาะสมกับฐานะของงานโดยกำหนดราคาส่งก่อสร้างจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยใช้ค่าของเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ช่วงระยะปี พ.ศ. 2480-2490 ราคาส่งของก่อสร้าง ประมาณ 5,000 บาท ปีพ.ศ. 2491-2500 ราคาส่งก่อสร้างประมาณ 100,000 -1,000,000 บาทหากต่ำกว่าที่กำหนดไว้จะไม่ได้รับอนุญาตให้จัดงานปอยหลวง นอกจากนี้ ยังได้กำหนดประเภทของสิ่งก่อสร้างที่ได้รับอนุญาตจัดงานปอยหลวงได้มี โบสถ์ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิขนาดใหญ่ หอไตรปิฎก กำแพง หอระฆัง โรงเรียน หอประชุม ตลอดจนสะพานที่ใช้ข้ามแม่น้ำ

กิจกรรมก่อนจะมีปอยหลวง จะมีการเตรียมพิมพ์ฎีกาแก่กุศลไปยังหัววัดและประชาชนใกล้เคียง เตรียมเครื่องแห่ประจำวัด เช่น กลองตั้ง โมง กลองตีงนม การพ้อนรำต้อนรับหัววัดมีพ้อนเล็บ พ้อนเทียน พ้อนดาบ ตลอดจนเตรียมทำความสะอาดทุกแห่งของวัดด้วยการล้าง ทาสี หรือทาปูนขาว นอกจากนั้นก็ทำผมหรือประรำ ตกแต่งด้วยธงทิวและกระดาษริ้วสีรุ้งต่างๆ ปู่เสื่อสาดไว้ค้อยต้อนรับศรัทธาประชาชนพร้อมเครื่องรับแขก ได้แก่ คนโท น้ำดื่มกระโถนพานเมี่ยง

ในด้านศรัทธานั้น มีการเตรียมทำครัวทาน สำหรับแห่ถวายวัดเป็นกัมม์พิเศษในครอบครัวตน เรียกว่า ต้นครัวทาน จากนั้นก็เตรียมเครื่องอุปโภคบริโภค เสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว ซ่อมแซมบ้านช่องให้แข็งแรงสวยงามเพื่อเตรียมต้อนรับญาติพี่น้อง ครัวทานจะแบ่ง

ออกเป็น 2 ประเภทคือ หัววัด เป็นเครื่องไทยทานที่วัดวาอารามต่างๆ แห่แห่นเข้าร่วมทำบุญ ในงานปอยหลวงจะมีการประดับตุ่งหรือทานตุ่งก่อนจะมีงานประมาณ 3-7 วัน ตามความพร้อมเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า อีกไม่นานก็จะมีการปอยหลวง ตุ่งนั้นจะมีความยาวประมาณ 4-5วา นำไปแขวนไว้หน้าวัดจะมากหรือน้อยก็ตามกำลังศรัทธา ส่วนวัดสุดท้ายแห่งการแห่ครัวทาน ก็จะมีการสมโภชสิ่งก่อสร้าง วันทำบุญอาจารย์วัดจะกล่าวคำโอกาสเวทนานถวายเป็นสิริมงคลแล้วนำเอาเครื่องกัณฑ์ของตนถวายพระสงฆ์อนุโมทนา เป็นเสร็จพิธี

ในการเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกันทำให้นักท่องเที่ยวสามารถได้พบเห็นประเพณีหรือวิถีชีวิตของชุมชนที่มีความหลากหลายออกไป เช่น ช่วงต้นฤดูหนาวเป็นฤดูกาลของการเก็บเกี่ยว หากนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนในช่วงนี้ก็จะได้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของชุมชนการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด เผือก ในฤดูหนาว นักท่องเที่ยวจะได้เห็นประเพณีเผาไฟให้พระเจ้า แสดงถึงความเชื่อ ศรัทธาของชุมชนหรือในช่วงฤดูร้อนช่วงเดือนเมษายนนักท่องเที่ยวก็สามารถเห็นถึง ประเพณี วัฒนธรรม ระบบคิด ความสัมพันธ์ของชุมชน เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ในแต่ละวันของวันสงกรานต์ซึ่งถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่สำหรับคนเมือง ก็จะมีการเรียกชื่อในแต่ละวันที่แตกต่างกัน และในแต่ละวันก็จะมีข้อปฏิบัติคนที่แตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของคนเมือง จากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านได้ให้ความรู้กับประเพณีปีใหม่เมืองว่า วันแรกของปีใหม่เมืองก็คือวันสังขารล่อง หรือวันที่ 13 เมษายน สังขาร หรือ สังขารา ก็คืออายุของเรา ล่องก็คือผ่านพ้นไป แล้วเริ่มต้นชีวิตใหม่ วันสังขารล่องหมายถึงเราต้องละทิ้งสิ่งเก่าๆ ในความมุ่งหมายเดิม วันนั้นทุกคนจะต้องทำความสะอาดบ้าน ปัดกวาดเช็ดถู ตรงไหนไม่เคยได้ปัดกวาดเลยก็ต้องปัดกวาด เอามุ้งไปซัก เอาที่นอนไปตาก ผ้าผ่อนทั้งหมดจะต้องซักในวันนั้น เพื่อจะต้อนรับวันปีใหม่ วันนั้นจะมีการไล่สังขาร ตั้งแต่เที่ยงคืนจนถึงตอนเช้ามีดของวันที่ 13 จะมีการไล่สังขาร ด้วยการจุดธูปประทัด สังขารนี้คนล้านนาถือว่าเป็นความชั่วร้ายเหมือนกัน บางทีคนล้านนาสมมติว่ามีตัวตนจริง สังขารจะเป็นตัวที่นำความชั่วร้ายไปขว้างทิ้งในแม่น้ำมหาสมุทร คนล้านนาจึงเชื่อว่า เวลาสังขารล่องจะล่องในแม่น้ำใหญ่ๆ หาบเอาสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายไปทิ้งในมหาสมุทร ไปทิ้งในแม่น้ำ วันต่อมาวันที่ 14 เมษายน เรียกว่าวันเนา หรือวันเนาคือวันที่ไม่ดี คือเนาเสียนั่นเอง วันนี้วิถีชีวิตของคนล้านนาคือเตรียมทุกอย่างที่จะไปทำบุญที่วัด เช่นตัดตุ่งที่จะไปปักกองดินกองทราย เตรียมอาหารเตรียมขนม วันนี้จะเป็วันที่ตลาดมีความคึกคักเป็นพิเศษ ทุกคนต้องไปจับจ่ายในวันนี้ พรุ่งนี้จะไม่มิตลาด จะต้องไปจับจ่ายทุกอย่างให้เสร็จ แล้ววันเนา คนล้านนามีความเชื่อว่า จะต้องพุดจาด้วยความไพเราะอ่อนหวาน อย่าพุดจาด้วยคำดู คำโกรธ ห้ามโกรธกัน ห้ามด่าว่ากัน เพราะเชื่อว่า ถ้าด่าว่ากันในวันเนา ปากจะเนาเหม็นตลอดทั้งปี ชีวิตจะพบแต่สิ่งไม่เป็นมงคลทั้งปีพอวันที่

15 เมษายน ก็จะเป็นวันพญาวัน เป็นวันแรกเริ่มต้นของปีใหม่ กิจกรรมของคนล้านนาในวันนี้คือตื่นแต่เช้า ไปทำกิจกรรมที่วัด ขนทรายเข้าวัด ปักตุงที่กองเจดีย์ทราย ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว แสดงถึงความกตัญญู ทำบุญที่วัดเสร็จก็มาทำบุญที่บ้าน บางคนก็จะสืบทอดบ้าน บางคนก็จะค้าหัวพ่ออู๊ยแม่อู๊ย ค้าหัวคนเฒ่าคนแก่ แล้ววันนี้คนล้านนาก็จะนิยมตัดดอกไม้ที่เป็นนามปี ซึ่งเป็นดอกไม้มงคลที่จะต้องตัดในวันพญาวัน แต่ละปีจะไม่เหมือนกัน อย่างปีที่แล้วจะเป็นดอกกาสะลองหรือดอกปีบ ทัดไว้ที่ผมหรือที่หูก็ได้ ก็จะเป็นสิริมงคลทั้งปี วันต่อมาเขาจะเรียกว่า วันปากปี เชื่อว่าเป็นวันแรกของปี เป็นวันที่คนล้านนาจะทำอะไรก็ได้ให้เป็นสิริมงคลไปทั้งปี กิจกรรมของชุมชนก็จะมี เช่น การสงเคราะห์บ้าน ก็คือการสะเดาะเคราะห์ให้หมู่บ้าน การสืบทอดหมู่บ้านก็จะนิยมทำกันในวันนี้ ทุกหลังคาเรือนจะต้องแขวนธูปในวันนี้ เพราะจะถือว่าจะทำให้ชีวิตค้าจุน อุดหนุน มีความเจริญก้าวหน้า วันนี้ก็ยังมีการค้าหัวผู้อาวุโสอยู่ในบางที่ก็จะมีการแห่ไม้ค้ำ เป็นความเชื่อว่า จะค้าชะตาชีวิตไปตลอดทั้งปี ต่อจากวันปากปี ก็เป็นวันปากเดือน วันปากยาม ถัดกันไป ค้าหัวผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังไม่ได้ค้าหัว หรือที่อยู่ห่างไกล ถ้าเป็นของชุมชนก็จะมีการค้าหัวพระเถระผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ อยู่ในวัดต่างๆ หรือผู้ใหญ่ผู้มีพระคุณ (นายจันทร์ ปันใจ, 2550: สัมภาษณ์)

4.1.4 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในด้านการท่องเที่ยว

ในเขตพื้นที่ป่าของหมู่บ้านป่าสักงามซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 112 ตารางกิโลเมตร หรือ 70,000 ไร่ เป็นเขตพื้นที่ที่มีระบบนิเวศของป่าไม้ที่ยังอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้เขตพื้นที่ป่าของหมู่บ้านป่าสักงาม มีศักยภาพค่อนข้างสูงในการใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้การศึกษาด้านธรรมชาติวิทยา ดังนั้น ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฝ้ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้จึงได้ร่วมมือกับชาวบ้านในชุมชนจึงได้ดำเนินการให้เป็นแหล่งศึกษาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา และส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งเป็นป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว มีการบริการการบริการบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน(Home stay) โดยนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพันธุ์ ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านป่าสักงามประกอบด้วย

ก. กิจกรรมการเดินทางศึกษาในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ชุมชนได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ้ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เดินทางสำรวจสื่อธรรมชาติและศึกษาเนื้อหาโดยรวมเพื่อใช้พัฒนาหลักสูตรและจัดทำคู่มือค่าย โดยใช้พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้านประมาณ 70,000 ไร่ เป็น

โดยมีมีคฤหะที่ท้องถิ่นเป็นผู้ที่บอกเล่าเรื่องราวของหมู่บ้านหรือชุมชนที่น่าสนใจแก่ผู้ที่ต้องการศึกษา

ค. การพักผ่อน

ในการพักผ่อนภายในบริเวณค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ได้จัดให้มีสถานที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาใช้บริการ 2 ลักษณะคือ

1. กางเต็นท์พักผ่อน เพื่อที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับบรรยากาศธรรมชาติ โดยทางค่ายจะมีเต็นท์จำนวน 50 หลัง มีห้องน้ำส่วนกลางไว้บริการ 1 จุดแยกหญิง-ชายไว้คอยรองรับผู้ที่เข้ามาใช้บริการ โดยจะแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งของค่ายไว้เป็นลานที่พักสำหรับไว้กางเต็นท์ และอีกส่วนหนึ่งแบ่งเป็นลานอเนกประสงค์ไว้ใช้สำหรับทำกิจกรรมสันทนาการต่างๆ เช่น การตั้งแคมป์ไฟเพื่อทำกิจกรรมสันทนาการต่างๆ ในช่วงเวลาพลบค่ำถึงเวลาประมาณ 22.00 นาฬิกา

2. ชุมชนได้ร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้จัดสร้างบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home Stay) ขึ้นในบริเวณพื้นที่สาธารณประโยชน์ช่วงท้ายพื้นที่ทำกินของชุมชน ด้วยการนำไม้ล้มหมอนที่มีในป่ามาจัดทำห้องพัก 5 ห้อง โดยแต่ละห้องก็จะมีชื่อเรียกตามพันธุ์ไม้ เช่น บ้านต้นสัก บ้านต้นแดง บ้านจามจุรี บ้านยมหอม บ้านมะเฟือง โดยลักษณะของบ้านพักเป็นบ้านพักยกพื้นสูง พื้นและฝาทำด้วยฟาก หลังคาทำด้วยหญ้าคา หลังคาด้านหนึ่งจะลาดลงมาเกือบจรดพื้น สร้างเลียนแบบบ้านแบบโบราณลักษณะประจำเผ่าลัวะ โรงครัว 1 หลัง และศาลาอเนกประสงค์ 1 หลัง โดยค่าที่พักทางชุมชนจะไม่มีการเรียกเก็บเงินแต่จะต้องเสียค่าอาหารมื้อละ 60-80 บาทต่อคนเพราะชุมชนมีมติว่าชุมชนได้เรียนรู้ศึกษาในการทำกิจกรรมและในขณะที่เดียวกันนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาพักในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาก็จะเกิดการเรียนรู้ก่อเกิดคุณค่าต่อผู้ที่มาพัก ซึ่งในความเป็นจริงแล้วนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้ามาใช้บริการจะจ่ายค่าตอบแทนให้กับชุมชนสูงกว่าค่าใช้จ่ายจริงที่ต้องเสียโดยส่วนมากไม่ต่ำกว่าหลักพันบาท

4.2 พัฒนาการของบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home stay) ของชุมชนบ้านป่าสักงาม

บ้านป่าสักงามตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 ลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่เหนืออ่างเก็บน้ำแม่กวอดุมธาราห่างจากอำเภอคอยสะเกิดไปยังสันอ่างเก็บน้ำแม่กวอดุมธารา สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ราบและลาดเชิงเขาบนพื้นที่สูงเหนือจากระดับน้ำทะเลประมาณ 400 เมตร อยู่ระหว่างแนวเขาด้านตะวันตกและตะวันออกของหมู่บ้าน แนวเขามีลักษณะทอดตัวในทิศใต้ยอดเขาสูงสุดอยู่ในแนวเขาด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 984 เมตร

ยอดเขาทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 925 เมตร สภาพพื้นที่ป่าของหมู่บ้าน ล้อมรอบด้วยป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวางที่อุดมสมบูรณ์ไม้ใหญ่เบียดเสียดรกทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิดซึ่งมีเนื้อที่โดยประมาณ 31,875 ไร่ หรือประมาณ 51 ตารางกิโลเมตร พื้นที่บ้านป่าสักงามมีประมาณ 500 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบและที่ลาดเชิงเขาบนพื้นที่สูง เนื่องจากระดับน้ำทะเลประมาณ 520 เมตร อันเป็นแหล่งต้นน้ำที่มีห้วยรองรับน้ำไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำแม่กวางอุดมธารา

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิม ในผืนป่าเป็นของเจ้าผู้ครองนครและเจ้าผู้ครองนครมีสิทธิในการให้สัมปทานแก่ชาวต่างชาติในการทำไม้สัก สำหรับประชาชนนั้นก็มิสิทธิในการบุกเบิกตั้งหลักแหล่งในการทำกิน ทำนา ทำไร่ ซึ่งชุมชนมีความรู้สึกว่ป่าคือแหล่งเพื่อการพึ่งพิงในการเก็บหาอาหาร แหล่งเพื่อการใช้สอยสมุนไพร ที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต แต่ความหมายและความเข้าใจของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2503 เริ่มมีการทำไม้โดยสัมปทานของโรงเลื่อยไม้ชาวบ้านได้เข้ารับจ้างในการคัดเลือกไม้ ตัดราไม้ ตัดโค่นไม้ให้กับผู้รับสัมปทาน ชาวบ้านบางรายลงทุนซื้อช้างมารับจ้างชักลากไม้ และหลังจากนั้นก็เริ่มมีการทำไม้เถื่อนเกิดขึ้น โดยพ่อเลี้ยงนอกชุมชนและต่อมาชุมชนก็เริ่มทำไม้เถื่อนเอง ในปี พ.ศ. 2514 ผืนป่ารอบหมู่บ้านป่าสักงามได้ถูกขอใช้ประโยชน์เพื่อกิจการเลี้ยงวัว เป็นพื้นที่จำนวน 3,000 ไร่ ทำให้เกิดการทับซ้อนพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน เช่น ที่นาค่าบริเวณทุ่งป่าแฉม นอกจากนี้บริเวณผืนป่าที่ชาวบ้านเคยเข้าไปเก็บหาอาหารสมุนไพร ก็ทำได้ยากมากขึ้นเพราะถูกจำกัดสิทธิ์อันเป็นผลมาจากสิทธิในการได้รับอนุญาตให้นายทุนได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างนายทุนและชาวบ้านอยู่เป็นเนืองๆ ต่อมาประมาณในปี พ.ศ. 2520 องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ได้เข้ามาดำเนินกิจการตัดไม้แล้วปลูกลงในพื้นที่ป่าด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ทรัพยากรป่าไม้จึงเสมือนแหล่งการค้า ชุมชนเริ่มเข้าร่วมในการลักลอบตัดไม้แปรรูป และทำเฟอร์นิเจอร์ เช่น ตู้ โต๊ะ มากขึ้นเสมือนแข่งขันกับหน่วยงานส่งผลให้สภาพทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมสภาพลง พื้นที่ต้นน้ำเสื่อมโทรม ชุมชนได้รับผลกระทบแหล่งน้ำธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มแห้งแล้ง น้ำในชุมชนไม่เพียงพอต่อการบริโภคความร่อยหรอและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเริ่มปรากฏ เป็นความแห้งแล้ง น้ำในลำห้วยที่เคยไหลบางลำห้วยหยุดไหล บางลำห้วยมีน้ำน้อยลง บางลำห้วยมีน้ำไหลเฉพาะฤดูฝน ชุมชนเริ่มขาดแคลนน้ำใช้อย่างไม่เคยเป็นมาก่อน การเพาะปลูกเริ่มมีน้ำไม่เพียงพอ ป่าซึ่งเป็นแหล่งสัตว์ป่าที่หลากหลาย สัตว์ป่าต่างๆ เริ่มเหลือน้อยลง บางชนิดพันธุ์ได้หายไป เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรมมากขึ้น ชุมชนไม่สามารถพึ่งพิงได้ดังเดิม ชาวบ้านเริ่มปรับเปลี่ยนวิธีการทำกินโดยออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านมากขึ้น

ในปี พ.ศ. 2536 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริ ให้จัดตั้งโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ขึ้นเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กวัง หมู่บ้านป่าสักงามเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่โครงการเข้าดำเนินการ โดยมีหน่วยงานพันทหารปืนใหญ่ที่ 7 ได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปตั้งชุดปฏิบัติการบ้านป่าสักงาม เพื่อเป็นการป้องปรามการตัดไม้ เป็นการป้องกันรักษาป่า จึงทำให้ชุมชนไม่สามารถทำไม้เถื่อนได้ดังเดิม จึงเริ่มปรับแนวทางในการทำมาหากิน ในปี พ.ศ. 2541 เริ่มมีโครงการศึกษาและพิจารณาปัญหาที่ดินทำกินบ้านป่าสักงาม เพื่อเป็นกิจกรรมการพัฒนาเพื่อเกิดพระเกียรติ 72 พระชันษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ของคณะทำงาน โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กำหนดวิธีการในการดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในรูปแบบของการรวบรวมข้อมูลรอบด้านแบบเบ็ดเสร็จอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal : RRA.) และเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในกระบวนการเรียนรู้ ศึกษาข้อมูล คิด พิจารณา วิเคราะห์ทางเลือก เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นจริงของชุมชนพร้อมๆ กับเป็นการเตรียมชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ และมีความพร้อมมากขึ้นในการเข้าร่วมการจัดทำแผนการดำเนินงานที่สะท้อนความต้องการที่เป็นจริงของชุมชนจากส่วนล่าง รวมทั้งในการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเองของชาวบ้านในชุมชน

สมาชิกหมู่บ้านป่าสักงามได้มีแนวคิดว่าปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร มีสาเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณที่เป็นแหล่งต้นน้ำ (สระ) ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของชุมชน ทำให้ป่าที่จะดูดซับน้ำไว้จำนวนหนึ่งและไหลลงมาในหมู่บ้านได้หายไป ชุมชนจึงคิดว่าควรจะอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ต้นน้ำและโดยรอบชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้มีน้ำกินน้ำใช้ดังเดิม ปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนอนุรักษ์ป่าคือ เกิดจากแรงกดดันของทางราชการ จากการที่ราชการได้นำนโยบายการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่ามาใช้อย่างเข้มงวดมากขึ้น โดยกำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติครอบคลุมพื้นที่ป่า และพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งห้ามมิให้มีการแผ้วถางหรือตัดไม้ในเขตป่าต่างๆ หากมีการฝ่าฝืนก็จะดำเนินการจับกุมดำเนินคดีตามกฎหมาย ดังนั้นกลุ่มผู้นำและชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และสรุปบทเรียน หาแนวทางแก้ไข โดยมีการทำการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไว้ ในระยะแรกไม่ได้มีการทำในรูปแบบหรือลักษณะใด ดำเนินการดูแลไม้ให้เกิดใหม่ป่าและป้องกันไม่ทำการตัดไม้ทำลายป่า ป่าที่เคยเสื่อมโทรมลงไปก็เริ่มฟื้นตัวขึ้นมาบ้างในปี พ.ศ. 2542 ผลผลิตจากป่าที่เคยหายไปได้กลับมาดังเดิม เช่น เห็ดชนิดต่างๆ หน่อไม้ พืชผักป่า ผลไม้ป่า ในช่วงนี้ชุมชนได้เข้าไป เก็บหาพืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและมีการนำไม้มาใช้สอยในครัวเรือนบ้าง มีการนำไม้ที่โคนหักหน้าและกิ่งไม้เล็กๆ มาใช้ทำฟืน และยังได้ร่วมกันปลูกเสริมป่าในลักษณะของป่าเพื่อชีวิต โดยปลูกเสริมไม้ 3 อย่าง ลงในพื้นที่ป่าคือ

ไม้ใช้สอย ไม้อาหารและไม้สมุนไพร ชุมชนได้ปลูกหวายลงในพื้นที่ป่าชันน้ำด้านเหนือจนถึงบริเวณหน้าถ้ำหลวงที่ชาวบ้านเรียกว่า “สระ” หรือ “ดงเขียว” ไร่กว่า 100,000 ต้น เพื่อต่อไปจะได้เข้าไปทำการเก็บหน่อหวายเพื่อการบริโภคได้นอกเหนือจากการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ป่า

นอกจากการปลูกเสริมป่าชุมชนยังได้ดำเนินการพัฒนาป่ารอบๆ หมู่บ้านให้เป็นป่าคุณภาพชีวิต โดยการนำพืชผักและพืชสมุนไพรปลูกเสริมในบริเวณป่าเพื่อให้เป็นพื้นที่สำหรับชุมชนใช้เป็นแหล่งอาหารสำหรับคนและสัตว์หากิน พืชที่นำมาปลูกเสริมนั้นทางชุมชนคิดว่าควรจะเป็นพืชพื้นเมืองที่สามารถนำมาบริโภคได้ เช่น ลูกหว้า มะละกอ ไม้ไผ่ สะเดา เพกา มะขาม มะนาว มะลอด มะขามป้อม มะแฟน จะค่าน ดีปลี กล้วย ข่า ขมิ้น จิง เบรียว โปรงฟ้า เปรม มะรุม จิงเต่า ต้นลิงราว เปลี้ยพาน เป็นต้น เป็นการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าของชุมชนเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นพื้นที่ส่วนรวมที่คนในชุมชนสามารถเก็บหาของป่าเพื่อการบริโภคและใช้สอยได้ แต่มีเงื่อนไขกฎเกณฑ์เป็นตัวกำหนดโดยกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาบ้านป่าสักงามเป็นผู้ดูแลการใช้ประโยชน์ โดยจะใช้ได้เฉพาะไม้ล้มหมอนนอนไพร และผู้ที่จะมาใช้ประโยชน์ต้องแจ้งความจำนงให้คณะกรรมการกลุ่มทราบโดยจะพิจารณาตามความเหมาะสมและเหตุอันควร โดยมีข้อตกลงกันภายในชุมชนคือ ถือเอาเมล็ดของคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนา การใช้ประโยชน์ต้องเพื่อผู้ขอใช้เองโดยตรงและต้องแจ้งให้ทราบว่าใช้ไม้อะไร จำนวนเท่าใด จากบริเวณใดในป่า มีวิธีการทำหรือนำไม้ออกอย่างไร เวลาใด จากนั้นกลุ่มจะให้ตัวแทนไปร่วมดำเนินการด้วย เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันป้องกันการตัดไม้ใหม่ด้วย ลักษณะของการนำไม้มาใช้ประโยชน์คือ เพื่อการใช้สอย เพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน และสร้างบ้านใหม่ในครอบครัวที่มีการตั้งครอบครัวใหม่ แต่จะไม่ล้มไม้ใหม่ ป่าของชุมชนได้กลับฟื้นคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ชุมชนมีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและใช้ในการเกษตร ชุมชนได้กลับมาทำการเกษตรอีกครั้งโดยปลูกพืชบริเวณพื้นที่ลาดริมน้ำห้วยคังทางฝั่งขวาของริมห้วยทอดยาวตามลำห้วยคังระหว่างห้วยกลางบ้านถึงห้วยผาปูนพื้นที่ทั้งหมด 170 ไร่ ผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จะนำมาใช้สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือนและแจกจ่ายแบ่งปันญาติพี่น้อง เมื่อเหลือจึงจำหน่าย นอกเหนือจากการทำการเกษตรในพื้นที่ทำกินแล้วชุมชนยังมีอาชีพเสริมจากการเลี้ยงสัตว์ โดยอาศัยพื้นที่ในชุมชนเพื่อการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงควาย เลี้ยงกบบลูฟร็อก เลี้ยงหมูป่า เลี้ยงปลาในกระชัง เป็นต้น

การพัฒนาด้านการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยการสรุปบทเรียนของชุมชนได้เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2541 และชุมชนได้เริ่มตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมมือกันดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าตามแนวพระราชดำริ จนกระทั่งในเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2544 นำในลำห้วยป่าสักงามที่เคยเหือดแห้งไปกว่า 10 ปี ได้กลับมามีน้ำไหลเป็นน้ำตกสวยงามดังเดิม ทำให้ชุมชนเกิดความปลาบปลื้ม และเป็นการต่อยอดถึงบทเรียนในคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ ปัจจุบันแหล่งต้นน้ำ

หลายจุดของชุมชนเริ่มกลับมาทำหน้าที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เช่น บริเวณป่าชันน้ำที่แห้งแล้ง มีไฟป่าไหม้ทำลายความหลากหลายทุกปีกลับมาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ และฟื้นฟูความหลากหลายเป็นแหล่งอาหารที่มีคุณค่าของชุมชน แหล่งน้ำผุดหน้าถ้ำหลวงเริ่มกลับมา มีน้ำผุดออกจากภู ในปี พ.ศ. 2548 ในปี พ.ศ. 2550 หมู่บ้านป่าสักงามได้รับรางวัลชนะเลิศ การขยายผลโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้านการบริหารการจัดการพื้นที่ป่า โครงการทดลองสิริราชย์สมบัติครบ 60 ปี

ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวาง พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้านประมาณ 70,000 ไร่ ยอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 984 เมตร เป็นเขตต้นน้ำลำธารพื้นที่ลุ่มน้ำคิงซึ่งมีน้ำไหลออกตลอดทั้งปี มีลำธารสายรองอีกหลายสาย คือ ห้วยช้างก๊วะ ห้วยผาปูน ห้วยกลางบ้าน ทุกสายจะไหลมารวมกันสู่เขื่อนแม่กวางอุดมธารา สภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย ประมาณ 25 องศาเซลเซียส การที่ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า โดยวางกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวางรากฐานการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน และปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อการทำลายป่า ในรูปแบบพิพธิภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 70,000 ไร่ ทางชุมชนจัดให้เป็นแหล่งศึกษาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาและส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว มีบริการบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home Stay) มีการจัดแบ่งเนื้อที่บริเวณด้านหน้าของชุดปฏิบัติการป่าสักงามเพื่อสาธารณประโยชน์ในการจัดทำศาลาประชาคม เพื่อใช้เป็นที่ประชุมของชุมชนและเป็นค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา มีกองอำนวยการที่คอยให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติหมู่บ้านป่าสักงาม ผลของการดำเนินงานของชุมชน โมเดลสื่อจำลองเส้นทางในการเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ เพื่อให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจรวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการ เป็นต้น พัฒนาการของการท่องเที่ยวบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home stay) ของชุมชนบ้านป่าสักงาม โดยใช้ช่วงเวลาปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนในการแบ่งยุคเพื่ออธิบายพัฒนาการได้ 2 ยุค ดังนี้

4.2.1 ยุคที่ 1 การเข้ามาของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ (พ.ศ. 2542-2545)

จากกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ตื่นตัวกันมากขึ้นในปัจจุบัน ทำให้ผู้คนเกิดความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ ป่าไม้ รวมถึงสัตว์ป่าเพิ่มมากขึ้น และให้ความสนใจ

ที่จะได้เข้ามาสัมผัสกับสภาพธรรมชาติเหล่านั้นด้วยตนเอง ความนิยมและความสนใจดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือเชิงอนุรักษ์นี้เป็นการท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยการท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีการจัดการที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการโดยประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในอนาคต ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะต้องอาศัยความร่วมมือชุมชน อันเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพราะท้องถิ่นเป็นเจ้าของทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากทรัพยากรนั้นๆ (สุนัยวิชัยป่าไม้, 2541: 10)

เดิมหมู่บ้านป่าสักงามประสบกับปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมเป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในอดีต โดยมีได้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นความแห้งแล้ง ความอดอยากขาดแคลนความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ การผ่านบทเรียนจากการทำสัมปทานป่าไม้ของโรงเลื่อยจักรที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ชุมชนเริ่มเรียนรู้ว่าต้นไม้สามารถแปรรูปเป็นสินค้าได้ เรียนรู้จากการทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ บ้านแม่หอพระอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการตัดไม้ป่าออกหมดเพื่อจำหน่ายและปลูกสวนไม้สักทดแทนชุมชนได้เรียนรู้จากการที่มีนายทุนขอใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้าน และพื้นที่ที่เคยเป็นนาข้าวที่ซึ่งตนเองเคยเข้าไปเก็บหาและใช้สอยของป่าเพื่อการดำรงชีวิต สิ่งที่ชุมชนเผชิญล้วนเห็นเป็นประโยชน์ ที่ผู้คนภายนอกเข้ามาครอบงำตัดดวงประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยตนเองได้รับอย่างคิก็เพียงค่าแรงงานที่มีการจัดจ้าง สมาชิกชุมชนจึงเริ่มมีการตัดไม้แปรรูปทำไม้เดือน การทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้บ้านแม่หอพระ การชิงสิทธิ์ในการใช้ป่ากับนายทุนที่ได้รับอนุญาตตามระเบียบของทางราชการ สภาพทรัพยากรบ้านป่าสักงามในระยะดังกล่าวถูกนำออกมาไปใช้ประโยชน์อย่างหนักจากหลายฝ่าย จนเกิดความร่อยหรอและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์จากป่า สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน ทำให้ชุมชนต้องหาอาชีพอื่นแทนคนในชุมชนบางกลุ่มจึงได้ย้ายถิ่นฐานเข้าไปหางานทำในเมืองและต่างจังหวัด

จากการสัมภาษณ์แกนนำชุมชน ได้เล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อนเราเคยเอาผลประโยชน์จากป่าโดยการตัดไม้ไปขายจนป่าเสื่อมโทรม แต่เมื่อสามารถฟื้นฟูทรัพยากรดีแล้วและยังได้รู้จักวิธีคิดจากอาจารย์ คณิต ฐนธรรมเจริญ เจ้าหน้าที่จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ที่ได้เข้ามาในปี พ.ศ.2541 แล้ว ทำให้ชุมชนตระหนักและเห็นทรัพยากรมีคุณค่าและเปลี่ยนวิธีคิดที่จะเอาเรื่องราวในอดีตที่เกิดขึ้นมาเป็นบทเรียนเพื่อเป็นการถ่ายทอดให้กับสังคมและ ชุมชนตระหนักและจะไม่ให้เยาวชนรุ่นหลังกลับมาทำเหมือนครั้งที่ปู่ย่าหรือรุ่นพ่อที่ทำแล้วเกิดผลกระทบมากมายแต่ ณ วันที่ที่

เราได้รับจากป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์นั้นมากมายมหาศาลที่ทางชุมชนบอก ว่าเมื่อก่อนเราขาย ทรัพยากรป่าไม้ แต่ตอนนี้เราก็ขายทรัพยากรเหมือนกันแต่มันมีความแตกต่างกันคือเราพาเขาเข้ามา เรียนรู้ในเรื่องอดีตที่เกิดขึ้นเราพา ไปดูสิ่งที่เราฟันฟูกกับมือแล้วเกิดเป็นรูปธรรมที่เห็นได้เช่นป่าไม้ น้ำตกที่แห้งมา 10 กว่าปีกลับมีน้ำตกขึ้นมาอีก ป่าชันน้ำที่เคยแห้งพืชอาหารที่เคยหายไปกลับมาคืน ชุมชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้ฟังสิ่งที่ได้ตามมา คือเรื่องของรายได้แม่บ้าน ได้จากการทำอาหาร ให้กับเด็กๆ ที่มาเข้าค่าย รายได้จากคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน คณะที่เข้ามาเที่ยวและพักผ่อนได้ค่าที่ พักค่าเหนื่อยที่ทำเที่ยวที่ให้เล่าเรื่องราวที่ผ่านมาการ ได้มานอกเหนือจากค่าอาหารยังมีค่าที่พักชุมชน ยังได้อีกในเรื่องของการที่แม่บ้านได้ไปซื้อผักซื้อปลาซื้อกบในชุมชนเป็นการกระจายรายได้เข้ามา ในชุมชนอีกนี่คือรายได้ที่ทางชุมชนได้รับเมื่อเรามีทรัพยากรที่ดี

ในปี พ.ศ. 2541 เริ่มมีโครงการศึกษาและพิจารณาปัญหาที่ดินทำกินบ้านป่าสักงาม เพื่อเป็นกิจกรรมการพัฒนาเพื่อเทิดพระเกียรติ 72 พระชันษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ของ คณะทำงาน โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการ พัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กำหนดวิธีการในการดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ชุมชนในรูปแบบของการรวบรวมข้อมูลรอบด้านแบบเบ็ดเสร็จอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal : RRA.) และเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในกระบวนการเรียนรู้ ศึกษาข้อมูล คิด พิจารณา วิเคราะห์ทางเลือก เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นจริงของชุมชนพร้อมๆ กับเป็นการเตรียมชุมชนให้ เกิดการเรียนรู้ และมีความพร้อมมากขึ้น ในการเข้าร่วมการจัดทำแผนการดำเนินที่สะท้อนความ ต้องการที่เป็นจริงของชุมชนจากส่วนล่าง รวมทั้งในการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนการ พุดคุยแลกเปลี่ยนกันเองของสมาชิกหมู่บ้านป่าสักงาม ได้มีแนวคิดว่าปัญหาความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากร มีสาเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณที่เป็นแหล่งต้นน้ำ (สระ) ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำที่ สำคัญของชุมชน ทำให้ป่าที่จะดูดซับน้ำไว้จำนวนหนึ่งและไหลลงมาในหมู่บ้านได้หายไป ชุมชน จึงคิดว่าควรจะอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ต้นน้ำและโดยรอบชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้มีน้ำกินน้ำใช้ดั้งเดิม

ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวง พื้นที่ป่า บริเวณรอบหมู่บ้านประมาณ 70,000 ไร่ ยอดเขาสูงสุดจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 984 เมตร เป็น เขตต้นน้ำลำธารพื้นที่ลุ่มน้ำคังซึ่งมีน้ำไหลออกตลอดทั้งปี มีลำธารสายรองอีกหลายสาย คือ ห้วย ช้างก๊าะ ห้วยผาปูน ห้วยกลางบ้าน ทุกสายจะไหลมารวมกันสู่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา สภาพอากาศ ก่อนข้างเย็นตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย ประมาณ 25 องศาเซลเซียส การที่ชุมชนได้ตระหนักและเห็น คุณค่าและความสำคัญของป่าทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า โดยวางกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมและสนับสนุน

วางรากฐานการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ปลุกจิตสำนึกของคนในชุมชน และปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อการทำลายป่า ในรูปแบบพิพิธภัณฑสถานชาติที่มีชีวิต ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 70,000 ไร่ ทางชุมชนจัดให้เป็นแหล่งศึกษาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาและส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นป่าเพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยว ดังนั้นค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา หมู่บ้านป่าสักงาม เป็นค่ายที่ให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อมและความตระหนัก ค่านิยม เจตคติ ทักษะ และการปรับพฤติกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนกลุ่มคนและสังคมมีความรู้สึกที่จะห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม และมีแรงจูงใจที่จะมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและป้องกันสิ่งแวดล้อม ด้วยการใช้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชนในการ ดำเนินการพิจารณากำหนดแนวทางการจัดทำค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา บ้านป่าสักงามครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2542 โดยใช้บริเวณทหารประจำการอยู่ที่บ้านป่าสักงามโดยนำโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายโรงเรียนในตำบลหลวงเหนือ ต่อมาที่โรงเรียนในเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันคือ 6 ตำบล 55 หมู่บ้าน และเริ่มเป็นที่รู้จักและการที่เขารู้คือปากต่อปากที่ทางคณะหรือกลุ่มที่เข้ามาให้เกิดความประทับใจในการต้อนรับที่เป็นกันเอง และอีกส่วนคือมาในนามของฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้มีอาจารย์คณิต ธนุธรรมเจริญ เป็นหัวหน้าทีม ได้จัดให้มีการเข้ามาศึกษาดูงานขยายผล โครงการพระราชดำริที่หมู่บ้านป่าสักงาม

จากผลการดำเนินงานค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ผ่านมา ได้ดำเนินการถ่ายทอดปลูกสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมให้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อเกิดการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นแนวทางปลูกสร้างจิตสำนึกในการทำหน้าที่อนุรักษ์ด้วยความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ และเป็นแนวทางที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรและสภาพแวดล้อมท้องถิ่น

ในช่วงแรกของการดำเนินงานค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาของชุมชนบ้านป่าสักงาม มีหน่วยงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้เป็นองค์กรที่ให้การสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่ชุมชน ประกอบด้วย การแนะนำแนวทางวิธีการระบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การให้ความรู้ด้านวิชาการและกิจกรรมสันทนาการ ที่ให้ความช่วยเหลือเป็นที่เลื่อง ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

นอกจากนี้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดให้มีโครงการศึกษาดูงานขึ้น ตัวแทนชุมชนที่ได้ไปศึกษาดูงานขึ้น ตัวแทนชุมชนที่ได้ไปศึกษาดูงานจะได้นำข้อมูลข่าวสาร

รูปแบบ วิธีการที่ได้เห็นมาใหม่ๆ มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคนภายในชุมชนทั้งกลุ่มเพื่อน กลุ่มทำงาน กลุ่มเพื่อนบ้าน และกลุ่มญาติมิตร ผู้อาวุโสต่างๆ จะได้รับทราบข้อมูลเหล่านั้นด้วย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลลวงเหนือ ได้ให้ตัวแทนชุมชนจำนวน 10 คน ไปศึกษาดูงานทางเดินศึกษาธรรมชาติของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอป่าใหม่ จังหวัดจันทบุรีและที่บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นการเรียนรู้สิ่งใหม่และนำมาปรับปรุงพัฒนาในชุมชนของตน ชุมชนได้แนวคิดมาทำสะพานเดิมที่ป่าซับน้ำจากนั้นก็ได้รับการถ่ายทอดความรู้ใหม่จากสมาชิกชุมชนที่ได้ไปศึกษาดูงานด้วย รวมถึงการที่ผู้นำชุมชนได้เข้าไปร่วมประชุมประจำเดือน จากอำเภอ คอยสะแกเค็ด หรือจากหน่วยงานต่างๆ ที่ชี้แจงมอบหมายแก่ผู้นำชุมชนไปเผยแพร่ต่อกับสมาชิกชุมชน วิธีการถ่ายทอดข้อมูลของผู้นำชุมชนที่ถือปฏิบัติเป็นประจำ คือ การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านในเย็นวันที่ได้ประชุมประจำเดือนที่อำเภอในเดือนนั้นๆ ผลของการได้รับข้อมูล ด้านการจัดการทรัพยากรเพื่อเอื้อประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน เช่น การร่วมกันจัดกิจกรรมในวันสำคัญ การปลูกต้นไม้ การบวชป่า การจัดสภาพแวดล้อมหมู่บ้าน การขุดลอกคูคลองหมู่บ้าน เหมืองฝายของชุมชน จะเป็นข่าวสารและกิจกรรมที่ทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความตระหนัก และทบทวนบทบาท วิถีชีวิตของชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น

ตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้ให้ความสำคัญต่อ การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นพบว่า ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนบ้านป่าสักงามในระยะแรกมีเพียงเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้องในด้านการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน คือ กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาและฟื้นฟูป่า และกลุ่มแม่บ้าน โดยมีทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และองค์การบริหารส่วนตำบลลวงเหนือเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือและประสานงานกับชุมชน บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า

1) การมีส่วนร่วมประชุม ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาสร้างขึ้นมาพร้อมกับที่โครงการศึกษาและพิจารณาที่ดินทำกินบ้านป่าสักงามเพื่อเป็นกิจกรรมการพัฒนาเพื่อเทิดพระเกียรติ 72 พระชันษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ของคณะทำงาน โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริและโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในรูปแบบการรวบรวมข้อมูลด้านเบ็ดเสร็จอย่างเร่งและเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นการเตรียมชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และมีความพร้อมมากขึ้นในการเข้าร่วมการจัดทำแผนการดำเนินที่สะท้อนความต้องการที่เป็นจริงของชุมชน ในลักษณะ Bottom Up Planing รวมทั้งในการเข้าร่วมในกระบวนการปฏิบัติการพัฒนาชุมชนด้วย โดยกลุ่มตัวแทนชุมชนไปทำการชี้แจงลูกกลุ่มของตนให้เข้าใจ มีการสอบถาม พูดคุย สักถาม สักเกต

ประชุมกลุ่มย่อย มีการสัมมนา อบรม จัดให้มีวิทยากรผู้รู้มาให้ความรู้แก่ตัวแทนชุมชนและสมาชิกชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ข้อมูลเพื่อการประกอบแนวคิดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เมื่อกลุ่มแกนนำได้เรียนรู้ที่จะคิดวิเคราะห์ และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ได้ก็นำความคิดนี้กระจายไปยังคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย ตัวอย่างเช่น กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่า ทำหน้าที่ด้าน การปกป้องคุ้มครอง ดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชน กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต ทำหน้าที่ฟื้นฟู เพิ่มคุณภาพและคุณค่าของป่า ซึ่งกลุ่มดังกล่าวจะมีการประชุมกันเดือนละ 1 ครั้งเพื่อจะพูดคุยถึงในเรื่องการดำเนินงานของกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง เช่น สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ มีสภาพทรุดโทรมและจะปรึกษาหารือในแนวทางแก้ไขปัญหา โดยมีสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่าเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งในการร่วมกันวางแผนผ่านรูปแบบการประชุม ทำให้กลุ่มที่รับผิดชอบต้องมีวิธีการพัฒนารูปแบบ จึงต้องร่วมกันคิด กันทำ และต้องช่วยกันดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนให้บรรลุความสำเร็จ

2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คณะกรรมการของการท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน เป็นส่วนใหญ่จะมีการตัดสินใจในเรื่องของการคัดเลือกคณะกรรมการภายในกลุ่ม รวมไปถึงการตัดสินใจในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การจัดทำของที่ระลึกโดยการใช้วัสดุภายในชุมชนมาให้ผู้สูงอายุเพื่อก่อให้เกิดรายได้ เช่น การจักสานผลิตภัณฑ์จากหวาย เป็นต้น ซึ่งในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ภายในกลุ่มสมาชิกมีความเท่าเทียมกันและมีอิสระในการตัดสินใจ

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สมาชิกในกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นอย่างดี มีการแบ่งงานออกเป็นแต่ละกลุ่มที่คอยรับผิดชอบในหน้าที่ เช่น กลุ่มแม่บ้านจะมีหน้าที่ในการดูแลเรื่องอาหารและช่วยทางกลุ่มพิทักษ์ป่า ดูแลเรื่องความสะดวกของที่พัก เครื่องนอน ในส่วนด้านการเตรียมสถานที่และที่พักแรมรวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น เดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ จะมีกลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่าเป็นผู้ดำเนินการพร้อมทั้งจัดเตรียมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รวมถึงวิทยากรท้องถิ่นเพื่อให้ความรู้และทำกิจกรรมสันตนาการต่างๆ นอกจากนี้ทางศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ในการต้อนรับและช่วยประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน เป็นต้น

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า ภายหลังจากกระบวนการทำงาน ตัวแทนจากกลุ่มต่างๆจะมีการมาพูดคุย แลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นแล้วนำมาพูดคุยใน

ลักษณะของคนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ได้นัดหมายกันมาพูดคุยเพื่อวิเคราะห์เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในจากการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการระดมความคิดร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข เช่นมี การนัดหมายชาวบ้านหรือตัวแทนกลุ่มทุกหลังคาเรือนที่มีเวลาพอมาร่วมกันที่ศาลาประชาคม เพื่อระดมความคิดในการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมชุมชน การจัดการด้านพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวและที่พักแรม การแปรรูปสินค้าเกษตรภายในชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เช่น น้ำผึ้งป่า น้ำพริกข่ากบ ปลาต้ม รวมถึงการผลิตของที่ระลึกสำหรับชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์จักสานจากหวาย ไม้ไผ่ เป็นต้น

การดำเนินงานในช่วงแรกนี้คือ คณะกรรมการของศูนย์ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ได้มีแนวทางแบ่งออกเป็น 2 คณะ คือ

- 1) กรรมการที่ปรึกษา คือ โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ เพื่อให้คำปรึกษาต่อคณะกรรมการ
- 2) กลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านแยกตามบทบาทสถานะทางสังคม ซึ่งกล่าวโดยรวมไว้ว่าเป็นการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อตอบสนอง ส่งเสริม หรือสนับสนุนภารกิจส่วนรวมของหมู่บ้าน ที่ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์การปกครองและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน กลุ่มทำหน้าที่นี้มีอยู่เช่น กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาและฟื้นฟูป่า กลุ่มเยาวชนกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

การเข้าพักเพื่อที่จะเข้ามาศึกษาภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มเยาวชนต่างๆ ในกรณีที่ต้องการพักแรมหลายวัน โดยสามารถดำเนินการได้โดยแจ้งล่วงหน้าให้กับทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ หรือผ่านตัวแทนกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งมีกลุ่มพิทักษ์ป่าหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงานรับทราบโดยบอกถึงรายละเอียดของจำนวนของคนที่จะเข้ามาพักมาจากหน่วยงานหรือ องค์กรใด ระยะเวลาในการเข้ามาพัก และเมื่อได้รับการตอบรับก่อนเดินทางเข้ามาในพื้นที่หมู่บ้าน ทางคณะกรรมการจะได้จัดเตรียมความพร้อมทางด้าน สถานที่ อาหารและการนำเที่ยวชมสื่อศึกษาเส้นทางธรรมชาติโดยมีคณฤเทศก์ท้องถิ่น โดยการบริการของทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น จะมีการเสียค่าใช้จ่ายสำหรับค่าอาหาร โดยเฉลี่ยอยู่ที่คนละประมาณ 60-80 บาทโดยมีกลุ่มแม่บ้านคอยรับผิดชอบดูแลเรื่องอาหารสำหรับผู้เข้ามาพัก ด้านที่พักจะจะมีกลุ่มอนุรักษ์ป่าและกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบ สำหรับอัตราค่าบริการที่พักและค่านำชมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะไม่มีกำหนดอัตราเฉพาะเพียงแต่จะให้เสียเป็นค่าบำรุงสถานที่แล้วแต่กำลังความสามารถของกลุ่มหรือผู้ที่เข้ามาพักเพราะชุมชนมีมโนคติว่าชุมชนได้เรียนรู้ศึกษาในการทำกิจกรรมและในขณะที่เดียวกันนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาพักในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาก็จะเกิดการเรียนรู้ก่อเกิดคุณค่าต่อผู้ที่มาพักมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

ลักษณะของที่พักรอของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาในช่วงแรกของการก่อตั้งนั้น มีรูปแบบของการตั้งแคมป์โดยทางค่ายจะมีเตนท์จำนวน 50 หลัง มีห้องน้ำส่วนกลางไว้บริการ 1 จุดแยกหญิง-ชายไว้คอยรองรับผู้ที่เข้ามาใช้บริการ โดยจะแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งของค่ายไว้เป็นลานที่พักรอสำหรับไว้กางเตนท์และอีกส่วนหนึ่งแบ่งเป็นลานอเนกประสงค์ไว้ใช้สำหรับทำกิจกรรมสันตนาการต่างๆ เช่น การตั้งแคมป์ไฟเพื่อทำกิจกรรมสันตนาการต่างๆ การเล่าถึงความเป็นมาบทเรียนจากการใช้ทรัพยากรอย่างไม่รู้คุณค่าของชุมชน ผลกระทบที่ชุมชนได้รับ รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้โดยกลุ่มวิทยากรท้องถิ่น เป็นต้น ในช่วงแรกของกลุ่มที่เข้ามาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นมีเพียงกลุ่มเฉพาะ เพียงกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่เข้ามาค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มนักวิชาการที่เข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันกับทางกลุ่มของชุมชนบ้านป่าสักงาม ส่วนกฎระเบียบของทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาในช่วงแรกนั้นทางค่ายยังไม่มีกำหนด กฎระเบียบในการควบคุมและตักเตือนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพัก แต่ทางคณะกรรมการได้มีการปรึกษารอถึงร่างกฎหมายขึ้นมา แต่ยังไม่มีความรู้ว่าจะนำมาปรับใช้อย่างไร

รูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยวภายในชุมชนที่กำหนดขึ้น โดยมีกลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่าและ กลุ่มพัฒนาและฟื้นฟูป่า เป็นผู้รับผิดชอบมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวที่มาได้รับโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน และได้สัมผัสกับธรรมชาติทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนที่มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจและความร่วมมือของคนในสังคม ในขณะที่ชุมชนเองก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้ที่มาเยือน ดังนั้นชุมชนจึงมีการจัดการด้านบุคลากร ซึ่งจะเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เป็นผู้ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการสื่อความหมาย ด้วยการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นอยู่ที่เกิดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและธรรมชาติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่า แสดงความโดดเด่นและแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่ผู้มาเยี่ยมชมให้ได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ รวมทั้งความน่าสนใจในระบบนิเวศของธรรมชาติในบริเวณพื้นที่นั้นๆ

กิจกรรมหลักที่สำคัญ ในการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา คือ กิจกรรมเดินป่าศึกษาโดยใช้สื่อธรรมชาติ โดยชุมชนร่วมกับศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ฝายศึกษาและพัฒนาป่าไม้เดินสำรวจสื่อธรรมชาติและศึกษาเนื้อหาโดยรวมเพื่อใช้พัฒนาหลักสูตร และจัดทำคู่มือค่าย ผลจากการสำรวจ ผลจากการสำรวจและศึกษาสื่อธรรมชาติได้กำหนดเป็นชุดเพื่อการศึกษา 4 ชุด (อ้างใน การจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม: เส้นทางศึกษาธรรมชาติ: 48-53)

ก่อนที่จะพากลุ่มเยาวชนหรือนักท่องเที่ยวเดินศึกษาในเส้นทางสื่อธรรมชาตินั้น ทางมัคคุเทศก์ท้องถิ่นของชุมชน จะให้ข้อมูลแก่กลุ่มนักท่องเที่ยวโดยผ่านสื่อ โมเดลจำลองและแผ่นพับ แสดงรายละเอียดเส้นทาง และกิจกรรม รวมถึงการเตรียมตัวล่วงหน้าก่อนเข้าพื้นที่ การปฏิบัติตัวให้ถูกต้องเพื่อป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เสี่ยงต่อการเกิดอันตราย เช่น การเดินป่า เป็นต้น ซึ่งมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่รับหน้าที่ในการสื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นเป็นเจ้าของพื้นที่กลุ่มพิทักษ์ป่าได้รับการอบรม โดยมีทางศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ มาเป็นที่เลี้ยงและให้ความรู้ก่อนที่จะปฏิบัติงาน โดยการนำเที่ยวในแต่ละครั้งมัคคุเทศก์ 1 คน จะดูแลนักท่องเที่ยวได้เพียง 10-15 คนเพื่อความปลอดภัยในการเดินป่า ซึ่งในบางครั้งการที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาในกลุ่มใหญ่ซึ่งก็มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ไม่เพียงพอต่อกลุ่มจำนวนนักท่องเที่ยว และไม่สามารถดูแลนักท่องเที่ยวและให้ความรู้อย่างทั่วถึง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วมัคคุเทศก์ท้องถิ่น นอกจากจะเป็นผู้ที่มีความสามารถ และความรู้ในการสื่อความหมายสามารถที่จะอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้ดีพอสมควรแล้ว อีกทั้งยังต้องมีเทคนิคเฉพาะตัวในการนำเที่ยวที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน รวมถึงความรู้และสร้างจิตสำนึกให้แก่นักท่องเที่ยวได้ เช่น การชักชวนนักท่องเที่ยว ทายชนิดพันธุ์ของต้นไม้ที่พบ โดยการดมจากใบของต้นชนิดนั้นๆ และมัคคุเทศก์ก็ยังสามารถเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติที่ดีให้นักท่องเที่ยวได้พอสมควร เช่น การไม่ส่งเสียงดัง ไม่ทิ้งขยะ เก็บขยะที่ตกในพื้นที่เพื่อนำมาทิ้งในบริเวณที่ทิ้งขยะ เป็นต้น

นอกจากนั้นทางชุมชนยังมีการส่งเสริมอบรมให้แก่เยาวชนมีจิตสำนึกทางด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการบูรณาการวิชาเรียนให้ฝึกจากของจริง เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ นักเรียนทำการทดลองโดยการผลิตยาหม่องตะไคร้หอม จนสามารถนำมาขายเพื่อเข้ากองทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในโรงเรียนได้ เพื่อให้เยาวชนเห็นประโยชน์และให้ความสำคัญแก่พืชพรรณธรรมชาติที่มีอยู่ทั่วไป รวมทั้งส่งเสริมให้เข้าร่วมกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาบ้านป่าสักงาม และสนับสนุนให้เรียนรู้ด้านการเป็นวิทยากรร่วมกับวิทยากรชุมชน นอกจากนั้นทางโรงเรียนได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเกษตรกรรม มีการจัดทำแปลงเกษตรและบ่อเลี้ยงกบของโรงเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริงรวมถึงนำเพลงในยุคเดิมที่แต่งด้วย อุดมการณ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกลับมาร้อง เช่น เพลงเดินป่า เพลงเที่ยวไพรในป่าสักงาม เพลงป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เพลงอนุสรณ์สามฝั่งแกน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดที่ปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่า ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันกับวิถีชีวิตของคนจน ก่อให้เกิดเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของเยาวชนรุ่นหลัง การที่กลุ่มเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลต่อเนื่องของความตระหนักและมีจิตสำนึกของคนในชุมชนที่มองเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับคน โดยไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทำ

ให้ชุมชนมีกระบวนการกลุ่มเกลาถ่ายทอดแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่คนรุ่นหลังสืบไป

ซึ่งเป็นการยืนยันถึงการถ่ายทอด อบรม สั่งสอนให้บุตรหลานสืบสานวิถีการดำเนินชีวิตที่อยู่ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมคุณธรรม จริยธรรม มีพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนในสังคมชุมชนที่มีจิตสำนึกทางด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี และเต็กรุ่นหลังที่ได้รับการถ่ายทอดอบรมสั่งสอนเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชุมชนทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในลักษณะของวิทยากรชุมชนตัวน้อยที่พากลุ่มเพื่อนนักเรียนและ ผู้สนใจที่เข้ามาเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาบ้านป่าสักงาม เดินศึกษาสื่อธรรมชาติของชุมชนพร้อมทั้งบรรยาย พูดคุย แลกเปลี่ยนในลักษณะการพูดคุยระหว่างกลุ่มเพื่อนกับกลุ่มเพื่อนในเนื้อหาของจุดศึกษาต่างๆที่สามารถทำได้ เช่น การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ การเลี้ยงไก่ในลักษณะของโรงเรียนบนบ่อปลา การทำยาหม่องจากน้ำมันหอมระเหยไคร้ เป็นต้น

4.2.2 ยุคที่ 2 พ.ศ. 2545 (เริ่มมีการสร้างบ้านพัก)- ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550)

ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาชุมชนบ้านป่าสักงาม มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวที่มาได้รับโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน และได้สัมผัสกับธรรมชาติทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นอยู่ที่เกิดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและธรรมชาติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่า แสดงความโดดเด่นและแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่ผู้มาเยี่ยมชมให้ได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ รวมทั้งความน่าสนใจในระบบนิเวศของธรรมชาติในบริเวณพื้นที่นั้นๆ ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ในพื้นที่ป่า 70,000 ไร่ มีการปลูกสร้างจิตสำนึกโดยทำกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีสื่อธรรมชาติที่เป็นรูปธรรม เช่น ป่าซับน้ำ แผ่นดินหวัด แหล่งสมุนไพรป่าหวาย ความหลากหลายของพันธุ์กล้วยไม้ พื้นที่พัฒนาป่าโดยฝายต้นน้ำธาร กาดผี วัดร้าง เกิดการยอมรับจากสังคมโดยมีกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา นักพัฒนาชุมชน นักวิชาการ เข้ามาศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความรู้ จากจำนวนของกลุ่มและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีมากขึ้นทำให้เกิดข้อจำกัดทางด้านที่พักเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดการในช่วงนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่พัก โดยทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ร่วมกับชุมชนให้ชุมชน ร่วมกันพูดคุย ระดมความคิด วิเคราะห์ หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเองซึ่งเป็น

การเรียนรู้มีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้เป็นเพียงที่ปรึกษา โดยได้ข้อสรุปคือ ทางชุมชนจะสร้างที่พักเพิ่มขึ้นบริเวณค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีแนวคิดในการสร้างบ้านพักว่าจะสร้างบ้านอย่างไรด้วยราคาที่ประหยัด ฉะนั้นชุมชนจึงสร้างที่พักโดยวัสดุที่นำมาสร้างบ้านพักนั้นเป็นไม้ล้มหมอนนอนไพรที่มีอยู่ในป่ามาสร้างห้องพักเป็นจำนวน 5 ห้อง โดยแต่ละห้องก็จะมีชื่อเรียกตามพันธุ์ไม้ เช่น บ้านต้นสัก บ้านต้นแดง บ้านจามจุรี บ้านยมหอม บ้านมะแพ โดยลักษณะของบ้านพักเป็นบ้านพักยกพื้นสูง พื้นและฝาทำด้วยฟาก หลังคาทำด้วยหญ้าคา หลังคาด้านหนึ่งจะลาดลงมาเกือบจรดพื้น สร้างเลียนแบบบ้านแบบโบราณลักษณะประจำเผ่าลัวะ ซึ่งการสร้างบ้านพักด้วยไม้ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมดั้งเดิมที่หมู่บ้านป่าสักงามสร้างบ้านมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้เป็นการออกแบบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้เป็นผู้ช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการสร้างบ้านพัก เช่น พวงสุขภัณฑ์ หลอดไฟ เป็นต้น ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวเป็นการพัฒนาจากพื้นฐานความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาโครงการจัดทำคู่มือการพัฒนาและออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, อ่างใน อานาจ งามบุญรัตน์) ที่ว่าการออกแบบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ควรออกแบบเพื่อที่จะเอาชนะหรือควบคุมธรรมชาติ หากแต่ควรปล่อยให้ธรรมชาติเป็นแม่แบบหรือเป็นผู้ชี้แนะในการออกแบบ โดยให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนและธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกันเพื่อใช้เป็นองค์ประกอบทั้ง 2 ส่วนอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อหนุน และสามารถคงไว้ซึ่งความหลากหลายของกันและกันอย่างยั่งยืน เป็นการสนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรในการพัฒนาอย่างคุ้มค่า

ในยุคนี้ทางชุมชนได้มีการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน โดยมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ มีการติดต่อ พบปะพูดคุย มีการแลกเปลี่ยน สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ มีการติดต่อ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งในชุมชนบ้านป่าสักงามได้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ในกลุ่ม ซึ่งในการเข้าไปดูงานแลกเปลี่ยนกันแต่ละกลุ่มชุมชนบ้านป่าสักงามผลของการศึกษาดูงานในแต่ละที่ส่วนหนึ่ง ก็จะนำมาปรับใช้กับการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน เช่น กลุ่มเครือข่ายการค้าชุมชน ดำเนินการโดยสำนักงานการค้าภายในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการจัดการตลาดให้เกษตรกรได้นำสินค้าชุมชนให้ตลาดรู้จัก โดยการดูงานพูดคุยแลกเปลี่ยน และเข้ามาเรียนรู้ ผลผลิตของชุมชน การจัดการผลผลิตร่วมกัน ชุมชนบ้านป่าสักงามได้เรียนรู้ว่าผลิตสินค้าอย่างไรให้ขายได้ทำให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกัน ในการพัฒนาสินค้าของชุมชนที่ส่วนหนึ่งนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยว เครือข่ายอนุรักษ์ป่าขุนแม่กวง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าขุนแม่กวง” ดำเนินการจัดตั้งขึ้นเมื่อ

วันที่ 25 พฤษภาคม 2545 โดยได้มีการประชุมสัมมนาและระดมความคิดผู้นำท้องถิ่น จำนวน 36 หมู่บ้านในตำบล ห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพิจารณาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระบบเครือข่ายและจัดตั้งเครือข่าย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์ พัฒนาชุมชน ดิน- น้ำ - ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการประสานความร่วมมือ ในระดับชุมชนและในระดับท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำกวง ครอบคลุม 54 หมู่บ้าน จากการดำเนินการอนุรักษ์ป่าขุนแม่กวง ได้มีกิจกรรมกลุ่มเครือข่ายต่างๆ เกิดขึ้นกิจกรรมที่กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ขุนน้ำแม่กวงดำเนินการคือ การสัมมนาศึกษาดูงานเพื่อจะได้เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชน สมาชิกของเครือข่ายอนุรักษ์ป่าขุนน้ำแม่กวงคือ ตำบลห้วยแก้ว ตำบลป่าเมี่ยง ได้เข้ามาเรียนรู้ ในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติการอนุรักษ์และพัฒนาของชุมชนบ้านป่าสักงาม เพื่อที่ชุมชนจะได้นำแนวทางการจัดการทรัพยากรไปใช้ในชุมชน โดยการร่วมกันทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหา เกิดการรวมตัวกันและพึ่งพิงระหว่างชุมชน และในขณะเดียวกันทางหมู่บ้านป่าสักงามก็ได้เข้าไปเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการเข้าไปดูงานที่หมู่บ้านแม่กำปอง ซึ่งในการดูงานที่หมู่บ้านแม่กำปองทำให้เกิดการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านแม่กำปองที่ดำเนินรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ว่า มีรูปแบบของการดำเนินงาน ผลของการดำเนินงานเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้างที่เกิดจากการจัดท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ซึ่งทางชุมชนบ้านป่าสักงามทำให้ได้พบด้านที่ดีและด้านเสียของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ โดยตัวแทนของหมู่บ้านป่าสักงามได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผู้นำชุมชนของบ้านแม่กำปอง ชุมชนบ้านป่าสักงามได้เรียนรู้ ถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหมู่บ้านแม่กำปองและนำผลการดำเนินงาน บางอย่างมาปรับใช้เช่นประเด็นเรื่องของการบริการที่พักและอาหาร ประเด็นเกี่ยวกับการสร้างอาชีพเสริมให้ชาวบ้านให้มีรายได้จากการท่องเที่ยว เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชุมชนเป็นสินค้าที่ระลึก เป็นต้น ประมาณปี 2546 ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับการอบรมการเตรียมความพร้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา จากองค์กรเอกชน คือ คณะกรรมการร่วมพัฒนาหมู่บ้านชนบท เป็นเวลา 3 วัน ณ. ห้องประชุม สวนพฤกษศาสตร์ 31- 2 มิถุนายน พ.ศ. 2546 โดยกิจกรรม มีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน การสำรวจป่าไม้ และพรรณพืช เป็นต้น

จากการที่ชุมชนประสบความสำเร็จในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูต้นน้ำจนสามารถทำให้ป่าต้นน้ำคืนสู่สภาพสมบูรณ์ น้ำตกที่เคยเหือดแห้งได้กลับมาประกอบกับความมีชื่อเสียงของชุมชนบ้านป่าสักงามในการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาได้จำกัดอยู่ที่ นักเรียน นักศึกษา หรือนักวิชาการที่เข้ามาศึกษา

ดูงานที่ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเท่านั้น ในช่วงนี้ได้เกิดนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมน้ำตกภายในบริเวณค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ทำให้คณะกรรมการที่มีหน้าที่ดูแลจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกลุ่มพิทักษ์ป่า ได้มีการจัดการอำนวยความสะดวกด้านสถานที่ เช่น มีการจัดโต๊ะและม้านั่ง ถังขยะ มีป้ายในการเตือนในการทิ้งขยะ ป้ายเตือนในข้อปฏิบัติตนสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเล่นน้ำตกไว้บริเวณน้ำตกเพื่อคอยกระตุ้นเตือนให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามา มีความตระหนักและระมัดระวังในการเข้ามาเที่ยวบริเวณน้ำตกเพื่อ ป้องกันเกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ทางคณะกรรมการได้อนุญาตให้ชาวบ้านในชุมชนได้สร้างเพิงสำหรับจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มแก่ผู้เข้ามาท่องเที่ยว จำนวน 3 หลังสร้างจากไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา โดยผู้ประกอบการจะต้องทำ ความเข้าใจร่วมกันกับคณะกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนว่าต้องร่วมมือ ในการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มและบริเวณน้ำตกเพื่อป้องกันเกิดความเสื่อมโทรมของสถานที่และสิ่งแวดล้อมโดยรอบน้ำตกและในขณะเดียวกันทางคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยกลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า กลุ่มแม่บ้านร่วมกับชุมชนได้กำหนดกฎระเบียบของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติ มีดังนี้

- นักท่องเที่ยวที่เข้ามาต้องช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อย ไม่สร้างความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยว
- ไม่ส่งเสียงดัง ใช้เส้นทางเดินที่เจ้าหน้าที่จัดให้เท่านั้น เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ตลอดจนเป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยวเอง
- นักท่องเที่ยวหรือบุคคลที่เข้ามาศึกษาต้องมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและไม่อนุญาตให้นำสิ่งของในป่าติดตัวออกจากพื้นที่
- ตลอดเส้นทางตลอดขยะ ห้ามทิ้งขยะ โดยเด็ดขาด ขยะที่ติดตัวนักท่องเที่ยวต้องนำติดตัวกลับมาด้วย
- ระเบียบปฏิบัติสำหรับชุมชน
- ชุมชนต้องร่วมมือกันรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอันดีของชุมชน
- ชุมชนต้องช่วยกันรักษาความสะอาดของชุมชน
- ห้ามทำอนาจาร หรือ ฐูสาวกับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา
- ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความสุภาพอ่อนโยน ให้คำแนะนำรวมทั้งดูแลเรื่องความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

จากการที่จัดค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษามาเป็นเวลานาน จนก่อให้เกิดความรู้ความเชี่ยวชาญในการจัดทำค่าย ทำให้ปัจจุบันค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาของหมู่บ้านป่าสักงามมีการพัฒนาในการจัดการของการทำกิจกรรม ซึ่งทำให้มีรูปแบบของการเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาของกลุ่มเยาวชน ดังนี้

วันที่ 1

- 9.00-9.30 น. เดินทางถึงค่ายสิ่งแวดล้อม
- กิจกรรมนันทนาการเพื่อการเรียนรู้ / สลายพฤติกรรม
  - วิทยากรชุมชน วิทยากรพี่เลี้ยง คณะครู
- 9.30-10.00 น. พิธีเปิดและกล่าวต้อนรับโดยผู้ใหญ่ และแกนนำชุมชน
- 10.00-12.00 น. กิจกรรม
- สำรวจค่าย (วาดแผนผังค่าย)
  - เก็บสัมภาระ
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00-17.00 น. กิจกรรม ธรรมชาติกับการผลิตของชุมชน
- ศึกษาความสัมพันธ์ ดิน น้ำ การเกษตรและชุมชน
  - เดินจากค่ายผ่านลำห้วย พื้นที่เกษตรป่าเพื่อชีวิต
  - สมุนไพร น้ำตก
  - กิจกรรมธาราบำบัด เล่นน้ำ
- 17.00-18.00 น. ปฏิบัติภาระกิจส่วนตัว
- 18.00-19.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00-21.00 น. กิจกรรมสัมพันธ์ / ละครอาจารย์ / กิจกรรมลูกเสือ
- สวดมนต์ / ผักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 2

- 07.30-8.30 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30-9.30 น. ชี้แจงกิจกรรมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ / นันทนาการ
- วิทยากรชุมชน / วิทยากรพี่เลี้ยง / คณะครู
- 9.00-12.00 น. กิจกรรม
- สำรวจพื้นที่ต้นน้ำ/นั่งรถไปถึงน้ำตกเอเฟรมเดินเลาะลำห้วยถึงป่าชันน้ำ
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน บริเวณพื้นที่ผลิตปุ๋ยใบไม้

- 13.00-17.00 น. กิจกรรมศึกษาวิถีชีวิตชุมชน
- กลุ่มอาชีพ ปู่หมักธรรมชาติ กลุ่มเพาะเลี้ยงหมูป่า
  - กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มเลี้ยง กบบดูลี้ออก จักสาน
  - เกษตรกรรม
  - ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชน เช่น วัดป่าสักงาม
  - โรงเรียนบ้านป่าสักงาม แวะดูแปลงผัก
- 17.00-18.00 น. ปฏิบัติภาระกิจส่วนตัว
- 18.00-19.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00-21.00 น. กิจกรรมรอบกองไฟ คณะครูอาจารย์
- สวดมนต์ / พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 3

- 7.00-8.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 8.30-9.30 น. ชี้แจงกิจกรรมเพื่อการศึกษาเรียนรู้ / นันทนาการ
- วิทยากรชุมชน/ วิทยากรพี่เลี้ยง / คณะครู
- 9.00-12.00 น. กิจกรรม ศึกษาสิ่งแวดล้อมชุมชน ดู ถ้ำ กาดผี แผ่นดิน
- หวัด
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00-14.00 น. กิจกรรม
- สรุปผลการศึกษาเรียนรู้ถ่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา
  - นำเสนอผลการเรียนรู้
  - ปิดค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา เดินทางกลับ

ปัจจุบัน (ในปี พ.ศ. 2550) ทางกลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต กลุ่มเยาวชน ได้ร่วมกับได้ร่วมกันทีมงานสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนท.) สสำรวจเพิ่มเติมเพื่อจัดการพัฒนาบริเวณป่าซับน้ำบ้านป่าสักงาม ซึ่งได้ทำการกำหนดจุดศึกษาแต่ละจุด และได้ใช้เครื่อง GPS จำกัดพิกัดจุดศึกษาตลอดเส้นทาง โดยครอบคลุมพื้นที่ป่า 63 ไร่ รวมระยะทาง 2.30 กิโลเมตร ให้เป็นแหล่งศึกษาเส้นทางเดินธรรมชาติ (อ้างในการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม: เส้นทางศึกษาธรรมชาติ: 54-58)

รูปแบบกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มัคคุเทศก์ ถือได้ว่าเป็นตัวแปรหรือปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นกิจกรรมนำเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมัคคุเทศก์ต้องมีทักษะและความสามารถในการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ บุคคล และ

วัฒนธรรมในการนำเที่ยวอย่างถูกต้องและชัดเจนและให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และต้องเป็นผู้ที่มีความรู้จริงในสิ่งที่ตนอธิบาย และส่วนที่สำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมการดำเนินการท่องเที่ยวได้ดำเนินตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ด้านธรรมชาติ ระบบนิเวศ และวัฒนธรรมอย่างแท้จริงให้แก่นักท่องเที่ยว และส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ จนถึงประสบการณ์ที่ดี จนก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นมีโอกาสที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กันอย่างเท่าเทียม และหากจะให้การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ชุมชนต้องมีการพัฒนาระบบสื่อความหมายธรรมชาติในพื้นที่ร่วมอยู่ด้วย ซึ่งทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาชุมชนบ้านป่าสักงามในกระบวนการจัดการให้การศึกษพบว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศรอบหมู่บ้านเป็นอย่างดี คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องเรื่อง ป่า สมุนไพร เรื่องสัตว์ป่ารวมทั้งมีความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นอย่างดี

4.1 ด้านการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งมีบริการบ้านพักแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home Stay) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาของหมู่บ้านป่าสักงามเริ่มมีขึ้น ภายหลังจากการที่โครงการศึกษาและพิจารณาปัญหาที่ดินทำกินบ้านป่าสักงาม เพื่อเป็นกิจกรรมการพัฒนาเพื่อเทิดพระเกียรติ 72 พระชันษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ของคณะทำงานโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้เข้าช่วยชุมชนในการแก้ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรมและปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน จนปัจจุบันป่าเริ่มคืนสภาพและกลับมาอุดมสมบูรณ์การที่ชุมชนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า โดยวางกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ได้เข้ามาช่วยส่งเสริมและสนับสนุนวางรากฐานการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน และปลูกสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อการทำลายป่า ในรูปแบบพิพิชภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 70,000ไร่ ทางชุมชนจัดให้เป็นแหล่งศึกษาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาและส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวที่มาได้รับโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน และได้สัมผัส

กับธรรมชาติทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นอยู่ที่เกิดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและธรรมชาติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่า แสดงความโดดเด่นและแสดงความ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยการสื่อความหมายด้านการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่ผู้มาเยี่ยมชมให้ได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องระหว่างมนุษย์ กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ รวมทั้งความน่าสนใจในระบบนิเวศของธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ นั้นๆ ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของ ชุมชนบ้านป่าสักงาม ได้มีการจัดการในด้านต่างๆ ดังนี้

4.3.1 โครงสร้างคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

ในการดำเนินงานและการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Home Stay) โดยจัดให้เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยฮ่องไคร้เข้ามาช่วยส่งเสริม โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านมีกระบวนการเรียนรู้และเป็น ผู้บริหารจัดการเอง สำหรับในด้านการบริหารจัดการนั้นมีคณะกรรมการที่คอยกำกับดูแล ดังนี้

1) กรรมการที่ปรึกษา คือ โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อัน เนื่องมาจากพระราชดำริ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ เพื่อให้คำปรึกษาต่อคณะกรรมการ

2) กลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านแยกตามบทบาทสถานะทางสังคม ซึ่งกล่าว โดยรวมไว้ว่าเป็นการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อตอบสนอง ส่งเสริม หรือสนับสนุน การกิจส่วนรวมของหมู่บ้าน ที่ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับองค์การปกครองและ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน กลุ่มรับผิดชอบหลักที่ทำหน้าที่นี้มีอยู่ เช่น กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่ม พัฒนาและฟื้นฟูป่า กลุ่มเยาวชนกลุ่มแม่บ้าน โดยแต่ละกลุ่มมีหน้าที่ ดังนี้

- กลุ่มพิทักษ์ป่า มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลใน การเตรียมสถานที่ เตรียมที่พัก การดูแลรักษาความปลอดภัยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย วางแผนและดำเนินกิจกรรมรวมถึงเป็น วิทยากรให้ความรู้กับคณะที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในชุมชนบ้านป่าสักงามเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และ เผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่นักท่องเที่ยว

- กลุ่มพัฒนาฟื้นฟูป่า มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมด้านการ ปกป้อง คุ้มครอง ดูแล รักษา ฟื้นฟูป่าโดยรอบของชุมชน รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากป่าด้วย มีการ สำรวจป่าของชุมชนว่าป่าตรงบริเวณใดมีพืช และ สัตว์ชนิดใดบ้าง มากน้อยเพียงใด มีลักษณะพิเศษ ใดๆ ส่วนหนึ่งเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมการเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ

- กลุ่มแม่บ้าน มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลในเรื่องความสะดวกสบายของที่พัก เครื่องนอน และการบริการอาหารแก่นักท่องเที่ยว ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

- กลุ่มเยาวชน เรียนรู้การทำงานร่วมกับกลุ่มพิทักษ์ป่า และกลุ่มพัฒนาฟื้นฟูป่า และเป็นวิทยากรร่วมกับวิทยากรชุมชน ให้ความรู้แก่กลุ่มเพื่อนเยาวชนที่เข้ามาเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาพูดคุยแลกเปลี่ยนในลักษณะการพูดคุยระหว่างกลุ่มเพื่อนกับกลุ่มเพื่อนในเนื้อหาของจุดศึกษาต่างๆ ที่สามารถทำได้

นอกจากบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการแต่ละกลุ่มแล้ว ในภาพรวมคณะกรรมการทั้งหมดต้องมีหน้าที่ เข้าร่วมประชุมทุกครั้ง อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ปฏิบัติหน้าที่ตามที่รับผิดชอบ ในส่วนของกิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมท่องเที่ยว ส่วนหนึ่งผ่านจากโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริในรูปแบบของกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มนักพัฒนาที่เข้ามาศึกษาดูงานและองค์การบริหารส่วนตำบลวงเหนือ

4.3.2 เส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ชุมชนร่วมกับศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้เดินสำรวจสื่อธรรมชาติและศึกษาเนื้อหาโดยรวมเพื่อใช้พัฒนาหลักสูตรและจัดทำคู่มือค่าย ผลจากการสำรวจและศึกษาสื่อธรรมชาติได้กำหนดเป็นชุดเพื่อการศึกษา 4 ชุดประกอบด้วย

1. ชุดศึกษาวงรอบที่1 “วิถีชุมชน” เพื่อเป็นการเรียนรู้องค์ประกอบ ชุมชนที่มีบ้าน วัด โรงเรียน พื้นที่ทำกินและวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชนบท โดยชุมชนได้ใช้แหล่งเรียนรู้คือ วัดป่าสักงาม โรงเรียนป่าสักงาม ชุมชน โรงผลิตปุ๋ยธรรมชาติ บ่อเลี้ยงปลา คอกเลี้ยงหมูป่าและบ่อเลี้ยงกบให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนใดชุมชนหนึ่งย่อมมีประวัติความเป็นมาในการที่มนุษย์จะเลือกพื้นที่สถานที่ในการจัดตั้ง และประวัติความเป็นมาก็จะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนนั้นที่ได้ผ่านปรากฏการณ์และประสบการณ์ หากยังมีความยาวนานของชุมชนที่ระยะเวลายาวนานก็ยังมีบทเรียนสั่งสมมากขึ้น จนสามารถสะท้อนออกมาเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่มีการสืบสานและถ่ายทอด โดยผ่านการตรวจสอบโดยชุมชนเป็นระยะๆ องค์ประกอบภายในชุมชน บ้าน –วัด- โรงเรียน- อาชีพ-สภาพทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนสำคัญในการบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของชุมชนนั้นๆ ว่ามีโครงสร้างทางสังคมเป็นไปในลักษณะใด มีการร่วมมือในการปกป้องและมีความความเข้มแข็งของชุมชนในรูปแบบใด

วิถีชุมชนที่ดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้มีส่วนสำคัญที่ควรทำความเข้าใจเป็นอย่างดี

- ความเป็นมาที่บ่งบอกฐานความคิด ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ
- เป้าหมายของชุมชน อันเป็นรากฐานการผลิตเพื่อความเป็นอยู่ การกินดี อยู่ดี ที่สะท้อนผ่านแนวคิดและทางเลือกกิจกรรมในการเสริมสร้างอาชีพ

- คุณค่าทรัพยากร สิ่งแวดล้อม บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็นโครงสร้างสายสัมพันธ์ และเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

2. **ชุดวงรอบที่ 2 “ธรรมชาติกับการผลิต”** เพื่อเป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ของ ดิน น้ำ ป่า อากาศ สิ่งแวดล้อมในระบบการเกษตรซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของชุมชน แหล่งเรียนรู้ คือ พื้นที่ทำกิน ป่าเพื่อชีวิต สวนสมุนไพร ลำห้วยธรรมชาติ ป่าเบญจพรรณ แผ่นดินหวัด และหน่วยดับไฟป่าเคลื่อนที่บ้านป่าสักงาม

จุดศึกษาที่ 1 พื้นที่ทำกิน

เป็นรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยชุมชนได้มีการวางแผนและการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและรู้จักพึ่งพาตัวเอง เป็นรูปแบบของ “เกษตรวิถีไทย” เป็นการเพาะปลูกพืชที่ชุมชนได้เรียนรู้จากการสรุปทเรียน จากการศึกษาดูงานของแกนนำชุมชน และจากการร่วมกันประชุมสัมมนา กล่าวคือ ใช้แรงงานของครัวเรือนเป็นหลักสำคัญ ไม่ใช่เครื่องจักรซึ่งจะทำให้จุลินทรีย์ในดินเสื่อมโทรม พังพินิจจากภายนอกน้อยที่สุด เช่น ไม่ใช่สารเคมี มีการจัดระบบน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การคัดเลือกชนิดพันธุ์พืช แบ่งเป็นพืชให้ผลผลิตในระยะสั้น ประมาณ 3 เดือน ได้แก่ ผักสวนครัว เพื่อให้มีพืชอาหารบริโภคอย่างไม่ขาดแคลน พืชที่ให้ผลผลิตในระยะกลางคือ ประมาณ 6-9 เดือน ได้แก่ เผือก ข้าวโพด มะละกอ และพืชที่ให้ผลผลิตในระยะยาวคือ ประมาณ 3-5 ปีได้แก่ ลำไย มะม่วง ฝรั่ง ส้มโอ และมีการวางแผนในการจัดแบ่งพื้นที่เพาะปลูกแบบผสมผสาน

จุดศึกษาที่ 2 ป่าเพื่อชีวิต

เป็นรูปแบบของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมชุมชน ที่ชุมชนร่วมกันพัฒนารูปแบบการดำเนินกิจกรรมและแนวคิด ในการบริหารจัดการโดยมีจริยธรรมตามประเพณีวัฒนธรรมสังคมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมเป็นฐานคิดที่สำคัญ พึ่งพาเพียงเพื่อความพอเพียง

จุดศึกษาที่ 3 สมุนไพร

สมุนไพรเป็นพืชพรรณตามภูมิปัญญาดั้งเดิมที่นำมาใช้ในการรักษาโรคภัยต่างๆ ตั้งแต่บรรพกาล ซึ่งสมุนไพรแต่ละชนิดพันธุ์จะมีสรรพคุณที่แตกต่างกันไปรวมถึงเป็นแหล่งที่รวมของความหลากหลายของภูมิปัญญา ชุมชนควรได้รับการสืบทอด รื้อฟื้นคุณค่าของสมุนไพรเพื่อตอบสนองของสังคมไทยต่อไป ในส่วนของสมุนไพรของหมู่บ้านป่าสักงาม ได้รวบรวมพันธุ์สมุนไพรท้องถิ่นที่มีในบริเวณผืนป่าของชุมชนไว้มากกว่า 108 ชนิด

จุดศึกษาที่ 4 แหล่งน้ำตามธรรมชาติ

แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อการเก็บกักน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติหลักของชุมชนคือน้ำห้วยคัง มีความยาวประมาณ 11 กิโลเมตร มีน้ำไหลตลอดทั้งปี มีลำน้ำสายรองทั้งสองฝั่งประมาณ 21 ซึ่งหนึ่งในนั้นคือน้ำจาก เป็นลำน้ำจากลำน้ำสายย่อย 2 สายคือ ห้วยบ้านและห้วยน้ำซบ ในช่วงเวลาที่ชุมชนได้ละทิ้งการเกษตรเพื่อมุ่งทำการผลิตไม้เนื้อกระบบนั้นได้สร้างวิกฤตการณ์แก่ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างมาก น้ำจากลำน้ำนี้ได้เหือดแห้งลงไป น้ำได้หยุดไหลเป็นเวลา 10 กว่าปี จนกระทั่งชุมชนได้หันกลับมาทำการอนุรักษ์ จึงมีน้ำอุดมสมบูรณ์เป็นน้ำตกรังเช่นปัจจุบัน

จุดศึกษาที่ 5 ป่าเบญจพรรณ

ป่าเบญจพรรณ เป็นป่าที่มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ ลักษณะจะเป็นป่าโปร่ง ประกอบด้วยต้นไม้ขนาดกลางเป็นส่วนมาก พื้นป่าไม่รกทึบ มีไม้ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก มีพันธุ์ไม้ขึ้นปะปนกันมากชนิด เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้มะค่าโมง เป็นต้น

จุดศึกษาที่ 6 แผ่นดินหวัด

แผ่นดินหวัดเป็นหน้าดินที่สามารถ เข้าไปศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงของพื้นผิวโลกที่เกิดจากการยกตัวและเลื่อนตัวของผิวโลก ทำให้เกิดเป็นหน้าผาสูงชันเป็นแนวยาวและมีทิวทัศน์สวยงาม มีบรรยากาศที่หลากหลายทางระบบนิเวศทำให้เห็นพันธุ์ไม้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างระดับกัน

ชุดรอบวงที่ 3 “ธรรมชาติรังสรรค์สืบสานอารยธรรม” เพื่อเป็นการเรียนรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ แหล่งเรียนรู้คือ ป่าซบน้ำ ป่าเต็งรัง ป่าไม้แดง ป่าดิบชื้น ป่าต้นน้ำ (สระ) ถ้ำ กาดผี และวัดห่าง

จุดศึกษาที่ 1 ป่าซบน้ำ

“ป่าซบน้ำ” เป็นบริเวณผืนป่าที่สร้างความชุ่มชื้นและเป็นแหล่งน้ำซบเอ่อล้นไหลลงสู่ลำธาร เป็นแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการใช้สอยของชุมชนเสมือนเป็น “แหล่งน้ำเพื่อชีวิต” ของชุมชน โดยน้ำที่เกิดขึ้นจะไหลไปรวมกับห้วยต่างๆ เช่น ห้วยคัง ห้วยเตี้ย ห้วยไม้หอบ ห้วยเมียงน้อย ห้วยเมียงหลวง ห้วยวังสัก ห้วยวังตะเหิน ห้วยข้าวหลาม ห้วยน้ำฮาก ห้วยโบสถ ห้วยดงหินแก้ว ห้วยดินดอกร ห้วยซ่างกัวะ ห้วยน้ำจาง ฯลฯ ทำให้ชุมชนมีน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภคอย่างเพียงพอ รวมทั้งสามารถศึกษาถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ของป่าที่ทำให้เกิดป่าซบน้ำเป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชน ศึกษาสภาพดิน-น้ำ-ป่า

จุดศึกษาที่ 2 ป่ารอยอดีต

“ป่ารอยอดีต” คือบริเวณผืนป่าที่ในอดีตเคยมีสัตว์ป่าและพืชอาหารนานาชนิดแต่ได้ถูกทำลายจนมีสภาพเสื่อมโทรมจากการตัดไม้ออกไปใช้ประโยชน์และขายนอกระบบเป็นจำนวนมาก ทำให้ป่าถูกทำลาย จำนวนของป่ามีจำนวนลดลงเป็นอย่างมาก อากาศแห้งแล้ง สัตว์ป่าได้หายไป ชุมชนได้รับผลกระทบจากการขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ ต่อมาชุมชนจึงได้ร่วมมือกันในการดูแลรักษาและฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับคืนสู่สภาพป่าดั้งเดิม บริเวณผืนป่าแห่งนี้ได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้เสริมความชุ่มชื้นให้แก่ป่าชุ่มน้ำและเป็นแหล่งของพืชอาหารที่หลากหลาย เช่น เห็ดชนิดต่างๆ รวมทั้งเป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้จากร่องรอยของการกระทำที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นซากตอไม้ใหญ่ เส้นทางการขนย้ายไม้ นั่งร้านส่งสัตว์ รอยการตัดไม้โดยใช้เลื่อยยนต์และเลื่อยตั้ง เป็นต้น

จุดศึกษาที่ 3 ป่าต้นน้ำ

ป่าดิบชื้นหรือป่าต้นน้ำของชุมชน เป็นป่าที่สร้างความชุ่มชื้น เก็บกักน้ำตามธรรมชาติไว้เพื่อเกื้อกูลในระบบธรรมชาติ ทั้งลำห้วย บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติ ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับประโยชน์จากป่าต้นน้ำลำธารในการเกื้อกูลจากระบบนิเวศ ป่าต้นน้ำจะมีลักษณะเป็นป่ารกทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่มีลำต้นสูงใหญ่มากมายหลายชนิด ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้ยางแดง ไม้กระบากดำ เป็นต้น

จุดศึกษาที่ 4 ถ้ำ

ถ้ำเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ก่อกำเนิดหินงอกหินย้อยที่สวยงาม เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าและการพึ่งพิงของชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งเพื่อนันทนาการและท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ หมู่บ้านป่าสักงามมีถ้ำเกิดขึ้นหลายแห่ง มีขนาดเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง กระจายทั่วผืนป่าในบริเวณทางด้านทิศเหนือของชุมชน (บริเวณป่าต้นน้ำ) ยกตัวอย่างเช่น

- ถ้ำหลวง เป็นถ้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจึงมีพระภิกษุสงฆ์เข้ามาจำพรรษาอยู่หลายครั้ง แต่ละรูปที่เข้ามาจำพรรษาจะมีการปฏิบัติตนในหลายลักษณะ ทำให้มีผลกระทบต่อชุมชนแตกต่างกันไป สามารถศึกษาความสัมพันธ์ของถ้ำกับวิถีชีวิตของชุมชน ได้จากคำบอกเล่าและร่องรอยที่เกิดขึ้นภายในถ้ำ

- ถ้ำผาดิน เป็นถ้ำที่เกิดขึ้นในบริเวณป่าเหนือหมู่บ้าน (ชาวบ้านเรียกว่าขั้วมะแฮ่) เป็นถ้ำที่มีเสืออาศัยอยู่ บางคนเรียกว่าถ้ำเสือ (ในอดีต)

- ถ้ำน้ำบ่อ ภายในถ้ำจะมีบ่อน้ำ
- ถ้ำอืด เป็นถ้ำที่ลึก ถ้ำเดินเข้าไปเรื่อยๆ จะหายใจไม่ออก ทำให้เหนื่อยชาวบ้านจึงเรียกว่าถ้ำอืด

- ถ้ำห้อย ถ้ำนี้มีเถาวัลย์และราไม้ไผ่มาก สามารถห้อยโหนได้ชาวบ้านจึงเรียกว่าถ้ำห้อย

- ถ้าแปลบ ทำยถ้ำจะมีซากวัชพืชเป็นฝอยคล้ายแปลบ

จุดศึกษาที่ 5 กาดผี

เป็นความหลากหลายที่แตกต่างในระบบนิเวศป่าเต็งรัง ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต้นไม้-ดิน-น้ำ-และสรรพสิ่ง ลักษณะเป็นพื้นที่โล่ง มีต้นไม้ล้อมรอบ ดินลูกรังสีแดง ไม่อุ้มน้ำ ไม่มีแอ่งน้ำ เห็นรอยกัดเซาะของน้ำเป็นทาง และมีลมพัดผ่านตลอด

จุดศึกษาที่ 6 วัดร้าง

ชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน สามารถประเมินได้จากประวัติศาสตร์ของชุมชน ชนพื้นเมืองเป็นลาว (ซึ่งเป็นคนถิ่นของเมืองเชียงใหม่) การค้นพบพระพุทธรูป และซากเจดีย์ วัดร้างกว่า 11 แห่งที่กระจายอยู่ในพื้นที่ป่าของชุมชน ล้วนเป็นสิ่งยืนยันถึงความเก่าแก่ของชุมชนได้

ชุดรอบวงที่ 4 “ป่าทั้ง 5” เพื่อเรียนรู้ความแตกต่างของชนิดและโครงสร้างป่า

1. สวนป่าไม้สัก พื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าไม้สักเสริมในป่าเต็งรังขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ในบริเวณจากทางเข้าหมู่บ้านป่าสักงามใกล้หมู่บ้านแม่หอพระเข้ามาจนถึงหลักกิโลเมตรที่ 6 ของถนนเข้าหมู่บ้าน ปลูกในลักษณะจับต้นไม้มาเข้าแถว ป่าบริเวณนี้มีไม้ใหญ่คือ ไม้สัก มีไม้พลวงขึ้นบ้างประปราย ไม้พื้นล่างมีน้อยเพราะมีการเข้ามาแผ้วถางบ่อยครั้ง แต่ยังมีพืชกินได้ขึ้นบ้าง ได้แก่ เห็ดโคน เห็ดหล่ม หญ้าสาปเสื่อ จิงเต่า เป็นต้น

2. ป่าเต็งรัง

- ป่าเต็งรังรุ่นที่ 1 เป็นป่าเต็งรังตามธรรมชาติ ลักษณะเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ห่างๆ กัน ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้รอกฟ้า ไม้เหียง ไม้เปา ไม้พื้นล่างได้แก่ เครือกวาว หญ้าคมบาง ลูกไม้ก่อ ดอกตง เป็นต้น

- ป่าเต็งรังรุ่นที่ 2 เป็นป่าเต็งรังที่มีการฟื้นตัวจากป่าสมบูรณ์เดิมที่ผ่านการใช้ประโยชน์ในลักษณะการทำไม้นอกระบบมาก่อน ลูกไม้มีอายุประมาณ 10 ปี มีไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่กระจัดกระจาย ลักษณะไม้ไม่ค่อยสมบูรณ์ ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้พลวง ไม้กราด แสลงใจ มะขามป้อม พื้นป่าไม่รกทึบ มีหญ้าชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะหญ้าคมบาง หญ้าเป็ด และไม้ไผ่ชนิดต่างๆ

3. ป่าเบญจพรรณ

- ป่าเบญจพรรณตามธรรมชาติ ป่าชนิดนี้มีอยู่ทั่วไปในภาคเหนือ เป็นป่าโปร่งประกอบด้วยต้นไม้ขนาดกลางเป็นส่วนมาก พื้นป่าไม่รกทึบ มีไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่มาก ในฤดูแล้งไม้ทั้งหมดจะพากันผลัดใบ มีพันธุ์ไม้ขึ้นคละปะปนกันมากชนิด เช่น ไม้สัก ไม้แดง

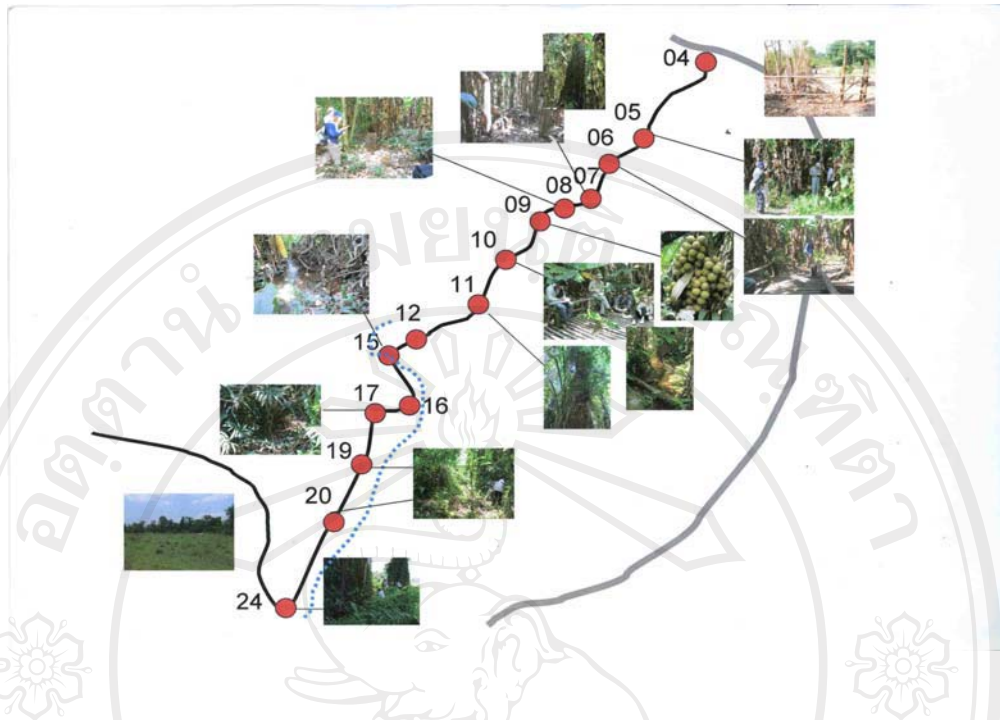
ไม้ประคู้ ไม้มะค่าโมง ไม้เก็ดแดง ไม้ตะแบก ไม้พฤษ์ ไม้ยมหิน ไม้มะเกลือ ไม้ซ้อ ไม้จ๊วป่า ไม้มะกอก ไม้สมอไทย ไม้โมกมัน ไม้ชิงชัน เป็นต้น ไม้พื้นล่างประกอบด้วย พวกหญ้า ไม้ไผ่ชนิดต่างๆ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว จิงเต่า จิงแมงดา เป็นต้น

- ป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนป่าไม้สัก บริเวณป่าเบญจพรรณที่แปลงสภาพจากสวนไม้สักเดิม เป็นพื้นที่ขอใช้ประโยชน์จากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เข้ามาทำสวนป่าสักเป็นระยะเวลาหลายปีแล้ว เมื่อต้นไม้เริ่มโตขึ้นมากชาวบ้านได้ขอให้ทางองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เลิกล้มโครงการที่จะตัดไม้บริเวณนี้ออกเพราะเป็นพื้นที่เหนือป่าชันน้ำของชุมชน และได้ทำการบวชป่าเฉลิมพระเกียรติ สภาพป่าจากสวนไม้สักก็ได้กลายเป็นป่าเบญจพรรณที่สมบูรณ์มีไม้หลากหลายชนิด เช่น ไม้แดง ไม้ประคู้ มะค่าโมง เก็ดแดง ตะแบก พฤษ์ ยมหิน มะเกลือ ซ้อ จ๊วป่า มะกอก สมอไทย โมกมัน ชิงชัน เป็นต้น ขึ้นปะปนกับไม้สักปลูกไม้พื้นล่างได้แก่ ดอกกระเจียวแดง ดอกกระเจียวขาว จิงเต่า จิงแมงดา เป็นต้น

4. ป่าไม้สัก เป็นป่าไม้สักที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านเรียกว่า “ผาจอขุน ไม้สัก” ป่าบริเวณนี้จะมีแต่ไม้สักเท่านั้น ลำต้นมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางโดยเฉลี่ยประมาณ 4-6 นิ้ว สูงโดยเฉลี่ยประมาณ 15 เมตร ความหนาแน่นประมาณ 800 ต้นต่อพื้นที่ 1 ไร่ ไม้พื้นล่างได้แก่ ดอกกระเจียว เป็นต้น

5. ป่าดิบชื้น ลักษณะป่าเป็นป่ารกทึบ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้มากมายหลายชนิด ไม้ที่พบได้แก่ ไม้ยางนา ไม้ยางแดง ไม้กระบากดำ ไม้กระบากโคก ไม้ตีนเป็ด ไม้รัก ไม้ก่อ ไม้ป้อ ไม้สัก ไม้เหียง ไม้ตะเคียน ไม้จ๊ว ไม้รักฟ้า ไม้มะแฟน เป็นต้น มีลำต้นสูงใหญ่ มีไม้ปกคลุมรกทึบ ประกอบด้วยไม้พุ่ม ปาล์ม หวาย ไม้ไผ่ เถวัลย์ชนิดต่างๆ เครือกวาว มะลิคไม้ เอื้องหมายนา เป็นต้น

ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2550 ทางกลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต กลุ่มเยาวชน ได้ร่วมกับได้ร่วมกันกับทีมงานสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (สสนก.) ดำเนินการเพิ่มเติมเพื่อจัดการพัฒนาบริเวณป่าชันน้ำบ้านป่าสักงามซึ่งได้ทำการกำหนดจุดศึกษาแต่ละจุดและได้ใช้เครื่อง GPS จำกัดพิศจุดศึกษาตลอดเส้นทาง โดยครอบคลุมพื้นที่ป่า 63 ไร่ รวมระยะทาง 2.30 กิโลเมตร ให้เป็นแหล่งศึกษาเส้นทางเดินธรรมชาติ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 4 เส้นทางเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ส่วนของป่าชุ่มน้ำบ้านป่าสักงาม

ที่มา : ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้

พิกัด start

1. ปากทางเข้า ชุ้มศาลา 4.00x4.00 เมตร –แผ่นป้ายสื่อ- แผ่นผังเส้นทางเดินศึกษาป่าชุ่มน้ำ เป็นจุดแนะนำเบื้องต้น (จุดที่1)

- ชุ้มศาลา ขนาดประมาณ 4.00x4.00 เมตร เพื่อรวมกลุ่มคนก่อนเข้าศึกษา

ป่าชุ่มน้ำ

- ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณปากทางเข้า และบริเวณชุ้มศาลา

- จัดทำคู่มือแนะนำการเดินทางและสื่อป่าชุ่มน้ำ

- แผ่นป้ายสื่อความหมาย ขนาดประมาณ 1.00x1.20 เมตร บรรยาย: เชื่อมโยงจากกิจกรรมการอนุรักษ์ ฝายต้นน้ำลำธาร การปลูกไม้ 3 อย่าง การดูแลรักษา การป้องกันไฟป่า ทำให้คุณภาพป่าต้นน้ำลำธารมีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดเป็นป่าชุ่มน้ำและเป็นระบบธรรมชาติป่าต้นน้ำลำธาร

- แผ่นป้ายสื่อความหมาย ขนาดประมาณ 1.00x1.20 เมตร แสดงแผนผังเส้นทางเดินบริเวณป่าชุ่มน้ำ โดยระบุ ระยะทาง ภาพจำลองสื่อ จุดศึกษาต่างๆ ระหว่างเส้นทางเดิน

* จุดที่ 1 ถึงจุดที่2 : เส้นทางเดินดินตามธรรมชาติ

* จุดที่ 2 ถึงจุดที่ 11 : เส้นทางเดินเป็นสะพานทางเดินความกว้าง 1.50 เมตร
ยกระดับสูงจากพื้นผิวดินป่าชั้นน้ำ ประมาณ 0.70 เมตร

พิกัด 005

2. ชุ่มสื่อกว้าง 1.00x1.20 เมตร (จุดที่ 2) เพื่อการอธิบาย
นิเวศป่าชั้นน้ำ

- ป่าชั้นน้ำ ป่าพรุ ป่าทาม พื้นที่ชุ่มน้ำ ความหมายและลักษณะ
- การเกิดขึ้นของป่าชั้นน้ำ
- ป่าชั้นน้ำกับการกักน้ำลดต้นน้ำลำธาร
- จุดแสดงการปล่อยน้ำออกจากพื้นผิวดิน

พิกัด 006

3. ชุ่มสื่อกว้าง 1.00x1.20 เมตร (จุดที่ 3) เพื่อการเรียนรู้
นิเวศพรรณไม้เด่นในป่าชั้นน้ำ

- กล้วยป่า เป็นพืชไม้เด่น ลักษณะลำต้น การเจริญเติบโต การขยายพันธุ์
ประโยชน์
- พรรณไม้เด่นอื่นๆ ที่สามารถขึ้นอยู่ได้ดีในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าชั้นน้ำ เช่น
ไม้ตองสาต หวาย ชมพู่ป่า (นำเสนอเฉพาะรายชื่อพรรณไม้ที่สามารถพบได้ในระหว่างทางเดินที่มี
จำนวนมากและลดหลั่นกันมา)

พิกัด 007

1. แผ่นป้ายสื่อ ขนาดประมาณ 25x 55 เซนติเมตร

- เพื่อสื่อชื่อพรรณไม้ระหว่างเส้นทางเดิน ตลอดเส้นทางเดิน
- เพื่อสื่อความหมายธรรมชาติ ระหว่างเส้นทางเดินตลอดเส้นทาง

พิกัด 008

5. ลานระเบียง ขนาดประมาณ 4.00x4.00 เมตร และระเบียงลดระดับเพื่อ
การศึกษาสื่อ ขนาดประมาณ 2.00x2.00เมตร พร้อมป้ายสื่อความหมายขนาด 1.00x1.20 เมตร 1
แผ่นป้าย (จุดศึกษาที่4) เพื่อการเรียนรู้

- ลักษณะดินป่าชั้นน้ำ ความร่วนซุย ความนุ่มของดินที่มีความชุ่มชื้น ความ
อุดมสมบูรณ์ คุณสมบัติในการดูดซับเก็บกักน้ำได้ตามธรรมชาติ
- สื่อสภาพแวดล้อมบริเวณลานระเบียง ประกอบด้วย โต๊ะไม้สูงขนาดใหญ่
อธิบายอดีตป่าชั้นน้ำ แห่งแล้ง ไฟไหม้ป่า ก่อให้เกิดความสูญเสียต่อระบบลุ่มน้ำ

- สื่อท่อนไม้ล้มหมอนนอนไพร สื่อถึงการผุย่อยสลาย ซึ่งมีความชุ่มชื้นเป็นปัจจัยทำให้เกิดการเน่าและย่อยสลาย เกิดพัฒนาการจุลินทรีย์ และพัฒนาความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติ

- ความหลากหลายของพรรณพืชรอบๆ บริเวณระเบียง

พิกัด 009

6. แผ่นป้ายสื่อ 25x 55 เซนติเมตร (จุดศึกษาที่ 5) เพื่อการเรียนรู้ นิเวศวิทยาหอย ลักษณะการขยายพันธุ์ การเจริญเติบโต ประโยชน์

พิกัด 010

7. ชุ่มศาลาที่พักข้างสะพานเดินศึกษา ขนาดประมาณ 4.00x4.00 เมตร และระเบียงรอบศาลา ขนาดความกว้างระเบียง 1.50 เมตร ภายในศาลาจัดเป็นที่นั่งระหว่างเสาศาลาล้อมรอบ 3 ด้าน (เว้นว่างด้านที่ติดกับสะพานทางเดิน) เพื่อการนั่งพักและรับฟังการบรรยายสรุป (จุดศึกษาที่ 6)

- คุณภาพน้ำธรรมชาติ บริเวณจุดศึกษาเป็นแหล่งที่น้ำไหลมารวมกันเป็นจำนวนมาก และมีตะกอนสนิมแดง

- สันฐานพื้นดินป่าชื้นน้ำ มีภูเขาหินปูนเป็นองค์ประกอบ และเกิดการเปลี่ยนแปลงยุดตัว

- การสาธิตทดลองน้ำไหลออกมาจากใต้ดิน แสดงให้เห็นถึงการปลดปล่อยน้ำของพื้นที่ต้นน้ำลำธาร

พิกัด 011

8. สะพานทางเดินต่างระดับเพื่อการศึกษาบรรยากาศป่าชื้นน้ำในระดับความสูงที่แตกต่าง และศึกษาสัมผัสเรือนยอดไม้จากระดับสะพานทางเดิน ยกระดับขึ้นไปทีละระดับประมาณ 2.00 เมตร -3.00 เมตร – 4.00 เมตร – 6.00 เมตร ในแต่ละช่วงความสูงจะมีความยาวของทางเดินประมาณ 2.00-6.00 เมตร และลดหลั่นกลับลงสู่ระดับสะพานทางเดิน (จุดศึกษาที่ 7) เพื่อการเรียนรู้ สภาพแวดล้อม บรรยากาศ ความหลากหลายพืชพรรณไม้ เช่น หมากพร้าว เตยหนาม หวายตามย

พิกัด 012 – 015

9. สะพานข้ามลำห้วย บริเวณสบห้วย (จุดศึกษาที่ 8) พร้อมชุ่มป้ายสื่อความหมาย 1.00-1.20 เมตร

- สื่อความหมายสบห้วย เพื่อการเรียนรู้การเกิดลำห้วย ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการไหลของน้ำจากร่องน้ำหลายๆร่องน้ำ ไหลมารวมกันเป็นร่องน้ำที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น จนเป็นลำห้วยธรรมชาติที่มีน้ำไหลตลอด

- ศึกษาคุณภาพน้ำตามธรรมชาติ สังเกตเห็นความใส ปริมาณสนิมเหล็กลด
น้อยลง สิ่งมีชีวิตในแหล่งน้ำธรรมชาติ

พิกัด 017 – 020

10. ป้ายสื่อความหมาย 25x 55 เซนติเมตร ระหว่างทางเดิน แสดงนิเวศวิทยา
“ดงผักหนาม” (มีจุดเปิดให้ผู้ศึกษาลงไปเก็บผักหนามเพื่อนำมากลับมาประกอบอาหาร)

พิกัด 024

11. ชุ่มศาลาขนาดประมาณ 4.00x4.00 เมตร (จุดศึกษาที่ 9) จุดสิ้นสุดพื้นที่ป่าซับน้ำ
(ระยะทางจากจุดเริ่มต้นถึงจุดสุดท้าย)

สื่อความหมาย จุดทางน้ำไหลออกจากป่าซับน้ำ ซึ่งไหลไปสู่พื้นที่ทำกิน ไหลลงสู่
ลำห้วยตามธรรมชาติ (เส้นทางเดินศึกษาตามเส้นทางน้ำธรรมชาติ ระยะต่อเนื่อง)

บรรยายสรุป และแสดงให้เห็นจากจุดเริ่มต้นที่มีน้ำถูกปลดปล่อยออกมาจาก
พื้นดิน เมื่อไหลรวมกันสุดท้ายเป็นร่องน้ำธรรมชาติเป็นแหล่งผลิตน้ำที่มีน้ำไหลต่อเนื่อง คุณภาพ
ของพื้นที่ลุ่มน้ำที่ดี ต้องมีคุณสมบัติ

- มีปริมาณน้ำไหลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดฤดูกาล
- คุณภาพน้ำดี ใสสะอาด ไร้มลพิษ ไร้ตะกอนหน้าดินที่ถูกชะล้าง

น้ำจากป่าซับน้ำ จะไหลลงสู่ลำห้วยธรรมชาติ และถูกผันไปใช้ประโยชน์ใน
การเพาะปลูก เพื่อการอุปโภค และบริโภค

เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ระยะที่ 2 จากจุดปลายป่าซับน้ำ ถึงน้ำตกป่าสักงาม
ระยะทางประมาณ 1.30 กิโลเมตร เป็นเส้นทางเดินตามธรรมชาติ มีชุ่มศาลาป้ายสื่อเป็นระยะๆ

พิกัด 024 – 025

1. เป็นทางเดินตามธรรมชาติเลาะเลียบบลำห้วย และทุ่งนา

พิกัด 025 – 030

2. พื้นผิวดินนุ่ม บางแห่งเป็นโคลน ปรับปรุงเส้นทางเดินคล้ายธรรมชาติโดยเป็น
สะพานไม้ สะพานท่อนซุง ตามลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ศึกษาสภาพป่าดิบแล้ง และแหล่ง
น้ำธรรมชาติ ความหลากหลายพืชพรรณ

พิกัด 030 – 031

3. เส้นทางเดินตามลักษณะธรรมชาติ

ศึกษาสภาพป่าสองข้างทาง และสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่เริ่มเปลี่ยนจาก
ความชุ่มชื้นมากไปสู่ผืนป่าที่มีความชุ่มชื้นน้อยกว่า

พิกัด 031

4. ชุมนุ้ศาลา และระเบียบงริมคอยชมวิว พร้อมป้ายสี่อขนาด 1.00 x 1.20 เมตร
ศึกษานิเวศวิทยาเขตเชื่อมต่่อระหว่างป่าซ้บน้ำ กับป่าเบญจพรรณ โดยมีไม้สัก
ไม้ไผ่ เป็นพืชชายเขตเชื่อมต่่อของระบบนิเวศ

พิกัด 031 – 032

5. ทางเดินลงเขาซ้ัน ปรับปรุงเส้นทางการเดินเป็นบันไดดิน บันไดไม้โดยใช้วัสดุที่มี
อยู่ในธรรมชาติ และมีราวจับ
ศึกษากายภาพพื้นที่ทางเดินป่า ประสพการณ์การเดินป่า

พิกัด 032

6. ชุมนุ้ป้ายสี่อขนาด 1.00 x 1.20 เมตร
ศึกษานิเวศวิทยาป่าไผ่ หลากหลายชนิดพันธุ์ ที่มีลักษณะแตกต่าง มีการใช้
ประโยชน์ที่หลากหลาย รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารหน่อไม้ หนอนดักแด้ไม้ไผ่ (รดคว่น)

พิกัด 032

7. ชุมนุ้ป้ายสี่อ 1.00 x 1.20 เมตร
ศึกษาแหล่งพืชอาหารป่า แหล่งสมุนไพร เช่น ดอกปลิงลาว เครือรางจัด
สะท้อนคุณค่าประโยชน์ป่าไม้ที่มีต่อมนุษย์

พิกัด 033 – 036

8. ทางเดินตามธรรมชาติ ซ้มน้ำ ซ้มนห้วย
ศึกษาสภาพธรรมชาติป่าไม้ ความหลากหลาย บริเวณสองข้างทางเดิน โดยมี
ป้ายสี่อขนาด 25 x 55 เซนติเมตร อธิบาย

พิกัด 037

9. จุดสิ้นสุดทางเดินศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บริเวณน้ำตกป่าสักงาม ชุมนุ้
ศาลาสื่อความหมายขนาดประมาณ 4.00 x 4.00 เมตร และป้ายสี่อ 1.00 x 1.20 เมตร

สรุปการเรียนรู้ป่าต้นน้ำลำธาร แหล่งกำเนิดต้นน้ำ คุณค่าความสวยงาม ประโยชน์
ที่เอื้อต่อชุมชนเมือง นอกจากเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติที่ได้กล่าวมาข้างต้น ปัจจุบันทาง
ชุมชนได้ทำการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว
ได้ค่อนข้างสะดวกในระยะเวลาอันสั้น เช่น น้ำตกเหมือนฝัน น้ำตกวังวารี น้ำตกบ้านพักรับรอง

4.3.3 ระเบียบในการปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม

ในการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม คณะกรรมการได้กำหนดเป็นระเบียบ ข้อบังคับให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยและป้องกันการเกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังนี้

- นักท่องเที่ยวหรือบุคคลที่เข้ามาศึกษาต้องมีจิตสำนึก ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและไม่อนุญาตให้นำสิ่งของในป่าติดตัวออกจากพื้นที่
- ตลอดเส้นทางปลอดภัย ห้ามทิ้งขยะโดยเด็ดขาด ขยะที่ติดตัวนักท่องเที่ยวต้องนำติดตัวกลับมาด้วย

ระเบียบปฏิบัติสำหรับชุมชน

- ชุมชนต้องร่วมมือกันรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอันดีของชุมชน
- ชุมชนต้องช่วยกันรักษาความสะอาดของชุมชน
- ห้ามทำอนาจารหรือชู้สาวกับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา
- ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยความสุภาพอ่อนโยน ให้คำแนะนำ รวมทั้งดูแลเรื่องความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

สำหรับด้านที่พักนั้นทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษามี เต็นท์จำนวน 50 หลัง และมีบ้านพักจำนวน 5 ห้องไว้รองรับนักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาท่องเที่ยวและเข้าร่วมกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ลักษณะของบ้านพักเป็นบ้านพักยกพื้นสูง พื้นและฝาทำด้วยฟาก หลังคาทำด้วยหญ้าคา หลังคาด้านหนึ่งจะลาดลงมาเกือบจรดพื้น สร้างเลียนแบบบ้านแบบโบราณลักษณะประจำเผ่าละวะ โดยแต่ละห้องก็จะมีชื่อเรียกตามพันธุ์ไม้ เช่น บ้านต้นสัก บ้านต้นแดง บ้านจามจูรี บ้านยมหอม บ้านมะแพ นักท่องเที่ยวหรือกลุ่มที่ต้องการเข้ามาพักแรมภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ต้องมีการแจ้งแจ้งล่วงหน้าให้กับทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ หรือผ่านตัวแทนกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งมีกลุ่มพิทักษ์ป่าหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงานรับทราบ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะมาเยี่ยมชมความงามของธรรมชาติแต่ไม่พักแรมสามารถเดินทางมาได้โดยยานพาหนะส่วนตัวโดยไม่ต้องแจ้งล่วงหน้าให้ทราบ

รูปแบบการรับนักท่องเที่ยวของหมู่บ้านในปัจจุบัน สามารถกำหนดได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. แบบ ไป-กลับ ในวันเดียว มาเที่ยวด้วยกลุ่มของตนเอง กำหนดเขตถึงแก่น้ำตก
2. แบบ ไป-กลับ ในวันเดียว แต่ต้องอาศัยมีคฤหาสน์ที่ท้องถิ่น เช่น การเดินศึกษาเส้นทางสื่อธรรมชาติ

3. แบบพักค้างคืนในบ้านพักแบบมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน (Home Stay) เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. แบบพักค้างคืนในบ้านพักแบบมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน (Home Stay)

สำหรับอัตราค่าที่พักในการเข้าพักนั้น ทางชุมชนไม่ได้กำหนดค่าใช้จ่ายในส่วนดังกล่าว เพียงแต่เสียค่าใช้จ่ายสำหรับอาหาร ซึ่งมีกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบโดยเฉลี่ยคนละประมาณ 60-80 บาทต่อคนและชำระเป็นค่าบำรุงสถานที่ โดยไม่มีการกำหนดอัตราที่แน่นอนแล้วแต่ผู้ที่เข้ามาพัก เพราะชุมชนมีมโนคติว่า ชุมชนได้เรียนรู้ศึกษาในการทำกิจกรรม และในขณะที่เวลานักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาพักในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาก็จะเกิดการเรียนรู้ก่อเกิดคุณค่าต่อผู้ที่มาพัก

4.3.4 การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนบ้านป่าสักงามล้อมรอบด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวาง พื้นที่ป่าบริเวณรอบหมู่บ้านประมาณ 70,000 ไร่ มีระบบนิเวศป่าไม้ที่ยังอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ คือ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติจากการสัมผัสน้ำที่กลุ่มพิทักษ์ป่าในประเด็นของการแบ่งโซนพื้นที่ (Zone) ในการใช้ประโยชน์และการจัดการด้านพื้นที่ของหมู่บ้านพบว่า

1. ชุมชนไม่มีการแบ่งโซนพื้นที่ (Zone) สืบเนื่องมาจากชุมชนได้จัดเวทีในการหารือขอขอบเขตเพื่อกำหนดวิธีปฏิบัติต่อทรัพยากร เช่น ศึกษากฎเกณฑ์ตามระเบียบอุทยานแห่งชาติ กฎระเบียบป่าชุมชนที่ชุมชนต่างๆ ได้กำหนดขึ้น จากการศึกษาดูงานชุมชนในหลายพื้นที่ ทำให้ได้ข้อคิดของชุมชนว่า “ป่าจะอยู่ ณ บริเวณใดก็คือ ป่า ป่าไม่มีเพื่อการใช้สอย หรือเพื่ออนุรักษ์ ป่าคือป่าที่อยู่ในใจของทุกคน ทุกคนควรรู้ว่าจะใช้ทำอะไร ที่นี่เลยไม่มีป่าชุมชน ในการเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ สื่อที่ใช้ศึกษาก็มีอยู่ภายในป่าของเรา เราก็ใช้ประโยชน์จากป่าในแง่การให้การศึกษาความรู้รวมถึงการใช้ประโยชน์ทุกคนควรรู้ว่าจะใช้อะไรทำอะไรเป็นไม้ฟืน และรู้ว่าจะใช้เพียงเท่าใด ไม้ที่ล้มหมอนนอนไพรแห้งตายจะอยู่ในเขตอนุรักษ์ หรือในเขตใช้สอยล้วนเป็นไม้ที่เหมาะสมแก่การใช้เป็นเชื้อเพลิง การกำหนดเขตเหมือนกับเป็นการชี้ช่องให้แก่ผู้หวังประโยชน์มากกว่า ดังนั้นป่าที่อยู่ในใจจึงเป็นป่าไม้ที่ไม่มีขอบเขต แต่มีขอบเขตในใจว่าเราต้องช่วยกันดูแลรักษาและนำมาใช้ประโยชน์อย่างพอควร” (มณฑิธร บุญช้างเผือก, 2550: สัมภาษณ์)

2. มีการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันจากกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น ในเรื่องของขยะจะต้องนำกลับมาด้วยทุกชิ้นเมื่อสิ้นสุดการท่องเที่ยว การร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ไม่ส่งเสียงดัง ใช้เส้นทางเดินที่เจ้าหน้าที่จัดให้เท่านั้น ไม่เก็บหรือ

ทำลายพันธุ์ไม้ โดยมาตรการต่างๆตัวอย่างข้างต้นทางคณะกรรมการ ได้กำหนดให้เป็นระเบียบให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาพักในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาปฏิบัติ โดยทางคณะกรรมการได้จัดทำเป็นป้ายให้นักท่องเที่ยวได้ทราบบริเวณน้ำตกและบริเวณที่พักขายอาหาร รวมทั้งก่อนที่มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะนำนักท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ มัคคุเทศก์ท้องถิ่นต้องแจ้งระเบียบและข้อปฏิบัติก่อนการเริ่มกิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อป้องกันและลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับธรรมชาติ

การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดนั้น ต้องให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ เพราะการพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆด้วย นอกเหนือจากนั้นที่ขาดไปไม่ได้คือ การนำเที่ยวเข้าไปยังพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งต้องคำนึงถึงการกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยว เพื่อให้สมดุลกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) โดยการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว ถ้ามีจำนวนปริมาณนักท่องเที่ยวมากเกินไปจะก่อให้เกิดผลเสียทั้งต่อสภาพแวดล้อมและการท่องเที่ยวของชุมชนเอง เนื่องจากการดำเนินการใดๆ ที่เกินความสามารถในการรองรับนั้น นอกจากจะเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมแล้วยังสามารถทำให้เกิดความไม่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวเช่นกัน จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม พบว่า ปัจจุบันยังไม่มีกำหนดปริมาณนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา สืบเนื่องมาจาก ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาสร้างขึ้น เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้บ้านป่าสักงาม ที่ทุกคนสามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้ได้ตลอดเวลาที่จะช่วยสร้างความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยทรัพยากรที่มีค่าในชุมชนใช้ให้เกิดประโยชน์ เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างคุณค่าและสร้างจิตสำนึกให้แก่กลุ่มเยาวชน และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรในพื้นที่ของตน จึงทำให้ทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาไม่มีการกำหนดปริมาณของกลุ่มเยาวชนหรือนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา แต่ที่ผ่านมากลุ่มเยาวชนมักจะเข้ามาทำกิจกรรมค่ายลูกเสือและเข้าร่วมในกิจกรรม จากทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษากันมากในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปจะมีการเดินทางเข้ามาเพื่อท่องเที่ยวโดยตลอด แต่ในช่วงฤดูฝนจะมีการเข้ามาของนักท่องเที่ยวในปริมาณที่น้อย เพราะการเดินทางไม่สะดวก บางส่วนของสภาพถนนที่เข้าสู่ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ลักษณะเป็นถนนดิน ถ้าฝนตกหนักอาจทำให้ถนนลื่น ขณะเดียวกันทำให้กลุ่มนักท่องเที่ยวหรือกลุ่มเยาวชนไม่สามารถทำกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ เช่น การเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ หากฝนตกก็จะไม่สามารถทำกิจกรรมดังกล่าวได้ จึงเป็นข้อจำกัดของการจัดการท่องเที่ยวแต่จะเป็นโอกาสให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ฟื้นตัว

การจัดการขยะมูลฝอยที่เกิดจากกิจกรรมกรรมการท่องเที่ยว คณะกรรมการที่
ดำเนินการด้านการท่องเที่ยว ได้จัดทำถังขยะด้วยไม้ มีถุงดำรองรับ ไม่มีฝาปิด ติดตั้งไว้บริเวณที่นั่ง
พักริมน้ำตก บริเวณห้องน้ำส่วนกลาง บริเวณซุ้มอำนวยความสะดวก อย่างละ 1 จุด โดยมีเจ้าหน้าที่กลุ่ม
พิทักษ์ป่าเป็นผู้ดำเนินการในการจัดการ สำหรับการจัดการขยะมูลฝอยเจ้าหน้าที่จะทำการแยกขยะ
ขยะที่คัดแยกแล้วจะนำไปขายให้กับพ่อค้ารับซื้อของเก่า ส่วนขยะที่เหลือก็จะกำจัดด้วยวิธีการเผา
บริเวณหลังโรงครัว ส่วนขยะที่เกิดจากกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหารบริเวณน้ำตก
ผู้ประกอบการต้องเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับขยะที่เกิดจากกิจกรรมของตน ส่วนใหญ่จะกำจัดด้วย
การเผา สำหรับการประกอบอาหารของกลุ่มแม่บ้านนั้น ถ้าเป็นเศษขยะจำพวกเศษอาหาร จะทิ้ง
บริเวณโคนต้นไม้หรือแปลงปลูกผัก ส่วนขยะจำพวกพลาสติกหรือเศษกระดาษที่ใช้บรรจุอาหารก็
จะกำจัดด้วยการเผา และในขณะเดียวกันมัคคุเทศก์ท้องถิ่นมีการปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวที่เข้าร่วม
กิจกรรมเดินป่า ต้องนำขยะกลับลงมาทุกชิ้นเมื่อสิ้นสุดการของการท่องเที่ยวเดินป่า เป็นการสร้าง
จิตสำนึกที่ดีต่อนักท่องเที่ยวอีกด้วย

การจัดการน้ำเสีย ที่เกิดจากกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยว อันได้แก่ ร้านอาหาร
โรงครัว และบ้านพัก พบว่า ได้ทำการขุดร่องปล่อยน้ำให้ไหลซึมลงไปในดินเอง โดยน้ำเสีย
เหล่านั้นไม่มีการปรับปรุงคุณภาพน้ำก่อนทิ้ง จากการสอบถามเจ้าหน้าที่กลุ่มพิทักษ์ป่าถึงการจัดการ
น้ำเสียโดยให้ความเห็นว่า ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับทางชุมชนสืบเนื่องค่ายสิ่งแวดล้อมสร้างห่าง
ออกมาจากหมู่บ้านและไม่ได้อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ส่วนน้ำทิ้งเหลือจากการล้างภาชนะหรือทำครัว
ทางกลุ่มแม่บ้านก็จะนำไปใช้รดผักสวนครัวที่อยู่ในบริเวณใกล้โรงครัวต่อไป

จากการศึกษา ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานด้านการจัดการ
ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม โดยประมวลจากความคิดเห็นของคณะกรรมการที่
ดำเนินการท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจุบันได้มีกลุ่ม
เยาวชนและคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานภายในค่ายสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนมาก และในขณะเดียวกันทาง
ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้ามาสัมผัสถึงธรรมชาติ มาเที่ยว
พักผ่อนบริเวณแหล่งน้ำตกซึ่งอยู่ภายในบริเวณค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา เมื่อมีนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมา
ขึ้น ปริมาณขยะปฏิกูล และของเสียนั้นก็มากขึ้นตามมาเช่นกัน และในขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวเอง
ยังขาดจิตสำนึกสาธารณะ ไม่ให้ความร่วมมือในการดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวไม่
รักษากฎระเบียบที่ทางคณะกรรมการการท่องเที่ยวได้กำหนดไว้ โดยมักจะทิ้งเศษขยะจำพวก
ถุงขนมหรือฝาขวดจำพวกเครื่องดื่มไว้เกลื่อนบริเวณที่นั่งพักบริเวณน้ำตก ซึ่งส่งผลให้เกิดความ
เสื่อมโทรมและทัศนียภาพที่ไม่สวยงาม และในขณะเดียวกันในการจัดการขยะภายในบริเวณค่าย
สิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างไม่เป็นระบบ ยังไม่มีการแยกขยะ หากการจัดการขยะไม่ดี จะเกิดผลกระทบ

ตามมาทั้งทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายสุขภาพ และทรัพยากรซึ่งผลดีที่ได้รับจากการแยกขยะ นอกจากจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสะอาด และไม่มีกลิ่นเหม็นรบกวนแล้ว กระดาษ พลาสติกก็สามารถนำไปขายส่วนขยะจำพวกเศษอาหารก็นำไปหมักเป็นปุ๋ยหมักได้

นอกจากนั้นควรมีการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวหรือ กลุ่มผู้ที่เข้ามาพักผ่อนภายใน ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาให้มีความเหมาะสมกับสาธารณสุขปโภค เช่น ห้องน้ำให้มีเพียงพอต่อ นักท่องเที่ยวและห้องน้ำควรดูแลความสะอาดและสภาพการใช้งานของสุขภัณฑ์ให้สามารถใช้งานได้ตลอดเวลาขณะเดียวกันควรมีการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวต่อกลุ่มไม่เกิน 15 คน ต่อมัคคุเทศก์ 1 คน เพื่อที่จะสามารถดูแลและได้รับความรู้กับนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง ดังนั้นการจัดการด้านการ ควบคุมการใช้พื้นที่จึงมีความจำเป็นและ สำคัญอย่างยิ่งเพื่อกำหนดความเหมาะสมในการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนและค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาบ้านป่าสักงาม เพื่อป้องกันการเกินขีด ความสามารถที่พื้นที่จะรองรับได้และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม และยังคงรักษาระบบนิเวศไว้ตลอดไป

4.3.5 การจัดการศึกษาและสร้างจิตสำนึก

การสร้างค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ให้กับชุมชนกลุ่มคนและสังคมมีความรู้สึกที่จะห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม และมีแรงจูงใจที่จะมีส่วนร่วม ในการปรับปรุงและป้องกันสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน และการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจของชุมชน ผลการดำเนินงานค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ผ่านมา ได้ดำเนินการถ่ายทอด ปลูกสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมให้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการอนุรักษ์ ที่ทางคณะทำงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้คิดที่จะกระตุ้น ให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และตระหนักให้เห็นความสำคัญของชุมชนของตนเอง ดังนั้นจึงได้มีการ วางแผน และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก ดังนี้

1. จัดตั้งศูนย์ประสานงานของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยภายในศูนย์จะมีบอร์ด แสดงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม มีบอร์ดนิทรรศการแสดงผล งานและกิจกรรมของทางชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม รวมถึงกิจกรรมภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา มีโมเดลสื่อจำลอง แสดงถึงเส้นทางเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวและข้อมูลที่นักท่องเที่ยวสนใจ ก่อนที่จะเดิน ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ

2. ได้จัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่กลุ่มพิทักษ์ป่าในการเป็นวิทยากรเพื่อให้ความรู้กับ เยาวชนที่เข้ามาค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งในช่วงแรกมีเจ้าหน้าที่จากฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ ศูนย์

ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้เข้ามาช่วยเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแล นอกจากนั้นทางกลุ่มยังมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งแต่ละคนมีความรู้และความเชี่ยวชาญชำนาญในด้านต่างๆ ที่แตกต่างกันไป มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของคนในหมู่บ้านและใกล้เคียงรวมถึงการศึกษาดูงาน เช่น ที่อ่าวคุ้งกระเบนและบึงบอระเพ็ด เพื่อเป็นการเรียนรู้สิ่งใหม่และนำมาปรับปรุงพัฒนาในส่วนของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งผลของการไปศึกษาดูงานและการเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานต่างๆ ได้สร้างความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่กลุ่มพิทักษ์ป่า ด้านหนึ่งนั้นมีบทบาทของการวิทยากรและมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในการให้ความรู้ ความเข้าใจ ให้กับกลุ่มเยาวชน และผู้ที่เข้ามาเรียนรู้ศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการในพื้นที่ เพื่อให้ความรู้ข้อมูลทางด้านนิเวศภายในพื้นที่ ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแสดงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของป่าและการพึ่งพิงระหว่างชาวบ้านกับป่า สรุปลงเป็นบทเรียนของความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความตระหนักและเกิดจิตสำนึก ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การให้ความรู้ทางธรรมชาติในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างจากการท่องเที่ยวธรรมชาติรูปแบบอื่นๆ การให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมีความสนุกสนานและมีความหมาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นจะดึงคนที่อยากสัมผัสกับธรรมชาติมาเพื่อที่จะพัฒนาความรู้ ความตระหนักและสำนึกถึงคุณค่าของธรรมชาติ แล้วสามารถที่จะชักนำไปสู่การกระทำที่มีผลดีต่อสิ่งแวดล้อมและสำนึกคุณค่าของธรรมชาติ แล้วสามารถที่จะชักนำไปสู่การกระทำที่มีผลดีต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ความตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์

3. ได้จัดพิมพ์แผ่นพับ โดยมีข้อมูลที่แสดงถึงความเป็นมาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาให้ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแสดงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้เรียนรู้สิ่งสำคัญว่า คน น้ำ ป่า การอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาและผูกพันซึ่งคือปรัชญาสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างฝาย ปลูกป่า ไม่ใช่คำตอบของการฟื้นฟูสภาพป่าและน้ำ หากแต่คือจิตสำนึกร่วมกันของชุมชน ถือเป็นพลังสำคัญของกระบวนการดังกล่าว นอกจากนั้นยังแสดงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชนเพื่อใช้ประกอบความรู้สำหรับเยาวชนที่เข้าเรียนรู้ภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

นอกจากนั้นยังมีการจัดทำป้ายสื่อความหมายธรรมชาติและป้ายชื่อพันธุ์ไม้ภายในบริเวณเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ เช่น บริเวณเส้นทางเดินศึกษาบริเวณป่าชันน้ำแสดงตลอดเส้นทาง เพื่ออธิบายและแสดงถึงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ ในลักษณะต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินและความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นจากการสื่อความหมาย

จากการศึกษา ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานด้านการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก โดยประมวลจากความคิดเห็นของคณะกรรมการที่ดำเนินการ

ท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกนั้น สำหรับการให้ความรู้แก่เยาวชนที่เข้ามาศึกษาภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นมีความพร้อมในการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ วิทยาการและมัลลเทศก์ท้องถิ่นมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่ตนเองสนใจและเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอด อธิบายและตอบปัญหาให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจเข้าใจในเรื่องนั้นๆ ได้ และรูปแบบกิจกรรมมีความเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของชุมชนบ้านป่าสักงามเช่น เดินป่าดูนก การศึกษาธรรมชาติของระบบนิเวศ การเปลี่ยนแปลงของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ตลอดจนประวัติศาสตร์และลักษณะวิถีชีวิตในปัจจุบันของชุมชน นอกจากนี้ทางชุมชนเองยังมีการจัดทำแผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติบริเวณป่าซับน้ำ ซึ่งมีการทำป้ายสื่อความหมายธรรมชาติและบอกพิคัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจสามารถสังเกตและทำให้ได้รับความรู้และเข้าใจถึงลักษณะของพื้นที่ที่จะศึกษาได้ง่ายขึ้น ปัญหาที่พบของการดำเนินงานด้านการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกทางกลุ่มวิทยากรและมัลลเทศก์ท้องถิ่นพบว่า การให้ความรู้แก่กลุ่มเยาวชนที่เข้ามาศึกษาดูงานภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นแต่ละกลุ่ม แต่ละคนก็จะได้รับความรู้ ความเข้าใจที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับ วุฒิภาวะ และความสนใจของบุคคลที่แตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มของเยาวชนนักเรียน อาจจะมุ่งเน้นไปที่ความสนุกสนานของการเดินป่าและการได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่มากกว่าการได้รับความรู้และสาระประโยชน์น้อยกว่ากลุ่มนักศึกษา และกลุ่มที่เข้ามาศึกษาดูงาน เป็นต้น นอกจากนี้ประชาชนในท้องถิ่นเสนอว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยผ่านสื่อต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันทางเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเสนอว่า ควรจัดทำเป็นคู่มือหรือเอกสารเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลก่อนที่จะร่วมกิจกรรมและสามารถนำไปศึกษาประกอบกิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เช่น อธิบายถึงระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ความสัมพันธ์และความเกี่ยวเนื่องระหว่างคนกับป่า กฎระเบียบในการปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยว

มัลลเทศก์ถือได้ว่าเป็นตัวแปรหรือปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมนำเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีมัลลเทศก์ต้องมีทักษะและความสามารถในการให้ความรู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่ บุคคลและวัฒนธรรม ในการนำเที่ยวอย่างถูกต้องและชัดเจนและให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และต้องเป็นผู้ที่มีความรู้จริงในสิ่งที่ตนอธิบาย แต่หากไม่รู้จริงจะต้องเป็นผู้ที่สามารถเชื่อมโยงสรรหาผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องดังกล่าวแทน และส่วนที่สำคัญกิจกรรมนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ด้านธรรมชาติ ระบบนิเวศ และวัฒนธรรมอย่างแท้จริงให้แก่นักท่องเที่ยว และส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ จนถึงประสบการณ์ที่ดี จนก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม

4.3.6 การจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น

การพิจารณาการมีส่วนร่วม เป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการนำไปสู่การพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยว เป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ในการบรรลุเป้าหมายของการจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่เพิ่มคุณค่าให้กับตัวเอง โดยการแสดงออกซึ่งเสรีภาพของประชาชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่ทุกอย่างประชาชนจะต้องคิดค้นขึ้นมาเอง สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนถูกตีความหมายไปในลักษณะที่เน้นการมีให้ประชาชนมีโอกาสเป็นผู้กำหนด การตัดสินใจคิดค้นปัญหาและดำเนินการในขั้นตอนต่างๆของการจัดการ คือการที่ประชาชนได้เพิ่มศักยภาพในการควบคุมทรัพยากร รวมถึงลดถึงการใช้การจัดการทรัพยากรที่มีในสังคมด้วยตนเอง

จากการศึกษาในประเด็น ของการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวพบว่า มีกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนคือ กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาและฟื้นฟูป่า กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน โดยมีทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และองค์การบริหารส่วนตำบลลงเหนือเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือและประสานงานกับชุมชน บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า

1. การมีส่วนร่วมประชุม ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาสร้างขึ้นร่วมกับที่โครงการศึกษาและพิจารณาที่ดินทำกินบ้านป่าสักงามเพื่อเป็นกิจกรรมการพัฒนาเพื่อเทิดพระเกียรติ 72 พระชันษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ของคณะทำงาน โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริและ โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวาง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนในกระบวนการรวบรวมข้อมูลด้านเบ็ดเสร็จอย่างเร่ง และเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นการเตรียมชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และมีความพร้อมมากขึ้นในการเข้าร่วมการจัดทำแผนการดำเนินที่สะท้อนความต้องการที่เป็นจริงของชุมชน ในลักษณะ Bottom Up Planing รวมทั้งในการเข้าร่วมในกระบวนการปฏิบัติการพัฒนาชุมชนด้วย โดยกลุ่มตัวแทนชุมชนไปทำการชี้แจงลูกกลุ่มของตนให้เข้าใจ มีการสอบถาม พูดคุย สืบถาม สักเกต ประชุมกลุ่มย่อย มีการสัมมนา อบรม จัดให้มีวิทยากรผู้รู้มาให้ความรู้แก่ตัวแทนชุมชนและสมาชิกชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ข้อมูลเพื่อการประกอบแนวคิดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เมื่อกลุ่มแกนนำได้เรียนรู้ที่จะคิด วิเคราะห์ และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ได้ก็จะนำความคิดนี้กระจายไปยังคนอื่นๆ ในชุมชนด้วย ตัวอย่างเช่น กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่า ทำหน้าที่ด้าน การปกป้องคุ้มครอง ดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชน กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต ทำหน้าที่ฟื้นฟู เพิ่มคุณภาพและคุณค่าของป่า ซึ่งกลุ่มดังกล่าวจะมีการประชุมกันเดือนละ 1 ครั้งเพื่อจะพูดคุยถึงในเรื่องการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่

เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง เช่น สภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ มีสภาพทรุดโทรมและจะปรึกษาหารือในแนวทางแก้ไขปัญหา โดยมีสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่าเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในด้านการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงการร่วมกันจัดอบรมเจ้าหน้าที่ภายในกลุ่มเพื่อเป็นวิทยากรและมัคคุเทศก์ท้องถิ่น โดยมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความชำนาญในเรื่องที่แตกต่างกัน ไปเพื่อที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ในด้านของกลุ่มแม่บ้านนั้นจะมีการประชุมพูดคุยกันถึงประเด็นของการจัดการด้านอาหารให้กับกลุ่มที่มาพักภายในค่ายโดยจัดอาหารที่มีคุณภาพเหมาะสมกับราคา ไม่มุ่งหวังถึงผลกำไรมากเกินไป และมีการใช้วัสดุคิบบในการประกอบอาหารโดยใช้วัสดุคิบบภายในชุมชนร่วมด้วยเพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชน เช่น กบปลา ไก่ที่เลี้ยงไว้ภายในชุมชน เป็นต้น ซึ่งในการร่วมกันวางแผนผ่านรูปแบบการประชุม ทำให้กลุ่มที่รับผิดชอบต้องมีวิธีการพัฒนารูปแบบ จึงต้องร่วมกันคิด กันทำ และต้องช่วยกันดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนให้บรรลุความสำเร็จ

2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คณะกรรมการของการท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน เปิดให้โอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นสมัครเข้าเป็นสมาชิก โดยแต่ละกลุ่มจะมีการตัดสินใจในเรื่องของการคัดเลือกคณะกรรมการภายในกลุ่ม รวมไปถึงการตัดสินใจในการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การจัดทำของที่ระลึกโดยการใช้วัสดุภายในชุมชนมาให้ผู้สูงอายุเพื่อก่อให้เกิดรายได้ เช่น การจักสานผลิตภัณฑ์จากหวาย ไม้ไผ่ เป็นต้น ซึ่งในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ภายในกลุ่มสมาชิกมีความเท่าเทียมกันและมีอิสระในการตัดสินใจ

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน สมาชิกในกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นอย่างดี มีการแบ่งงานออกเป็นแต่ละกลุ่มที่คอยรับผิดชอบในหน้าที่ เช่น กลุ่มแม่บ้านจะมีหน้าที่ในการดูแลเรื่องอาหารและช่วยทางกลุ่มพิทักษ์ป่าดูแลเรื่องความสะอาดของที่พัก เครื่องนอน ในส่วนด้านการเตรียมสถานที่และที่พักแรมรวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น เดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ จะมีกลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่าเป็นผู้ดำเนินการพร้อมทั้งจัดเตรียมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รวมถึงวิทยากรท้องถิ่นเพื่อให้ความรู้และทำกิจกรรมสันทนาการต่างๆ นอกจากนี้ทางศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ องค์การบริหารส่วนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ในการต้อนรับและช่วยประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชน เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า ภายหลังจากกระบวนการทำงานตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ จะมีการมาพูดคุย แลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นแล้วนำมาพูดคุยในลักษณะของคนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ใต้นัดหมายกันมาพูดคุยเพื่อ

1. การเดินทางไปยังหมู่บ้านป่าสักงาม สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1001 ถนนเชียงใหม่-พร้าว บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 50.5 บ้านป่าไม้แม่หอพระหรือสวนป่าองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ปากทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต จากปากทางถึงหมู่บ้านเป็นระยะทาง 14 กิโลเมตร เส้นทางถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต มีความสะดวกในการเข้าถึง จากหมู่บ้านถึงค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นระยะทางอีก 2 กิโลเมตร สภาพถนนที่เข้าไปในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นถนนดิน ความกว้างของถนนประมาณ 3 เมตร รถยนต์วิ่งได้ทางเดียว เป็นทางลาดชันบ้างเล็กน้อยตามลักษณะภูมิประเทศทางภาคเหนือ ข้ามลำห้วยสายเล็กๆ ทางคณะกรรมการได้ดำเนินงานปรับพื้นที่บางส่วนของพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ ให้สะดวกและปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ในกรณี queen เดินทางที่เป็นรถบรรทุกขนาดใหญ่จะใช้วัดหรือโรงเรียน เป็นสถานที่จอดรถต่อนั้นจะมี รถบรรทุกขนาดเล็กของคณะกรรมการดำเนินการท่องเที่ยวมารับและพาชมจุดท่องเที่ยวต่างๆ หรือเข้าไปภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

อีกเส้นทางหนึ่งคือ เดินทางโดยรถยนต์จากเชียงใหม่สู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 118 ถนนเชียงใหม่ – คอยสะเก็ด – เชียงราย แยกซ้ายไปตามสันอ่างเก็บน้ำแม่กวางอุดมธารา ประมาณ 10 กิโลเมตร และจากสันอ่างเก็บน้ำแม่กวางอุดมธาราต้องเดินทางโดยเรือข้ามน้ำไปยังท่าเรือชั่วคราว ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร หรือใช้เวลาเดินทางประมาณ 30 นาที ซึ่งการเดินทางโดยเรือโดยสารนี้ นักท่องเที่ยวต้องแจ้งล่วงหน้าและนัดหมายกับคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อนัดหมาย วันและเวลา มารับนักท่องเที่ยวเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งเรือโดยสารให้บริการ วันละ 2 รอบคือ ช่วงเช้า 8.00 น. ช่วงเย็น 16.00 น. ค่าโดยสารอยู่ระหว่าง 10-20 บาท สำหรับนักท่องเที่ยวที่เหมาลำเสียค่าบริการ 200 บาท โดยสารได้ 20 คน

2. อาคาร สิ่งก่อสร้าง ภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา จากการศึกษาพบว่า สิ่งปลูกสร้างภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาประกอบด้วย ศูนย์อำนวยการ โรงครัว ในการออกแบบโดยการก่อสร้าง ซึ่งปลูกสร้างด้วยไม้ไผ่เป็น โครงสร้างหลัก มุงด้วยหญ้าคา กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ด้านบนของศูนย์อำนวยการ มีบ้านพักจำนวน 5 หลังสำหรับบริการนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่เข้ามาใช้บริการภายในพื้นที่ เป็นบ้านพักที่สร้างด้วยไม้ลัมหมอนหนอนไพร ไม้ไผ่เป็น โครงสร้างหลัก มุงด้วยหญ้าคา หลังคาชั้นหนึ่งจะลาดลงมาเกือบจรดพื้น สร้างเลียนแบบบ้านแบบโบราณลักษณะประจําเผ่าลัวะ มีความสวยงามและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามพบว่า ในการออกแบบ จัดสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ได้คำนึงถึงความประหยัดและความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม โดยวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้างนั้นก็เป็นวัดศูที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น วัสดุจำพวกไม้ที่ใช้สร้างบ้าน ส่วนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นที่จะต้องซื้อก็มีทางศูนย์การ

พัฒนาห้วยฮ่องไคร้ เป็นฝ่ายที่ให้ความช่วยเหลือ จากการสังเกตจะพบว่าภายในบ้านพักแต่ละหลังนั้นจะติดตั้งแผ่นกระเบื้องชนิดทำด้วยวัสดุโปร่งแสงไว้บนหลังคาในบริเวณส่วนของห้องน้ำ และเจาะช่องบริเวณหลังคา สามารถเปิด ปิดได้ เพื่อเป็นการประหยัดพลังงานไฟฟ้าและเพิ่มประสิทธิภาพในการให้แสงสว่าง ในการออกแบบจะมีหน้าต่างและช่องบริเวณหลังคาไว้เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก เพื่อช่วยลดความร้อนภายในบ้านพัก

3. ระบบประปา ภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ได้ดำเนินการต่อท่อจากแม่ น้ำห้วยคัง และอ่างเก็บน้ำบ้านป่าสักงาม ขนาดบรรจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร เพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภคภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

4. ไฟฟ้า ที่ใช้ภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษามาจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ซึ่งทำให้สะดวกสบายขึ้นตั้งแต่เดิมนั้นต้องใช้ไฟฟ้าพลังน้ำซึ่งมีปัญหาหลายอย่าง เช่น แผลงไฟฟ้าไหม้ น้ำไม่พอ น้ำเป็นหินปูน

5. ระบบโทรศัพท์ ใช้ระบบโทรศัพท์ผ่านดาวเทียมขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ตามโครงการหนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งหมายเลข โดยติดตั้งไว้ที่บ้านของ นายบุญ ปันใจและต่อสายไปตั้งตู้ที่หน้าโรงเรียนบ้านป่าสักงาม โดยมีชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ดูแลถ้าใครโทรมาจะมีคนที่ดูแลไปบอกโดยจะเสียค่าบริการ 10 บาท ส่วนหน้าโรงเรียนเป็นผู้หยอดเหรียญสาธารณะ สำหรับระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่สามารถใช้ได้กับบางส่วนของพื้นที่ของชุมชน บริเวณหน้าวัดบ้านป่าสักงามและบริเวณแผ่นดินหวัด ซึ่งเป็นบริเวณหน้าผาของหมู่บ้านป่าสักงามที่สามารถรับสัญญาณโทรศัพท์ได้ทุกระบบ ส่วนภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาไม่สามารถรับสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่ได้ สำหรับการติดต่อในการประสานงานกับนักท่องเที่ยว สามารถติดต่อโดยตรงโดยผ่านทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และโทรศัพท์เคลื่อนที่ของผู้ใหญ่บ้านหรือแกนนำชุมชน

นอกจากการ จัด โครงสร้างพื้นฐานแล้ว ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดการบริการการท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า ในการดำเนินการได้จัดให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเป็นผู้นำทางที่มีความรู้และให้ความรู้ในด้านการสื่อความหมายธรรมชาติ ระบบนิเวศ ความสัมพันธ์มนุษย์กับป่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านการอบรมจากกลุ่มพิทักษ์ป่าและจากทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ซึ่งรูปแบบจะเป็นไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ความเชี่ยวชาญและความสนใจที่แต่ละบุคคลมีถนัดและเชี่ยวชาญในเรื่องที่ต่างกันออกไป นอกจากนี้ยังมีการให้บริการด้านที่พักและการจัดการรักษาความปลอดภัยภายในชุมชน โดยมีกลุ่มพิทักษ์ป่า จัดเวรยามเฝ้าระวังรอบๆ หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีทหารจำนวน 10 รายของชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจแม่กวง (ป.พัน. 7) อยู่เฝ้าระวังรอบบริเวณหมู่บ้าน ยิ่งไปกว่านั้น

ชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข ประชาชนอยู่กันแบบพี่น้อง ปลอดภัย จากโจรผู้ร้ายและโรคติดต่อร้ายแรงจึงทำให้ชุมชนบ้านป่าสักงามมีความปลอดภัยสูง ในด้านการ บริการอาหารนั้น ภายในบริเวณน้ำตกมีร้านอาหารไว้คอยบริการอาหารและเครื่องดื่มสำหรับ นักท่องเที่ยว จำนวน 3 ร้าน ในส่วนของการบริการอาหารของกลุ่มหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักแรม ภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา จะมีกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบในการประกอบอาหาร โดย ทางนักท่องเที่ยวจะต้องมีการโทรบอกล่วงหน้าประมาณ 1 อาทิตย์ โดยค่าอาหารของนักท่องเที่ยว ค่าอาหารมื้อละ 60-80 บาท ต่อคน ซึ่งจะเป็นอาหารที่ประกอบด้วยวัตถุดิบภายในชุมชน เช่น กบ ปลา ไก่ ผักตามฤดูกาล มีการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ของชุมชน เช่น น้ำพริกข่ากบ กบ น้ำผึ้งป่า ผลิตภัณฑ์จักสาน เพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วมและเป็นการกระจายรายได้ ไปสู่ชุมชน

จากการศึกษา ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานด้านการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว โดยประมวลจากความคิดเห็นของคณะกรรมการที่ ดำเนินการท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า เส้นทางเดินป่า ศึกษาธรรมชาติบางจุดไม่ปลอดภัย ควรมีการปรับปรุงเพื่อความปลอดภัยของกลุ่มที่เข้าไปเดินศึกษา ศึกษธรรมชาติ ในการติดต่อประสานงาน ในปัจจุบันยังไม่มีศูนย์บริการด้านข้อมูลข่าวสาร และการจัด บุคลากรในด้านการบริการด้านการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะผ่านทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และผ่านตัวแทนชุมชน ซึ่งกลุ่มที่เข้ามาผ่านการติดต่อในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มของ นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการที่เข้ามาศึกษาดูงานจะเป็นไปในลักษณะเฉพาะกลุ่ม และรู้จักกันใน ลักษณะของปากต่อปาก ทำให้ไม่เปิดกว้างสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งในการติดต่อ ประสานงานบางครั้งมีข้อจำกัดในเรื่องของการรับของคลื่นสัญญาณ โทรศัพท์ ทำให้เกิดความไม่ สะดวกในการติดต่อประสานงาน ดังนั้นควรมีการปรับปรุงและมีศูนย์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการ บริการนักท่องเที่ยวที่สามารถบริการนักท่องเที่ยวได้โดยตรง

ในส่วนของการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว นั้น ภายในชุมชนมีป้ายบอกเส้นทาง ไปยังแหล่งท่องเที่ยวแต่ไม่ชัดเจนและขาดความต่อเนื่อง ควรมีการปรับปรุงในเรื่องของป้ายบอก เส้นทาง จากการศึกษพบว่า ป้ายบอกเส้นทางระหว่างในหมู่บ้านมายังค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ยังไม่ มีป้ายบอกเส้นทาง อาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสับสนของการเดินทางเข้าไปยังภายในค่าย สิ่งแวดล้อมศึกษาและป้ายบริเวณปากทางเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นป้ายขนาดเล็ก และ ตัวหนังสือไม่ชัดเจนซึ่งต่างจากป้ายบริเวณถนนใหญ่มาถึงปากทางเข้าหมู่บ้านที่มีป้ายขนาดใหญ่ สามารถเห็นได้สะดวกและระบุถึงสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน ฉะนั้นควรมีการปรับปรุง ใน การติดตั้งป้ายบอกเส้นทางเป็นระยะตั้งแต่ทางเข้าหมู่บ้านจนถึงทางเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อ ความสะดวกในการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยว

4.3.8 การจัดการส่งเสริมการตลาดการนำเที่ยว

รูปแบบของการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าสักงาม เป็นรูปแบบของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และได้จัดสร้างค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา มีกิจกรรมเดินป่าศึกษาสื่อธรรมชาติทางเดินที่พักแรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวที่มาได้รับโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิตเรียนรู้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน และได้สัมผัสกับธรรมชาติทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นอยู่ที่เกิดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและธรรมชาติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่า แสดงความโดดเด่นและแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจ ด้วยการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้แก่ผู้มาเยี่ยมชมให้ได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ รวมทั้งความน่าสนใจในระบบนิเวศของธรรมชาติในบริเวณพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นในเชิงการตลาด ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าสักงามถือว่าเป็นสินค้าการท่องเที่ยว และหากจะให้การจัดการท่องเที่ยวเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่คณะกรรมการกำหนด กลุ่มนักท่องเที่ยวต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีความต้องการเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

จากการศึกษาพบว่า คณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านป่าสักงาม เป็นประชาชนในท้องถิ่น ไม่เคยมีความรู้เกี่ยวกับด้านการจัดการด้านธุรกิจท่องเที่ยว ดังนั้นในปี พ.ศ.2542 ภายหลังจากการสร้างค่ายเสร็จและดำเนินงานโดยนำร่องโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายคือโรงเรียนในตำบลหลวงเหนือ ต่อมาก็เป็นโรงเรียนในเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันคือ 6 ตำบล 55 หมู่บ้าน โดยมีทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ มาช่วยเป็นที่เล็งในการอบรมและให้ความรู้แก่กลุ่มวิทยากรซึ่งเป็นคนในชุมชนบ้านป่าสักงาม และหลังจากนั้นทางคณะกรรมการก็ได้มีการไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหลวงเหนือ ในปี พ.ศ. 2546 ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับการอบรมการเตรียมความพร้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา จากองค์กรเอกชน คือ คณะกรรมการร่วมพัฒนาหมู่บ้านชนบท เป็นเวลา 3 วัน ณ. ห้องประชุม สวนพฤกษศาสตร์ 31- 2 มิถุนายน โดยตัวแทนคณะกรรมการของชุมชนบ้านป่าสักงาม ได้ร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและข้อจำกัดขอชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีตัวแทนจากเจ้าหน้าที่ขององค์การภาครัฐและภาคเอกชน ได้ร่วมประชุมและให้ข้อเสนอแนะในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าสักงาม ปัจจุบันคณะกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม จึงดำเนินงานด้านการตลาดด้วยตนเอง ตามศักยภาพที่มีอยู่ และส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และองค์การบริหารส่วนตำบลหลวงเหนือ ส่วนในด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและการเข้าร่วมกิจกรรมภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ส่วนหนึ่งมาในนามฝ่ายป่าไม้ที่

วิเคราะห์เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในจากการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการระดมความคิดร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข เช่นมี การนัดหมายชาวบ้านหรือตัวแทนกลุ่มทุกหลังคาเรือนที่มีเวลาพอมาร่วมกันที่ศาลาประชาคม เพื่อระดมความคิดในการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมชุมชนให้น่าอยู่ สะอาดและสอดคล้องกับธรรมชาติ การจัดการด้านพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวและที่พักแรม การแปรรูปสินค้าเกษตรภายในชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เช่น น้ำผึ้งป่า น้ำพริกข้าวกบ ปลาสาม รวมถึงการผลิตของที่ระลึกสำหรับชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์จักสานจากหวาย ไม้ไผ่ เป็นต้น

จากการศึกษา ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานด้านการจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น โดยประมวลจากความคิดเห็นของคณะกรรมการที่ดำเนินการท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในการดำเนินงานที่ผ่านมาประชาชนยังไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากนัก เป็นเพราะว่า หมู่บ้านป่าสักงามเป็นพื้นที่ต้นน้ำ ที่มีหน่วยราชการกำกับ ดูแลพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน โดยมีตัวแทนจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ทำหน้าที่คอยดูแล ประชาชนบางส่วนคิดว่าพื้นที่บริเวณค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาและพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นของทางราชการมีการบริหารและดำเนินงานโดยราชการ ชุมชนไม่ได้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ อีกทั้งผลประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินการท่องเที่ยว ผลประโยชน์ ค่าตอบแทนที่กลุ่มได้รับค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณงาน เพราะกลุ่มที่ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวบางกลุ่มก็เป็นลูกจ้างของศูนย์ ทำให้ขาดแรงจูงใจในการดำเนินงาน และบางครั้งอบครัวก็มีรายได้ประจำจากการประกอบอาชีพของตนเองอยู่แล้วจึงไม่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่า การจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นสิ่งที่ดีและควรให้การสนับสนุน เพราะจะทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักและแพร่หลายเป็นวงกว้างในหมู่ของนักท่องเที่ยวนอกจากนั้นจะทำให้เกิดกระจายรายได้สู่ชุมชน ดังนั้น เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความสนใจและให้ความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน คณะกรรมการที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการท่องเที่ยวควรมีการเผยแพร่ข่าวสารและกระตุ้นชาวบ้านในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ให้ชาวบ้านเกิดความสนใจและอยากเข้าร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน

4.3.7 การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว

โครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม คือ การคมนาคม อาคารก่อสร้าง ระบบประปา ระบบไฟฟ้า จากการศึกษพบว่าทางคณะกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนได้ร่วมกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ได้ดำเนินการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน ดังนี้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ได้จัดให้มีการเข้ามาศึกษาดูงานขยายผลโครงการพระราชดำริที่หมู่บ้านป่าสักงาม ในรูปแบบของกลุ่มนักวิชาการ นักพัฒนา นักศึกษา และเริ่มเป็นที่รู้จักในลักษณะของปากต่อปาก ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2550 หมู่บ้านป่าสักงามได้รับพระราชทานโล่รางวัลชนะเลิศในโครงการประกวดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริ ทำให้ชุมชนเป็นที่สนใจจากหลายฝ่ายในการเข้ามาศึกษาดูงานและมีนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจ ในการเข้ามาท่องเที่ยวและเข้าร่วมในกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติที่เพิ่มมากขึ้น โดยทราบผ่านทางสื่อทางสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต นอกจากนั้นก็ใช้วิธีผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวช่วยประชาสัมพันธ์ให้แก่บุคคลใกล้ชิดทราบ และในส่วนของทางคณะกรรมการเอง หากมีโอกาสเดินทางไปดูงานในพื้นที่อื่น ก็จะประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้เข้ามาท่องเที่ยวภายในชุมชนบ้านป่าสักงาม (สมนึก บัวแก้วเกิด, 2550: สัมภาษณ์)

แนวทางการจัดการด้านการตลาดโดยใช้ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing mix) ผู้ศึกษามาประยุกต์กับการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม มีลักษณะดังนี้

- ผลิตภัณฑ์ (Products) ในชุมชนบ้านป่าสักงามจุดสนใจที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว อันได้แก่ เป็นชุมชนที่เก่าแก่ และเป็นแหล่งรวมปัญญาท้องถิ่น ชุมชนแวดล้อมด้วยธรรมชาติที่สวยงาม อากาศดี มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่ดี มีอาหารอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีอัธยาศัยไมตรีจิตดีประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข ไม่มีโจรผู้ร้าย และภายในชุมชนเองมีค่ายิ่งแวดล้อมศึกษา มีระบบนิเวศที่หลากหลายและสมบูรณ์ สามารถเป็นศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จ มีกลุ่มเยาวชน กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษา ดูงานและเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง โดยทางค่ายได้บริหารจัดการในการถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้ โดยมีการบรรยายและสรุปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บทเรียนของชุมชนในการใช้ทรัพยากร มีกิจกรรมเดินป่าศึกษาศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ตลอดจนการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน

- ราคา (Price) การดำเนินงานของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ไม่ได้หวังผลตอบแทนหรือกำไรใดๆ เพราะวัตถุประสงค์หลักในการสร้างค่ายเพื่อเป็นการให้ความรู้และการปลูกจิตสำนึกต่อเยาวชนและคนในสังคม อย่างไรก็ตาม การให้บริการสำหรับทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาจะไม่มี การกำหนดการให้บริการที่แน่นอน เพียงแต่การเสียเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องของที่พักในรูปแบบของค่าบำรุงสถานที่ให้เป็นไปด้วยความสมัครใจ แต่จะเสียค่าใช้จ่ายจริงให้กับกลุ่มแม่บ้านในเรื่องของค่าอาหารในราคา 80-90 บาท ซึ่งถือว่าเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

- ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) การตลาดการท่องเที่ยวทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ไม่อาจทำได้เหมือนการตลาดของการท่องเที่ยวโดยทั่วไป ไม่ได้มุ่งหวังผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ เพราะอาจผิดวัตถุประสงค์ของการสร้างค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับแนวทางที่เหมาะสมคือการเชิญชวนกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่ต้องการเรียนรู้และประสบการณ์อย่างแท้จริง เช่น กลุ่มของนักเรียน นักศึกษา กลุ่มนักวิชาการ หรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีความสนใจในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับกลุ่มที่จะเข้ามาพักแรมเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมจากทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ต้องมีการติดต่อผ่านตัวแทนกลุ่มชาวบ้านซึ่งมีกลุ่มพิทักษ์ป่าหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงาน หรือแจ้งความจำนงค์เพื่อขอเข้าพักและร่วมกิจกรรมผ่านทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้

- การโฆษณาประชาสัมพันธ์ (Promotion) ความสำเร็จจากการดำเนินงานของทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ได้เป็นที่รู้จักและการบอกเล่าต่อกันมาจากทางคณะหรือกลุ่มที่เข้ามาแล้วเกิดความประทับใจในการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา และอีกส่วนคือมาในนามฝ่ายศึกษาและพัฒนาป่าไม้ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ได้จัดให้มีการเข้ามาศึกษาดูงานขยายผลโครงการพระราชดำริที่บ้านป่าสักงาม และการได้รับโล่รางวัลชนะเลิศในโครงการประกวดการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารตามแนวพระราชดำริ ที่ถูกนำไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์จากสื่อมวลชนหลายๆ แขนง เป็นการประชาสัมพันธ์อย่างดีแล้ว ปัจจุบันหมู่บ้านป่าสักงามและค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงเป็นที่สนใจจากหลากหลายกลุ่มในสังคม ที่ต้องการเข้ามาเรียนรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของผู้ที่สนใจเดินทางเข้าไปเยี่ยมชม และร่วมกิจกรรมกับทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทั้งนี้การประชาสัมพันธ์ด้วยการสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนถึงคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวที่ได้จากค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ก็เป็นสิ่งสำคัญทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

ดังนั้น การตลาดจึงเป็นเรื่องสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพราะเป็นงานอีกด้านหนึ่งที่ชุมชนจะต้องพัฒนาองค์ความรู้ด้านตลาดการท่องเที่ยวที่ชุมชนต้องการและนำเสนอ เช่น ประเภทของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนบ้านป่าสักงามและภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งต้องการกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษา เรียนรู้เกี่ยวกับด้านนิเวศวิทยา ความสัมพันธ์ของป่ากับมนุษย์ ไม่ยึดติดกับความหรูหรา ความสะดวกสบายมากนัก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของนักวิชาการ กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักศึกษา และกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งกลุ่มของคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวมีการเรียนรู้พฤติกรรมของแต่ละกลุ่มว่ามีเป้าหมายและมีความต้องการรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างไร เพื่อที่จะได้จัดรูปแบบให้มีความเหมาะสมและสอดคล้อง กับความต้องการของนักท่องเที่ยวตามศักยภาพที่สามารถจัดการได้เพื่อการเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยว หรือกลุ่มหน่วยงาน

ต่างๆ ซึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้ความสำคัญและทำควบคู่ไปกับการพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

จากการศึกษา ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานด้านการจัดการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว โดยประมวลจากความคิดเห็นของคณะกรรมการที่ดำเนินการท่องเที่ยวประชาชนในท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ชุมชนบ้านป่าสักงามมีความเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศึกษาความรู้ในด้านนิเวศวิทยา ในเรื่องของฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านและวิถีชีวิตของชุมชน และมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม และมีแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจหลายแห่ง ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นตัวอย่างให้กับหมู่บ้านต่างๆ ให้หันกลับมาเป็นผู้นุรักษ์ฟื้นฟูป่า สามารถทำให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาศึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้ สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ที่ต้องการเข้ามาศึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้ โดยมีป่าและระบบนิเวศที่หลากหลายและสมบูรณ์เป็นรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต สามารถใช้เป็นเส้นทางในการเดินป่าศึกษาสื่อธรรมชาติสำหรับให้ความรู้ไว้อย่างน่าสนใจ จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวและกลุ่มต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงานและร่วมกิจกรรมอยู่อย่างสม่ำเสมอ ประกอบกับเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่เหมาะสมท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามและมีอากาศดี เป็นชุมชนที่เก่าแก่และเป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น มีอาหารอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่กันอย่างสงบสุข ไม่มีโจรผู้ร้าย มีการคมนาคมที่สะดวกและมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานรองรับที่ดี เช่น ระบบไฟฟ้า ประปา ถนน ร้านค้าอย่างเหมาะสม ทำให้ชุมชนบ้านป่าสักงามเป็นที่สนใจและเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น

ประชาชนในท้องถิ่นมีความต้องการให้ชุมชนบ้านป่าสักงามได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เพราะหากมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนชุมชนบ้านป่าสักงามเพิ่มมากขึ้น ก็จะช่วยให้เศรษฐกิจของชาวบ้านดีขึ้น มีการสร้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน ในปัจจุบันมีหน่วยงานได้เข้ามาแสดงบทบาทในการส่งเสริม เช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ช่วยสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ช่วยสนับสนุนในกิจกรรมเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ เป็นต้น ประชาชนท้องถิ่นเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดีสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านแต่สิ่งที่พึงควรระวังคือ ควรมีการจัดการที่ดีและไม่สร้างผลกระทบหรือปัญหาให้กับชาวบ้านและคนในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลหลักต่างมีความเห็นว่าควรทำการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมแต่ต้องทำด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษไม่เช่นนั้นอาจสร้างผลกระทบต่อชุมชนและชาวบ้านได้

4.4 ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของหมู่บ้านป่าสักงาม กับหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.4.1 การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการดูแลสิ่งแวดล้อม ป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยให้ความสำคัญกับการกำหนดขนาด ขอบเขต พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทางเพื่อใช้ในการจัดการ ควบคุม ปริมาณของนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความสามารถในการรองรับได้ของแต่ละพื้นที่ การกำหนดมาตรการป้องกันรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว รวมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการวางแผน และจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการ การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า ในส่วนที่มีการดำเนินงานแล้วคือ การกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยออกเป็นระเบียบในการปฏิบัติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวปฏิบัติ โดยส่วนหนึ่งสื่อความหมายผ่านแผ่นป้ายเตือนตามจุดต่างๆ ของบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว เช่น บริเวณน้ำตกจะมีแผ่นป้ายเตือนในการทิ้งขยะ การร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว โดยการทิ้งขยะลงในภาชนะที่จัดไว้ให้ ไม่ทิ้งขยะหรือสิ่งปฏิกูลไว้ตามสถานที่ท่องเที่ยวนอกจากจะสร้างทัศนียภาพที่ไม่น่าดูให้กับแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน และผ่านทางมัลลเทศก์ท้องถิ่น โดยก่อนที่จะนำนักท่องเที่ยวเดินศึกษาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มัลลเทศก์ท้องถิ่นเองต้องแจ้งระเบียบและข้อปฏิบัติตนก่อนการเริ่มกิจกรรมเดินป่าศึกษาเส้นทางธรรมชาติเพื่อป้องกันและลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับธรรมชาติ จากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้น

ในส่วนที่อยู่ในระหว่างดำเนินงาน คือการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการวางแผนและจัดทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยตัวแทนของชุมชนได้เข้าร่วมศึกษา ดูงานแลกเปลี่ยนความรู้และยังได้รับการช่วยเหลือ อบรมและให้คำแนะนำจากทางฝ่ายศูนย์ศึกษาพัฒนาการห้วยฮ่องไคร้ได้มีโอกาสมเพิ่มพูนความรู้ ในประเด็นของการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และประเด็นเพิ่มศักยภาพของบุคลากรแต่ละฝ่ายให้มีความสามารถในการให้ความรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์คุณค่าสำหรับนักท่องเที่ยวเอง

ส่วนที่ยังไม่ได้ดำเนินการ พบว่ามีประเด็นของ การกำหนด ขนาด ขอบเขตพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยว การวางแผนการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของ แหล่งท่องเที่ยว การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทางเพื่อใช้จัดการ ควบคุม ปริมาณ นักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความสามารถในการรองรับได้ของแต่ละพื้นที่ และการจัดการมลพิษ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว

จากการศึกษาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ของคณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในเพียงประเด็นของการกำหนดมาตรการเพื่อ ป้องกันและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ในเรื่องของการรักษาและป้องกันขยะและ สิ่งปฏิกูลจากการท่องเที่ยว ไม่เก็บหรือทำลายพันธุ์พืช โดยกำหนดเป็นระเบียบให้สำหรับ นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาเข้าค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีการจัดทำป้ายเพื่อเตือนนักท่องเที่ยวให้ ร่วมมือกันในการรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ในส่วนของการเดินป่าศึกษาเส้นทาง ธรรมชาติก่อนที่จะเริ่มกิจกรรม มีคฤหาสน์ที่ท้องถิ่นจะแจ้งระเบียบและข้อปฏิบัติตนก่อน เพื่อเป็นการ ป้องกันและลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับธรรมชาติได้

ประเด็นของการจัดการมลพิษทางสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว ในเรื่องของขยะยัง ไม่มีการแยกขยะอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวได้ น้ำเสียทางชุมชน ได้มีการขุดร่อง ปล่องน้ำให้ไหลซึมไปเอง

ส่วนในประเด็นของการวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทาง เพื่อ ควบคุม ปริมาณของนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ และการแบ่ง เขตพื้นที่เพื่อกำหนดขนาดและขอบเขต ของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ทางคณะกรรมการท่องเที่ยว ของชุมชนยังไม่ได้ดำเนินการ ด้วยเหตุผลที่ว่า ค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นค่ายที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และปลูกจิตสำนึกของเยาวชนหรือ กลุ่มที่สนใจในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ” เรียนรู้จาก สภาพการณ์จริง เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ทุกกลุ่ม ทุกคนที่สนใจสามารถเข้าไปเยี่ยมชมและศึกษาได้ ตลอดเวลาจึงทำให้มีผู้เข้ามาเยี่ยมชมเพื่อศึกษาคูงานเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องตลอดมาซึ่งเป็นที่ ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ส่วนประเด็นของการกำหนดและขอบเขตของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้ ดำเนินการด้วยเหตุผลที่ว่า ทางชุมชนได้จัดเวทีในการหารือขอบเขตเพื่อกำหนดวิถีปฏิบัติต่อ ทรัพยากร โดยชุมชนเชื่อว่าการกำหนดเขตเหมือนกับเป็นการชี้ช่องให้แก่ผู้หวังประโยชน์มากกว่า ดังนั้น ป่าที่อยู่ใจจึงเป็นป่าไม้ที่ไม่มีขอบเขตแต่มีขอบเขตในใจว่าชาวบ้านต้องช่วยกันดูแลรักษา

และนำมาใช้อย่างเหมาะสมและพอควร และในขณะเดียวกันชุมชนบ้านป่าสักงามเอง ก็เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีจำนวนประชากรไม่มากนัก และการใช้ประโยชน์จากป่าเพื่อการท่องเที่ยวในการให้การศึกษาในรูปแบบของ การเดินป่าศึกษาสื่อธรรมชาตินั้นก็เป็ป่าของทางชุมชน โดยชาวบ้านเชื่อว่า ป่าก็คือป่าที่อยู่ในใจของทุกคน ทุกคนรู้ว่าจะใช้ทำอะไร จึงส่งผลให้ชุมชนไม่มีป่าชุมชนเลยทำให้ชุมชนไม่มีการจัดการในด้านดังกล่าว

ตารางที่ 1 ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านป่าสักงามกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม	สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ระหว่างดำเนินการ
<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดขนาด ขอบเขตพื้นที่ท่องเที่ยว - การวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว - การจัดระบบข้อมูลข่าวสารในการเดินทาง เพื่อใช้การจัดการ ควบคุม ปริมาณของนักท่องเที่ยวให้สมดุลกับความสามารถในการรองรับได้ของแต่ละพื้นที่ - การกำหนดมาตรการป้องกันรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม - การจัดการมลพิษสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท่องเที่ยว - เพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในการวางแผนและจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 	/	/	/

ดังนั้นสรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามในการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมยังมีความสอดคล้องเพียงบางส่วนกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะในประเด็นของการ

จัดการท่องเที่ยวตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวและความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ และประเด็นของการแบ่งเขตพื้นที่เพื่อกำหนดขนาดและขอบเขต ของพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยว ที่จะต้องมีการวางแผนการจัดการต่อไป เพราะการเข้าไปท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะมีความถี่มากหรือน้อยก็ย่อมมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ควรพิจารณาว่าจะทำอย่างไรให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดเพื่อลดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและยังคงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และควรมีมาตรการ และการจัดการขยะให้ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนและภายในแหล่งท่องเที่ยว

4.4.2 การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดแนวทางในการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกโดยให้ความสำคัญกับ การจัดให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรให้แก่นักท่องเที่ยวโดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน และการสนับสนุนให้มีการจัดสื่อความหมายธรรมชาติที่มีคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกของคณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า มีการดำเนินการในประเด็นของการจัดให้มีการให้ความรู้และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาขึ้นเพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน กลุ่มคนและสังคมมีความรู้สึกที่จะห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อม และมีแรงจูงใจที่จะมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและป้องกันสิ่งแวดล้อมด้วยการใช้แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน จากผลการดำเนินงานค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ผ่านมา ได้ดำเนินการถ่ายทอดปลูกสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมให้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อก่อเกิดการดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นแนวทางปลูกสร้างจิตสำนึกในการทำหน้าที่อนุรักษ์ด้วยความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ และเป็นแนวทางที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรและสภาพแวดล้อมท้องถิ่น เช่น การให้คนในชุมชนมาเป็นวิทยากร และมีคฤหัสถ์ท้องถิ่น ในการให้ความรู้กับ กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักศึกษา นักท่องเที่ยว หรือกลุ่มที่สนใจ ถึงบทเรียนของชุมชนในการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่รู้คุณค่า ตลอดจนกระบวนการในการฟื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลุ่มแม่กวังและพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้คนอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูล

คณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม โดยมีกลุ่มพิทักษ์ป่า เป็นผู้รับผิดชอบได้มีการจัดผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆภายในชุมชน มาเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อให้

ความรู้แก่กลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มนักท่องเที่ยวในการสื่อความหมาย ด้วยการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นอยู่ และเชื่อมโยงกับชีวิตและธรรมชาติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่า ภูมิปัญญาและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้แก่กลุ่มเยาวชน หรือนักท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตอย่างมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ ความสำคัญของระบบนิเวศในบริเวณพื้นที่ต่างๆ รวมถึงแสดงความน่าสนใจของประวัติศาสตร์ชุมชน

การสนับสนุนให้มีการจัดสื่อความหมายธรรมชาติที่มีคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยวทางคณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามมีการดำเนินการ โดยการจัดทำป้ายสื่อความหมายธรรมชาติและป้ายชื่อพันธุ์ไม้ ซึ่งจะแสดงรายละเอียดของพันธุ์ไม้ อาทิ ชื่อทางวิทยาศาสตร์ ลักษณะทั่วไป แหล่งที่พบ ประโยชน์หรือสรรพคุณของพันธุ์ไม้ เป็นต้น ซึ่งป้ายสื่อความหมายจะมีตลอดเส้นทางเดินศึกษาสื่อธรรมชาติเพื่อเป็นการช่วยขยายรายการสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

โดยการเข้าร่วมกิจกรรมของทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีทั้งกลุ่มเยาวชน กลุ่มนักศึกษา กลุ่มนักวิชาการและกลุ่มอื่นๆ ที่มีความสนใจเข้ามาเรียนรู้ ซึ่งกลุ่มที่เข้ามาจะเข้ามาเป็นลักษณะของกลุ่มใหญ่ และมีเป้าหมายในการเข้ามาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ลักษณะของกิจกรรมจะเป็นการพักผ่อนและศึกษาแบบมีส่วนร่วมภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีระยะเวลา 2 วัน 3 คืน ตามกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มชาวซึ่งและเรียนรู้ประสบการณ์ได้ดียิ่งขึ้น ผ่านรูปแบบทางกิจกรรมที่ทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาได้จัดขึ้น

จากการศึกษาการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกของ คณะกรรมการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กล่าวคือ ได้จัดตั้งศูนย์ประสานงานของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาโดยภายในศูนย์จะมีบอร์ดแสดงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม มีบอร์ดนิทรรศการแสดงผลงานและกิจกรรมของทางชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงกิจกรรมภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา มีโมเดลสื่อจำลอง แสดงถึงเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้ข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวและข้อมูลที่นักท่องเที่ยวสนใจ ก่อนที่จะเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ และได้จัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติ โดยมีการจัดการให้มีคฤหาสน์ที่มีความรู้ เกี่ยวกับด้านนิเวศและพืชพรรณ ประวัติศาสตร์ของชุมชน สามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในการให้ความรู้และให้ข้อมูลที่นักท่องเที่ยวต้องการรู้เพิ่มเติมหรือสงสัย สามารถตอบคำถามกับนักท่องเที่ยวและกลุ่มผู้สนใจให้เกิดความ

กระจ่างได้ เป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความสำคัญของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติอันจะก่อให้เกิดจิตสำนึกในการหวงแหนและอนุรักษ์ขึ้น นอกจากนี้ยังมีการจัดสื่อความหมายโดยได้จัดพิมพ์แผ่นพับ โดยมีข้อมูลที่แสดงถึงความเป็นมาของค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแสดงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แสดงเส้นทางเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน เพื่อใช้ประกอบการความรู้สำหรับเยาวชนที่เข้าเรียนรู้ภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา นอกจากนี้ยังมีการจัดทำป้ายสื่อความหมายธรรมชาติและ ป้ายชื่อพันธุ์ไม้ภายในบริเวณเส้นทางเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ เพื่อเป็นการช่วยขยายรายการสื่อความหมายให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น เป็นการให้ความรู้และเข้าใจมากขึ้นกว่าการใช้มีดคุเทศก์ในการสื่อความหมายแต่เพียงอย่างเดียว

ตารางที่ 2 ความสอดคล้องระหว่างแนวทางการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกของหมู่บ้านป่าสักงามกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก	สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ระหว่างดำเนินการ
<ul style="list-style-type: none"> - การจัดให้มีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรให้แก่ นักท่องเที่ยวโดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน - การสนับสนุนให้มีการจัดสื่อความหมายธรรมชาติที่มีคุณภาพในแหล่งท่องเที่ยว 	/		

สรุปว่า การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามในด้านการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกมีความสอดคล้องกับ แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แต่ยังมีจุดด้อยในบางส่วนเช่น การขาดสื่อความหมายโดยใช้แผ่นพับเพื่อใช้ประกอบการความรู้สำหรับเยาวชนหรือนักท่องเที่ยวสำหรับใช้ เพื่อเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ ซึ่งในบางช่วงเวลาแผ่นพับมีจำนวนไม่เพียงพอหรือหมด ควรมีการปรับปรุงและแก้ไขในด้านนี้

4.4.3 การจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ (Involvement of Local Community or People Participation) เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้ ดังนั้นในด้านการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดแนวทางไว้คือ สนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจและติดตามประเมินผลมากที่สุด ตลอดจนการได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การกระจายรายได้ของประชาชน

จากการศึกษาการจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการจัดการท่องเที่ยวของคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามในส่วนที่มีการดำเนินงานแล้ว พบว่า มีกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน คือ กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มพัฒนาและฟื้นฟูป่า กลุ่มเยาวชน และ กลุ่มแม่บ้าน โดยมีทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และองค์การบริหารส่วนตำบลลงเหนือเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือ ประสานงานกับชุมชน บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า การมีส่วนร่วมในการประชุมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีตัวแทนกลุ่มของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวจะมีการประสานงาน กับ ทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ซึ่งจะมีลักษณะของการประชุมในโครงสร้างของระบบราชการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในระดับปานกลางซึ่งส่วนใหญ่ มีเพียงกลุ่มหรือสมาชิกที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น กลุ่มพิทักษ์ป่า กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มฟื้นฟูป่า หรือตัวแทนกลุ่มผู้นำที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวผู้นำเป็นอย่างมาก การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีส่วนร่วมมากเนื่องจาก ชาวบ้านในชุมชนส่วนหนึ่งได้เข้าทำงานร่วมกันกับทางศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ โดยเป็นเจ้าหน้าที่ และดำเนินงานภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมกันของชุมชนกับทางศูนย์ศึกษาพัฒนาการห้วยฮ่องไคร้จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมีมาก การมีส่วนร่วมในการประเมินผลมีอยู่ค่อนข้างน้อยเนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่ง มีอาชีพหลักของตนเองอยู่แล้ว ประกอบกับมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาช่วยดูแลจึงทำให้ชาวบ้านในชุมชนจึงไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร

สำหรับประเด็นของการได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การกระจายรายได้ของประชาชน ได้มีการดำเนินงาน คือ การที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือการสร้างอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานท่องเที่ยวภายในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มจักสาน มัคคุเทศก์ท้องถิ่น มีซุ้มบริการอาหารและเครื่องดื่มให้แก่นักท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการเป็น

ชาวบ้านในชุมชน รับจ้างเรือผู้โดยสารข้ามฝาก ซึ่งส่วนหนึ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น และเกิดการกระจายรายได้ของประชาชนจากการท่องเที่ยว

ในส่วนที่อยู่ในระหว่างการค้าดำเนินการคือ ทางคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ได้มีการปรึกษาถึงรูปแบบในการดำเนินงาน และคิดร่วมกันในการสร้างร้านค้าเพื่อจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และผลิตภัณฑ์สินค้าของชุมชนขึ้นบริเวณพื้นที่ว่าง ภายในบริเวณค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อที่จะรองรับและจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้และกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน

ในประเด็นของการสนับสนุน การจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังไม่ได้ดำเนินการ

จากการศึกษาการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นใน การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่ามีความสอดคล้องเป็นส่วนน้อยกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ถึงแม้ว่าในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม คณะกรรมการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยการจัดประชุมเพื่อแจ้งให้ทราบ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เพื่อร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และประเมินผล แต่จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการในเรื่องท่องเที่ยวจำกัดเฉพาะในกลุ่มที่เกี่ยวข้อง และในขณะเดียวกันผลประโยชน์ที่ได้รับส่วนใหญ่เป็นผลประโยชน์ทางด้านสังคม สืบเนื่องมาจากการจัดการท่องเที่ยวภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ไม่ได้มุ่งแสวงหาผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ แต่มุ่งหวังในการให้การศึกษา และปลูกจิตสำนึกของเยาวชน และ กลุ่มในสังคมให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ชาวบ้านบางส่วนในชุมชนขาดแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน

ตารางที่ 3 ความสอดคล้องระหว่างแนวทาง การจัดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นของหมู่บ้านป่าสักงามกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน ในท้องถิ่น	สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ระหว่าง ดำเนินการ
<ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ - ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจและติดตามประเมินผลมากที่สุด - การได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การกระจายรายได้ของประชาชน 	/	/	

สรุปว่า การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามในด้านการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นมีความสอดคล้องเพียงบางส่วนกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะประเด็นของการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการร่วมประชุม การตัดสินใจ การดำเนินงานและในการประเมินผล ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตามความเหมาะสมและตามความจำเป็น การเปิด โอกาสให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเท่ากับเป็นการระดมทรัพยากรปัญญา ความคิด ร่วมแรงร่วมใจในการบริหารจัดการซึ่งจะมีช่วยให้การบริหารจัดการประสบความสำเร็จได้เร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.4.4 การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว

แนวทางการจัดการด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการท่องเที่ยว ที่กำหนดโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความสำคัญกับการจัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่และกิจกรรม มีการจัดการใช้พลังงานและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยความประหยัดและมีคุณภาพ และการจัดการบริการท่องเที่ยวช่วยเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมและ การกระจายรายได้แก่ชุมชนและประชาชนท้องถิ่น

จากการศึกษาการจัดการด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการท่องเที่ยวของ คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการ จัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับพื้นที่และกิจกรรมโดยทาง คณะกรรมการได้ดำเนินงานปรับพื้นที่บางส่วนของถนนที่เข้ามายังภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ใน บริเวณที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ ให้มีความสะดวกและปลอดภัยมากยิ่งขึ้นในกรณีที่กลุ่มเยาวชน กลุ่มที่เข้ามาดูงาน โดยสารมาที่รถบัสขนาดใหญ่ ซึ่งรถดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงยังภายในค่าย สิ่งแวดล้อมศึกษาได้ ด้วยข้อจำกัดของเส้นทางที่มีลักษณะแคบและชัน ทางคณะกรรมการ การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนได้จัดให้มีบริการรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อไว้คอยบริการรับนักท่องเที่ยว เพื่อ พาชมจุดท่องเที่ยวต่างๆภายในชุมชน และเดินทางเข้าไปยังภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

สำหรับบริการการท่องเที่ยวในเรื่องของ การบริการที่พัก ทางค่ายสิ่งแวดล้อม ศึกษา มีกลุ่มพิทักษ์ป่า และกลุ่มแม่บ้าน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในเรื่องของสถานที่พักแรม รวมถึงการ ดูแลความสะดวกสบายของที่พักและเครื่องนอน ด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มของกลุ่มหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักแรมภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา จะมีกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบ ในการประกอบอาหาร นอกจากนั้นยังมีเพียงสำหรับจำหน่ายอาหารให้กับนักท่องเที่ยวทั่วไปจำนวน 3 ร้านบริเวณทางเข้าน้ำตก สำหรับการจัดการความปลอดภัยภายในชุมชน มีกลุ่มพิทักษ์ป่า จัดเวรยามเฝ้าระวังรอบๆ หมู่บ้านและยังมีทหารของชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจแม่กวาง (ป.พัน.7) อยู่เฝ้าระวัง รอบบริเวณหมู่บ้าน

ทางชุมชนมีการจัดดำเนินการ โดยใช้พลังงานและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ใน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยความประหยัดและมีคุณภาพ ซึ่งมีการออกแบบที่พัก และ สถานที่ ภายในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เช่น การออกแบบบ้านพักให้ มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม มีการสร้างจากวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ลักษณะของบ้านพักเป็น บ้านพักยกพื้นสูง พื้นและฝาทำด้วยฟาก หลังคาทำด้วยหญ้าคา หลังคาด้านหนึ่งจะลาดลงมาเกือบ จรดพื้น สร้างเลียนแบบบ้านแบบโบราณลักษณะประจำเผ่าลัวะ บริเวณหลังคาจะเป็นช่องสามารถ เปิดปิดได้ หลังคาในห้องน้ำติดตั้งกระเบื้องชนิดที่ทำด้วยวัสดุ โปร่งแสง มีหน้าต่างโดยรอบ เพื่อช่วย ในเรื่องของแสงสว่างและการถ่ายเทอากาศเพื่อช่วยระบายความร้อน เพื่อช่วยประหยัดในการใช้ พลังงานไฟฟ้า

การจัดการบริการท่องเที่ยวช่วยเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมและ การกระจายรายได้ แก่ชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ทางชุมชนมีการดำเนินการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และ ผลิตภัณฑ์ ของชุมชน เช่น ผลิตภัณฑ์จักสาน ไม้กวาด น้ำผึ้งป่า น้ำพริกข่า กบปลูฟร็อกซ์ และการเปิดโอกาส ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านที่

มีรายได้เสริมจากการให้บริการด้านอาหารสำหรับกลุ่มหรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

จากการศึกษาการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวใน ชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กล่าวคือ การจัดการ โครงสร้างพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม ได้จัดให้มีระบบการเดินทางเชื่อมโยง โครงข่ายการท่องเที่ยว อาคารสิ่งก่อสร้างที่มีภายในแหล่งท่องเที่ยว คือ ศูนย์อำนวยการ บ้านพัก ที่นั่งพักผ่อน ร้านค้าขายอาหาร โรงครัว สร้างด้วยวัสดุธรรมชาติเป็นโครงสร้างหลัก มีการออกแบบที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม สำหรับในการจัดการ ใช้พลังงานและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น สังเกตได้จากการออกแบบบ้านพักให้มีหน้าต่างโดยรอบ ศูนย์อำนวยการเป็นลักษณะเปิดโล่ง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกและลดความร้อนภายในอาคาร โดยลดการใช้พลังงานไฟฟ้าโดยพึ่งพาพลังงานธรรมชาติเป็นสำคัญ นอกจากนี้ภายในบ้านพักยังติดตั้งช่องแสง กระจกเบื้องหลังคาชนิดที่ทำด้วยวัสดุโปร่งแสง และเจาะช่องบริเวณหลังคาสามารถเปิดปิดได้ เพื่อช่วยแสงสว่างและระบายความร้อนภายในบ้านพักและประหยัดการใช้พลังงานจากไฟฟ้า

ด้านการจัดการบริการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม คณะกรรมการการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าสักงาม ได้จัดให้มีมีคฤหาสน์ท้องถิ่นที่มีความรู้ด้านนิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านและการสื่อความหมายธรรมชาติ ให้ความรู้และเป็นผู้นำทางในการเดินป่าศึกษาสื่อธรรมชาติ นอกจากนี้ยังจัดให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว บริการรถยนต์รับส่งนักท่องเที่ยว บริการอาหาร โดยการบริการเหล่านี้ดำเนินการโดยกลุ่มที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

ตารางที่ 4 ความสอดคล้องระหว่างแนวทาง การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการ
ท่องเที่ยวของหมู่บ้านป่าสักงามกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและ บริการการท่องเที่ยว	สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ระหว่าง ดำเนินการ
<ul style="list-style-type: none"> - การจัดระบบการเดินทางเชื่อมโยง โครงข่ายการท่องเที่ยวให้ เหมาะสมกับพื้นที่และกิจกรรม - มีการจัดการใช้พลังงานและการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติในกิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วยความ ประหยัดและมีคุณภาพ - การจัดการบริการท่องเที่ยวช่วย เพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมและ การกระจายรายได้แก่ชุมชนและ ประชาชนท้องถิ่น 	/		

สรุปการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามในด้าน การจัดการ โครงสร้าง
พื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวมีความสอดคล้องกับ แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แต่ควรส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และการ
กระจายรายได้แก่ชุมชนและประชาชนท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น

4.4.5 การจัดการส่งเสริมการตลาดและนำเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดแนวทางการจัดการส่งเสริมตลาดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการนำเที่ยว คือ ให้มีการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่
เหมาะสมกับสภาพทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ในส่วน
ของการบริการนำเที่ยว มุ่งเป็นการให้การศึกษา การเรียนรู้จากประสบการณ์ และให้มีการกำหนด
เกณฑ์มาตรฐานการบริการนำเที่ยว มาตรฐานการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมตลาดและนำเที่ยว ของคณะกรรมการการจัดการ
ท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่าในส่วนที่ดำเนินการแล้วคือ ประเด็นของการบริการนำ

เที่ยวของชุมชน มุ่งเป็นการศึกษาให้ความรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยการนำเที่ยวของชุมชน มีลักษณะของการเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ ซึ่งแต่ละจุดศึกษาจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ที่แตกต่างกันออกไป เช่น จุดศึกษาวงรอบที่ 1 แสดงถึง “วิถีชุมชน” จุดวงรอบที่ 2 แสดงถึง “ธรรมชาติกับการผลิต” จุดศึกษาวงรอบที่ 3 แสดงถึง “ธรรมชาติรังสรรค์สืบสานอารยธรรม” จุดศึกษาวงรอบที่ 4 แสดงถึง “ป่าทั้ง 5 เพื่อเรียนรู้ความแตกต่างของชนิดและโครงสร้างป่า”

ซึ่งรูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้กลุ่มเยาวชน กลุ่มที่สนใจ หรือกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาได้รับ โอกาสการเรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมของชุมชนและได้สัมผัสกับธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งของคน ที่เข้าร่วมกิจกรรมและมัคคุเทศก์ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจและความร่วมมือของคนในสังคม และในขณะเดียวกันชุมชนเองมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้กับกลุ่มผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชม เช่น ในระหว่างเดินป่าศึกษาธรรมชาติจะได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของระบบนิเวศ และความหลากหลายของพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ ตลอดจนการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน ขณะเดียวกันทางมัคคุเทศก์ท้องถิ่นยังนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้กับกลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มนักท่องเที่ยวในระหว่างเดินศึกษาสื่อธรรมชาติ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ เช่น การสร้างฝายแม้วเพื่อชะลอการไหลของน้ำ ให้เกิดการความชุ่มชื้นให้กับป่า 3 – 7 วัน ไม้ไผ่ฝายเพื่อเอาไว้เก็บกักน้ำ และจะเลือกพื้นที่ๆ ถ้าห้วยไม่มีน้ำในการทำฝายเพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นและสภาพป่าจะมีความอุดมสมบูรณ์ตามมา ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านการรักษาและดูแลสุขภาพ เช่น การใช้พืชสมุนไพรเป็นอาหารและยา เป็นต้น

นอกจากนั้น ทางชุมชนยังได้กำหนดระเบียบปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว และแผนป้ายเตือนติดบริเวณแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นข้อปฏิบัติเพื่อป้องกันความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน

ส่วนประเด็นของการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวยังไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการสร้างค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เปิดกว้างสำหรับผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชมและศึกษาดูงานได้ตลอดเวลา

จากการศึกษา การจัดการส่งเสริมตลาดและการนำเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเพียงบางประเด็น คือ ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม

เป็นการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีกิจกรรมหลักคือ การเดินป่าศึกษา
 ลือธรรมชาติ กางเตนท์พักแรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาได้รับ โอกาสเรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้
 ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชน และได้สัมผัสกับธรรมชาติทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน
 ซึ่งมีความเหมาะสมกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน แต่ทั้งนี้ยังไม่สามารถ
 กำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เป็นผลมาจาก ค่ายสิ่งแวดล้อม
 ศึกษาเป็นค่าที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เปิดกว้างให้กับกลุ่มผู้ที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ ศึกษา
 งานได้สร้างเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ ปลูกจิตสำนึกและการได้รับประสบการณ์ ที่สามารถนำไป
 ปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ จึงทำให้ทางค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษามีกลุ่มที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้ ศึกษาน
 อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ส่วนในด้านการจัดบริการที่มุ่งเน้นในการศึกษานั้น ก่อนที่จะเริ่มกิจกรรม
 มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้น ระเบียบปฏิบัติตัวในการศึกษาเส้นทางธรรมชาติ จาก
 การศึกษาภาคสนามนั้นพบว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่น ซึ่งได้รับความรู้ในด้านวิชาการในเรื่องของการ
 อนุรักษ์ป่าจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และมีการแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอด
 ภูมิปัญญา ความถนัดความเชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆกันภายในกลุ่มมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เช่น เรื่อง
 สมุนไพร เรื่องกล้วยไม้ ประวัติศาสตร์ชุมชน ทำให้มัคคุเทศก์มีความรู้ที่หลากหลาย มีความสามารถ
 และทักษะในการอธิบาย สามารถสื่อความหมายและให้ความรู้ทางด้านนิเวศวิทยาในพื้นที่เป็นอย่าง
 ดีจากการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญา สามารถชี้ให้นักท่องเที่ยวเห็นถึงความสัมพันธ์
 สิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย นอกจากนั้นทั้งมัคคุเทศก์และ
 นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความรู้ และทำกิจกรรมร่วมกันกับ
 นักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ เช่น การทายลักษณะของพันธุ์พืชจากใบไม้
 นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้แล้วยังทำให้นักท่องเที่ยวมีความเพลิดเพลิน ไม่รู้สึกเบื่อหน่าย
 กับกิจกรรมที่กำลังทำอยู่

ตารางที่ 5 ความสอดคล้องระหว่างแนวทาง การจัดการส่งเสริมการตลาดและนำเที่ยวของหมู่บ้าน
ป่าสักงามกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการส่งเสริมการตลาดและนำ เที่ยว	สอดคล้อง	ไม่สอดคล้อง	ระหว่าง ดำเนินการ
<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว - การบริการนำเที่ยวมุ่งเป็นการให้การศึกษารเรียนรู้จากประสบการณ์ - มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการบริการนำเที่ยว มาตรฐานการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยว 	/	/	/

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าสักงาม ในด้านการจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยวมีความสอดคล้องกับ แนวทางการจัดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเพียงบางประเด็น โดยเฉพาะในประเด็นของการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ควรมีบุคลากรที่มีความชำนาญด้านการท่องเที่ยวมาช่วยเหลือให้คำแนะนำเพื่อหาแนวทาง มาตรการ ในเรื่องดังกล่าว เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้